

Troms fylkeskommune
Romssa fylkkasuohkan
Tromssan fylkinkomuuni

**Vedlegg til Bevarings- og utviklingsplan for
privatarkiv i Troms og på Svalbard
2024 – 2030**

Vedlegg 1. Bestandsanalyse

Vedlegg 2. Samfunnsbeskrivelse

**Vedlegg 3. Magasinforholdene i Troms og
på Svalbard**

Vedlegg til Bevarings- og utviklingsplan for privatarkiv i Troms og på Svalbard

Innhold

Vedlegg 1. Bestandsanalyse	4
<i>Kartlegging av privatarkivbestand</i>	4
<i>Bestandsanalyse</i>	4
Antall hyllemeter og antall arkiv i depotinstitusjoner.....	4
Arkivstatus i de konsoliderte museumsenhetene	5
Antall arkiv fordelt på kommune og Svalbard	6
Antall privatarkiv fordelt på tidsperiode	7
Antall arkiv fordelt på type arkivskaper	8
<i>Bedriftsarkiver</i>	9
<i>Organisasjonsarkiver</i>	11
Politiske og interesseorganisasjoner	11
Idrett, kultur og rekreasjon	12
Helse og sosiale velferdsorganisasjoner	14
Tro og livssyn	14
<i>Institusjonsarkiv</i>	15
<i>Arkiv etter personer, andre arkivskapere og samlinger</i>	15
<i>Arkiv knyttet til urfolk og minoriteter</i>	16
Samer	16
Kvener/norskfinner.....	17
Skeive arkiv.....	17
Funksjonsnedsettelse.....	18
Nyere innvandring.....	18
Kvinner	18
<i>Foto, lyd og film</i>	19
Joike- og vokalarkivene, samt annet samiske lydmateriale	19
Kvenarkivet, Samisk etnografisk samling/arkiv og Nordnorsk folkemusikksamling ved Universitetsmuseet i Tromsø – privatarkiv og offentlige samlinger	19
<i>Privatarkiv fra Svalbard</i>	20
<i>Arkivenes tilgjengelighet</i>	21
<i>Oppsummering</i>	22
Vedlegg 2. Samfunnsbeskrivelse (samfunnsanalyse)	24
<i>Innledning</i>	24
<i>Befolkningsutvikling</i>	26
<i>Bosetnings- og næringsstruktur</i>	29
<i>Samferdsel</i>	34
<i>Næringsliv</i>	36
Arktisk jordbruk og jordbruksbasert industri.....	36

Skogsbruk og skogbruksbasert industri	39
Reindrift og reindrifftsbasert industri	41
Fiske og fiskeindustri.....	42
Havbruks- og oppdrettsnæring	45
Industri – skipsverft, mekaniske verksted, småindustri og bergverk.....	46
Infrastrukturnæring – kraft og vann, bygg- og anleggsbransjen.....	48
Reiseliv, turisme, overnattings- og serveringsvirksomhet	48
Privatdominert tjenesteyting	50
Handel	50
Kunnskapsbasert forretningsmessig tjenesteyting	50
<i>Forsvarets rolle.....</i>	<i>51</i>
<i>Institusjoner og andre private virksomheter som har utført/utfører tjenester for det offentlige</i>	<i>52</i>
<i>Organisasjonsliv</i>	<i>53</i>
Utvikling av det moderne organisasjonssamfunnet – idrett, rekreasjon, kultur og det sosiale.....	53
Politiske, faglige og sosiale bevegelser – arbeiderbevegelse, fagbevegelse og miljøbevegelse	57
Samvirkebevegelse	58
Tro og livssyn	59
<i>Urfolk og minoriteter</i>	<i>61</i>
Samer som urfolk.....	61
Kvener/norskfinner som nasjonal minoritet.....	65
Innvandrere og multikulturelle grupper.....	66
Skeive	68
Personer med nedsatt funksjonsevne.....	69
<i>Svalbard.....</i>	<i>70</i>
<i>Kilder (både analoge og digitale).....</i>	<i>75</i>
Vedlegg 3. Magasinforholdene i Troms og på Svalbard	79

Vedlegg 1. Bestandsanalyse

Utført av Ida Kjeilen Thuv i 2020 (oppdatert av Helena Maliniemi i 2022-2023)

Kartlegging av privatarkivbestand

Denne analysen av privatarkivbestanden i Troms og på Svalbard tar utgangspunkt i kartleggingen som ble utført høsten 2020 med oppdateringer høsten 2022. Alle museene, bibliotekene, arkivinstitusjonene og historielagene i Troms ble kontaktet, samt Svalbard museum. Kartleggingen viser at det er totalt 1590 privatarkiv bevart i de ulike bevaringsinstitusjonene. Dette utgjør til sammen 3410 hyllemeter med papirarkiver.

Bestandsanalyse

Målet med bestandsanalysen er å vise hvordan bestanden fordeler seg på geografi, datering, og hvilke typer næringer, organisasjoner, institusjoner og personer som finnes i den kartlagte arkivbestanden. Analysen gir oss en god indikasjon på hva som finnes av bevarte privatarkiver, omfanget av disse og deres tilgjengelighet for publikum. Det er også et mål å trekke frem arkiver som speiler mangfoldet i samfunnet.

Antall hyllemeter og antall arkiv i depotinstitusjoner

Kartleggingen gir et estimat på at det er totalt 1590 privatarkiv bevart i de ulike bevaringsinstitusjoner i Troms og på Svalbard. Kartleggings- og analysearbeidet har vært krevende siden store deler av arkivbestanden i institusjonene, særlig i museene, er uordnet, utilgjengelig og oppbevart på måter som har gjort det vanskelig å få oversikt over det nøyaktige omfanget og innholdet.

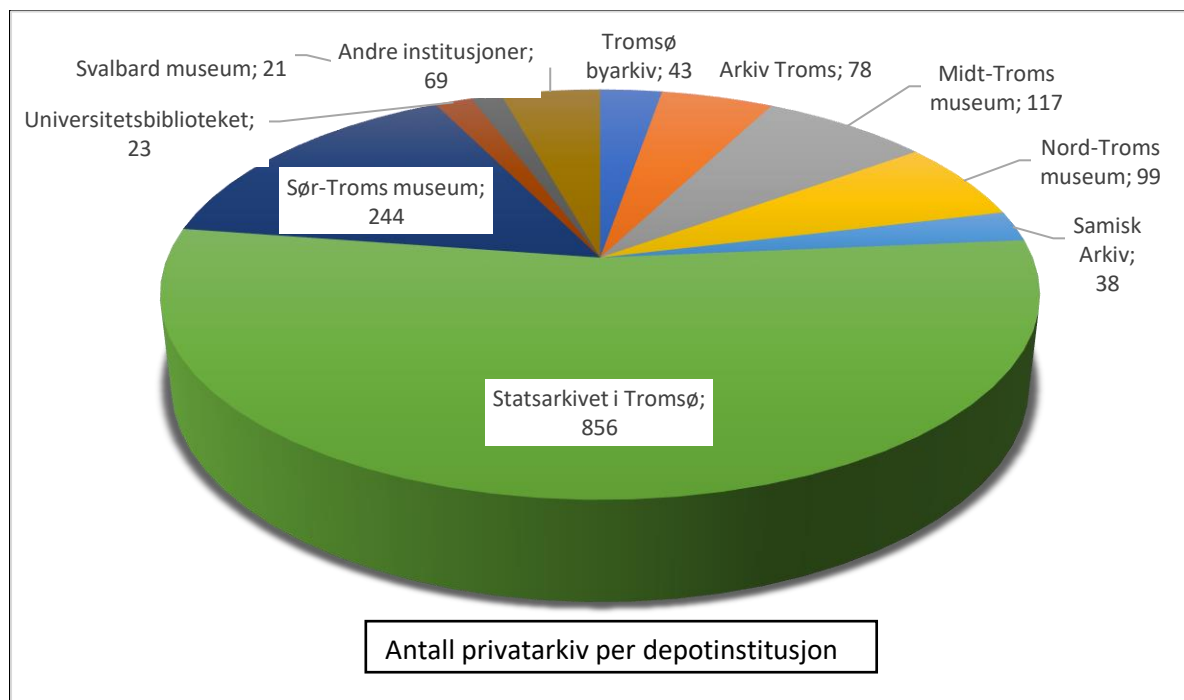
Det kom frem i analysen at Statsarkivet i Tromsø (SaTø) er den klart største depotinstitusjonen i Troms. Over halvparten (54%) av alle privatarkivene med relevans for Troms oppbevares der. Museene er en viktig aktør. De oppbevarer en tredjedel av privatarkivene hvorav Sør-Troms museum har flest arkiver. Polarmuseet, Midt-Troms museum, Perspektivet museum og Nord-Troms museum deponerer noen av sine arkiver hos SaTø. Statsarkivet har også hatt ansvaret for innhenting og bevaring av dokumentasjon fra Svalbard.

Det oppbevares mange små privatarkiver med lokal tilknytning også på Svalbard museum i Longyearbyen. Museets arkivbestand i Longyearbyen utgjør ca. 100 arkiver og ca. 20 hyllemeter. Alle disse er ikke blitt med i bestandsanalysen. Museets arkivbestand består av hytte- og dagbøker fra fangst- og overvintringsvirksomhet fra perioden 1910 til 1970, korrespondanse, regnskapsoppgjør, værobservasjoner og annen dokumentasjon fra aktører som har vært aktive på Svalbard og i Longyearbyen de siste 100 år.

Ved Arkiv Troms er det deponert mange privatarkiver som er tilkommet gjennom medlemskommunene, mens Tromsø byarkiv har privatarkiver fra Tromsø by og omegn. Samisk arkiv som oppbevarer privatarkiver fra hele Sápmi har også dokumentasjon fra Troms.

Universitetsbibliotekets UiT (UB) 23 arkivene fordeler seg slik: 20 arkiv etter personer, 2 institusjonsarkiv (Eiscat og UB) og 1 arkiv med loggbøker fra forskningsfartøy

Kategorien «Andre institusjoner» består av Universitetsmuseet i Tromsø, Polarmuseet, Perspektivet Museum, Várdobáiki museum, Salangen historielag og Ibestad bibliotek. Alle disse oppbevarer privatarkiver i sine lokaler, men noen av disse er ikke med i analysen.

Figuren viser antall privatarkiver som er bevart i depotinstitusjonene i Troms og på Svalbard.

Arkivstatus i de konsoliderte museumsenhetene

Museumsenhetene Midt-Troms museum, Nord-Troms museum og Sør-Troms museum oppbevarer ca. en tredjedel av privatarkivene. Bestanden utgjør hovedsakelig person- og organisasjonsarkiver og samlinger og lite bedriftsarkiver.

Sør-Troms museum har 244 arkiv som utgjør nesten 200 hyllemeter i sine magasiner. 209 arkiv (86 %) har relevans for Harstad kommune og ni arkiv (4 %) for Kvæfjord kommune. De resterende arkivene (10%) er fordelt på Dyrøy (1), Gratangen (1), Senja (3), Ibestad (1), Kvæningen (1), Tjeldsund (3), Troms (9) og andre nasjonale og internasjonale arkiv (7). Fordelt på type arkivskaper er det 57 bedriftsarkiv, 94 organisasjonsarkiv, 56 personarkiv, fire institusjonsarkiv og 33 «andre» (samlinger etc.).

Nord-Troms museum har 117 arkiv som utgjør 18,5 hyllemeter. Antallet hyllemeter indikerer at fleste av de bevarte arkivene er veldig små. 40 arkiv er i Burfjord, 59 på Storslett og 18 på Statsarkivet i Tromsø. Arkivet etter Nordreisa Meieri er ordnet. Museet har 33 personarkiv, 32 organisasjonsarkiv, ett institusjonsarkiv, 25 bedriftsarkiv og 26 arkiv i kategorien «Andre». De største arkivene er Nordreisa Meieri og Kronebutikken som begge oppbevares på Statsarkivet i Tromsø. De fleste arkivene er skapt i Kvæningen (38), Nordreisa (17) og Skjervøy (11).

Midt-Troms museum har 191 arkiv fordelt på ni oppbevaringssteder. Til sammen utgjør disse 216 hyllemeter. De fleste og største arkivene oppbevares i Statsarkivet i Tromsøs magasin (78% av hyllemeterne). Ett arkiv er ordnet, ett er delvis ordnet og 189 er uordnet. Museet har 63 organisasjonsarkiv, 53 personarkiv, 33 bedriftsarkiv, 41 av andre arkivskapere og ett institusjonsarkiv. 63 % av arkivene har tilknytning til Senja, 23 % er uten sted. De resterende 14% er fordelt på Balsfjord, Bardu, Dyrøy, Harstad, Sørreisa, Tromsø og Troms/Utland.

Antall arkiv fordelt på kommune og Svalbard

Analysen viser at det er samlet inn flest antall arkiver fra Tromsø, Harstad og Senja hvor de tre største byene i Troms ligger. Disse kommunene ligger også på toppen i antall hyllemeter i depot. Når det gjelder Senja skyldes dette at to store hjørnesteinsbedrifter, Skaland grafittverk og Dragøy & Torgersen, med sine arkiv utgjør hovedtyngden av disse hyllemeterne. Senja kommune består av de fire tidligere kommune, Lenvik, Tranøy, Berg og Torsken. Meste parten av de bevarte arkivene kommer fra Lenvik hvor Finnsnes ligger. De andre områdene er dårlig dekket.

Tabellen viser antall og hyllemeter privatarkiver fordelt på kommune og Svalbard.

Kommune	Hyllemeter	Antall
Balsfjord	9,5	17
Bardu	5,2	15
Dyrøy	0,8	27
Gratangen	6,8	5
Harstad	305,4	257
Ibestad	62,5	23
Karlsøy	18,5	17
Kvæfjord	81,7	13
Kvænangen	4,8	45
Kåfjord	7,5	13
Lavangen	0,02	1
Lyngen	22,5	27
Målselv	25,1	29
Nordreisa	27,6	27
Salangen	9,2	23
Senja	278,1	158
Skjervøy	10,5	23
Storfjord	0,3	11
Sørreisa	50,7	14
Tjeldsund	20,4	16
Tromsø	1361	399
Svalbard	504	76
Andre	516,98	359
Totalt	3410	1590

Færrest privatarkiver

Flest privatarkiver

Også Svalbard er godt representert i de bevarte privatarkivene i depot både med antall arkiv og hyllemeter. De omfangsrike arkivene etter Store Norske Spitsbergen Kulkompani A/S og Kings Bay Kull Compani A/S gjør at Svalbard også kommer høyt opp på denne listen.

I den andre enden av tabellen er to kommuner med lave innbyggertall, nemlig Lavangen og Gratangen med henholdsvis ett og fem registrerte arkiv. Lavangen er praktisk talt ikke dokumentert i den eksisterende dokumentasjonen siden det er bevart bare 0,02 hyllemeter dokumentasjon. Kommunene Dyrøy, Storfjord, Balsfjord, Bardu, Kvæningen, Kåfjord, Sørreisa og Tjeldsund er også underdokumentert og underrepresentert i depot sammenlignet med andre kommuner. Datamaterialet indikerer videre at innsamlingen av arkiver fra de fleste kommuner i stor grad har vært tilfeldig, og arkivbestanden er preget av fragmenter. Vi vet ikke i hvilken grad dette gjelder Salangen siden vi ikke har fått noe informasjon om omfanget av arkivene som Salangen historielag deponerer.

Antall privatarkiv fordelt på tidsperiode

Tidsmessig hovedtyngde i de bevarte privatarkivene er ca. 1900 – 1974, flest i årene 1925-1949. Det er samlet inn få arkiver etter 2000. Det er mange arkiv som ikke er ordnet og som mangler datering.

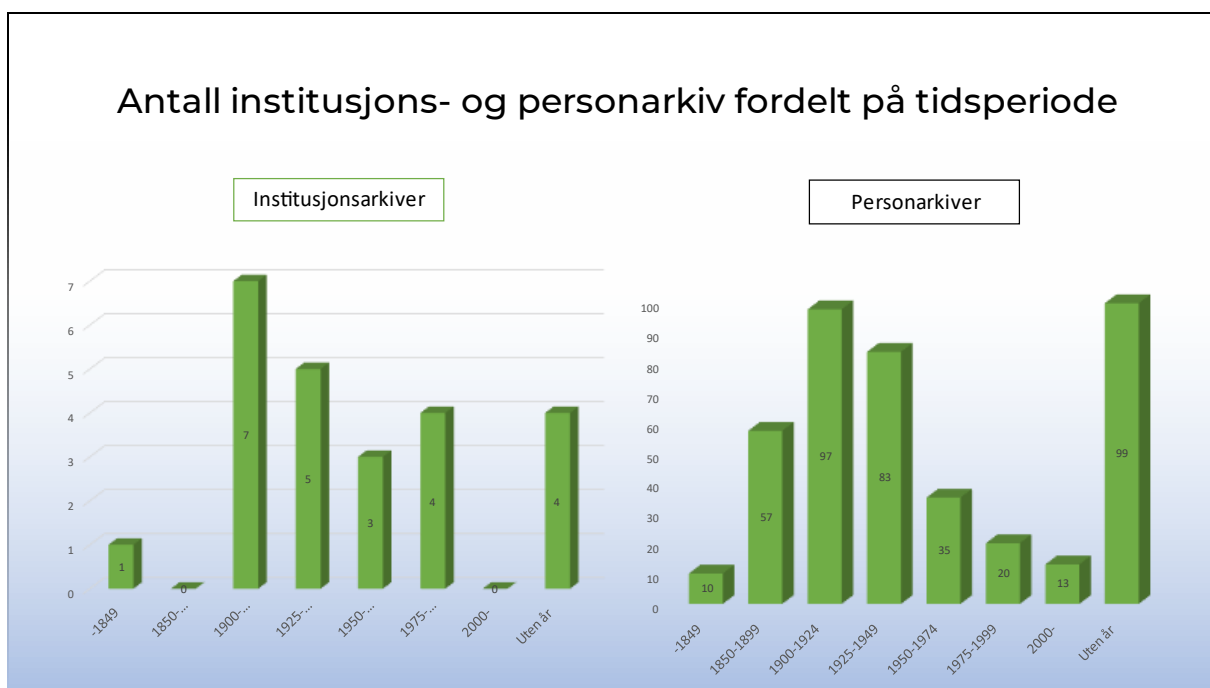
Tabellen viser antall privatarkiv fordelt på tidsperiode.

År	Antall
1849	38
1850-1899	145
1900-1924	297
1925-1949	417
1950-1974	248
1975-1999	159
2000	30
Uten år	256
Totalt	1590

De fleste bedrifts- og organisasjonsarkivene i depot er fra tidsperioden 1925-1949. Det er mange bedriftsarkiver som dekker perioden 1850-1949, mens det er mest organisasjonsarkiver samlet inn fra perioden 1900-1974. Nyere dokumentasjon fra bedrifter og organisasjoner er nesten fraværende. Det samme gjelder også arkiver etter institusjoner og personer, samt samlinger og annet arkivmateriale. Her er ikke de siste tjue årene godt nok dekket i depot.

Figuren viser antall bedrifts- og organisasjonsarkiver i depot.

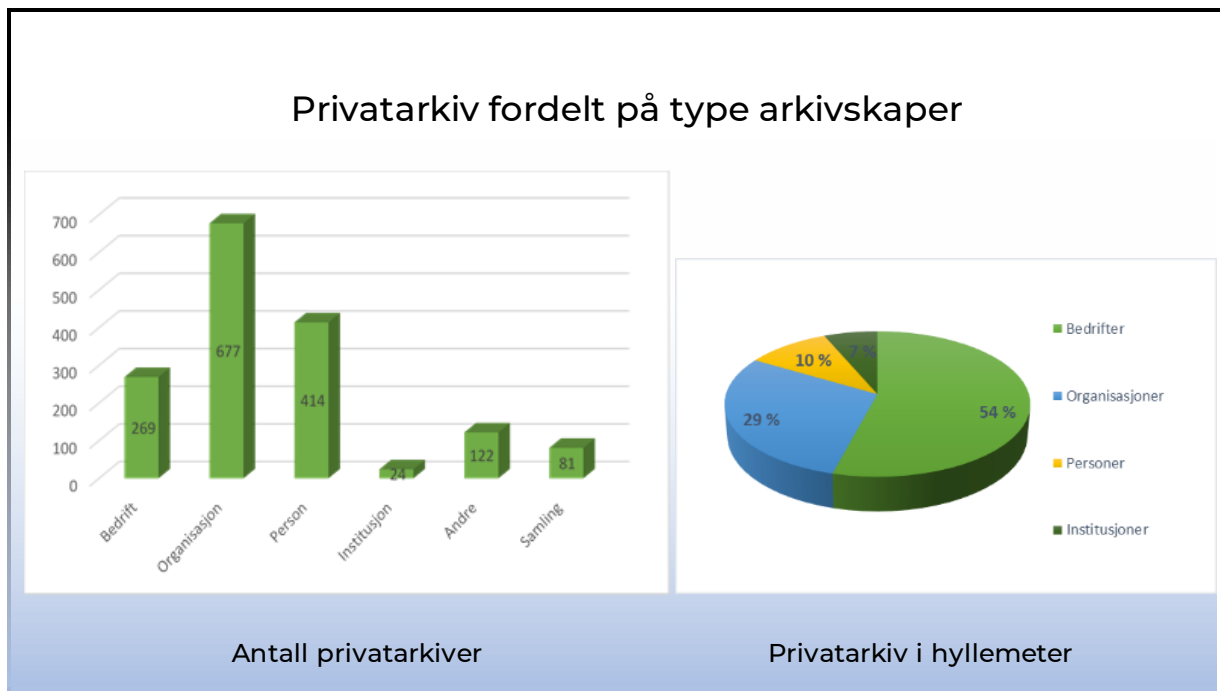
Figuren viser antall institusjons- og personarkiver i depot.

Antall arkiv fordelt på type arkivskaper

I analysen er arkivene kategorisert etter organisasjoner, bedrifter, personer og institusjoner. Øvrige arkivskapere som stiftelser, legater, utvalg og gårder, er plassert i kategorien «Andre». I tillegg finnes kategorien «Samlinger».

Kategorien organisasjonsarkiv er klart størst i depot målt i antall arkiv. I flere tilfeller er arkiver fra lag og foreninger små og utgjør ikke mye av det totale antallet hyllemeter. Derimot er det bevart flere store arkiver med stort omfang fra hjørnesteinsbedrifter, og dette gjør at det er flest bedriftsarkiver i depot målt i hyllemeter.

Det er nokså mange arkiv i kategorien «Andre». 48 av de 121 arkiv er dokumentasjon fra ishavsskuter og andre fartøy.

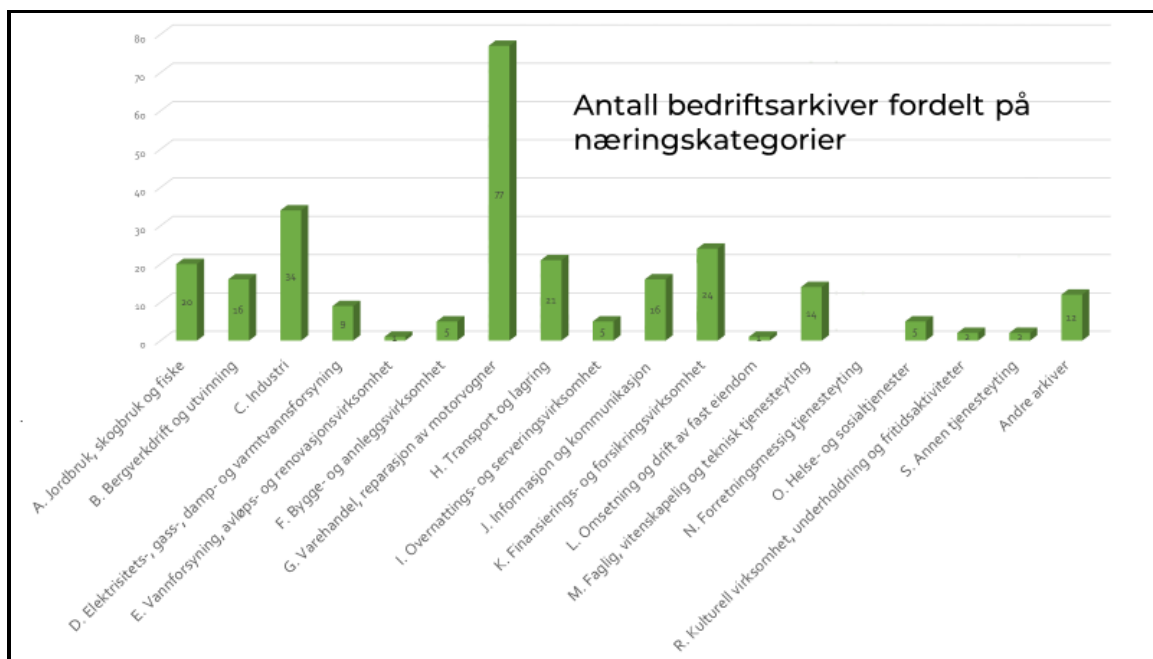
Figuren viser hvordan de bevarte privatarkivene fordeler seg på ulike typer privatarkiv.

Bedriftsarkiver

I analysen kom det frem at det er tatt vare på få bedriftsarkiv i Troms sammenlignet med antall bedrifter, særlig store hjørnesteinsbedrifter som har eksistert / eksisterer fremdeles mangler i depot. Næringene som er best dokumentert er finansiering og forsikring (bankarkiv), varehandel og industri, samt bergverksdrift og utvinning.

Bergverksdriften på Svalbard er dokumentert gjennom et par store bedriftsarkiv og en rekke organisasjonsarkiv. Til sammen utgjør bergverksarkivene fra Troms og Svalbard 583 hyllemeter og spenner fra midten av 1800-tallet til år 2000. De gamle sentrale bedriftene innen utvinning av nikkel og grafitt i Salangen, Kåfjord og Kvæningen er ikke dokumentert eller dekningsgraden er lav.

Bankarkivene har stort tidsspenn og arkivene fra Ibestad, Astafjord og Tromsø går tilbake til 1890-tallet. Arkivene dekker også fusjonsbølgen bankene har opplevd siden 1960-tallet. Flere av arkivene er omfangsrike og utgjør til sammen 157 hyllemeter hvorav arkivet etter Ibestad Sparebank og Astafjord Sparebank ved Ibestad bibliotek utgjør over 40 hyllemeter. Ved Universitetsbibliotek i UiT oppbevares det 16 hyllemeter arkivmateriale etter Eiscat som er en av de ledende forskningsstasjoner i Nord-Norge.

Figuren viser antall bedriftsarkiver kategorisert etter Statistisk sentralbyrås næringslivskategorier (SN2007/NACE).

Arkivene i kategorien «Varehandel, reparasjon av motorvogner» inkluderer en rekke handelshus fra 1800- og 1900-tallet. Kun to arkiv er dannet etter 1975. Handelshusene drev ofte en variert virksomhet, og arkivene belyser derfor ikke bare varehandel, men kan også inkludere fiskebruk, fiskeoppkjøp, postdistribusjon, gjestgiveri, gårdsdrift, skipsekspedisjon, trandamperi med mer. Kramvigbrygga i Sørreisa, Havnnes-arkivet (Johs. H. Giæver) i Nordreisa, Hemmestad brygge i Kvæfjord og N. Dons & Søn i lbestad kommune er eksempler på dette. Firmaet Kramvig drev handelsvirksomhet fra 1890-tallet frem til 1975. Sammen med arkivet etter Firmaet M.A. Kramvig mottok Arkiv Troms arkivet etter Reisens Forbrugsforening. Fra foreningen startet i 1867 ble handelsvirksomheten en stor betydning for folket både fra Sørreisa, Bardu og Målselv.

Engros- og detaljhandel fra de siste 20 årene mangler i depot.

Overnattings- og serveringsvirksomhet er dokumentert gjennom fem arkiv fra Harstad og Nordreisa. Reiselivsnæringen er kun dokumentert gjennom ett bedriftsarkiv fra Nord-Troms.

Det er få arkiv etter tilbydere av private helse- og sosialtjenester. Tannhelse, psykolog, barnehage og treningssenter er dokumentert med ett arkiv hver.

Innen informasjon og kommunikasjon er fem arkiv tilknyttet aviser, tre til radiokringkasting, ett til telekommunikasjon og ett til utgivelse av blader og magasiner.

Industriarkivene inkluderer 11 arkiv innen reparasjon og vedlikehold av skip og båter i Harstad og Tromsø. Næringsmiddelproduksjon av fiskevarer, kjøtt og meieriprodukter er dokumentert frem til 1990-tallet. Produksjon av metallvarer, trelast og tekstiler er også representert.

Innen transport og lagring er 12 arkiv tilknyttet sjøfart, fire tilknyttet landtransport, fem tilknyttet post- og distribusjonsvirksomhet og ett arkiv tilknyttet lagring og andre tjenester tilknyttet transport. Arkivene dekker perioden 1855 til 1994.

Det er bevart to arkiv i næringskategorien vannforsyning, avløps- og renovasjonsvirksomhet. Åtte arkiv er tilknyttet elektrisitets-, gass-, damp- og varmtvannsforsyning.

Jordbruk og fiske er noe dokumentert gjennom lokale fiskarlag og salgsorganisasjoner som Feitsildfiskernes salgslag på hele 57 hyllemeter (1960-1995). Gårdarkivene mangler, samt dokumentasjon fra bedrifter innen skogbruk. Matindustri er svakt dokumentert med unntak av meierier som er svært godt dokumentert gjennom flere større arkiv bl.a. Finnsnes Meieri, Nordreisa Meieri, Målselv Meieri og Tine Meieriet Nord (til sammen 49 hm).

Fiskeindustribedrifter er ikke godt nok dokumentert i depot. Store hjørnesteinsbedrifter mangler, og det som er bevart av fiskeribedrifter er stort sett bare fragmenter. Moderne havbruk og oppdrettsnæringen er svært svakt dokumentert i depot.

Organisasjonsarkiver

For å kunne si noe om hva arkivene inneholder har vi tilpasset kategorier ut fra den internasjonale standarden av frivillige organisasjoner, ICNPO-kategoriene. Kategoriene finnes på nettsidene til Brønnøysundregistrene.

Politiske og interesseorganisasjoner

De fleste arkivene etter arbeiderbevegelsen og politiske partier tilhører Arbeiderbevegelsens arkiv for Nord-Norge (ABANN). Arkivene oppbevares ved Statsarkivet i Tromsø.

Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek (Arbark) høster og bevarer arkiv etter sentrale organisasjonsledd innenfor LO-systemet (LO sentralt og de enkelte fagforbund) samt sentralorganisasjonene til partiene på venstresida, herunder disse organisasjonenes virksomheter og korrespondanse knyttet til Troms og Svalbard. Her kan særlig nevnes Norsk arbeidsmandsforbund og forbundets aktiviteter rundt kullgruvedriften på Svalbard. Enkelte lokale privatarkiv fra Troms er også blitt avlevert til Arbark (se «Bestandsanalyse» i vedlegget). Blant dem er Fellesforbundets Distriktskontor Troms/Finmark (1966 – 2004), omfang: 6,3 hm; Troms AKP (1968 – 1997), omfang: 1,5 hm; Norsk tjenestemannslag. Stedsstyret i Tromsø (1962 – 1980), omfang: 0,1 hm.

Den politiske venstresiden er godt representert, men det er bevart få arkiv etter politiske partier i sentrum og på høyresiden. Det er også få arkiv fra 1980-tallet og utover.

Interesseorganisasjoner som yrkes-, bransje- og fagforeninger er godt dokumentert.

Samvirker og andre samarbeidsorganisasjoner som fremmer interessene og omsetter produktene til jordbrukere og fiskere, er godt representert. Slike arkiv inkluderer bl.a. eggslag, landbrukslag, småbrukarlag, feavlslag, fjøskontrollag, fiskarlag m.fl. Bestanden inneholder 37 arkiv etter fiskarlag fordelt på 13 av regionens 21 kommuner.

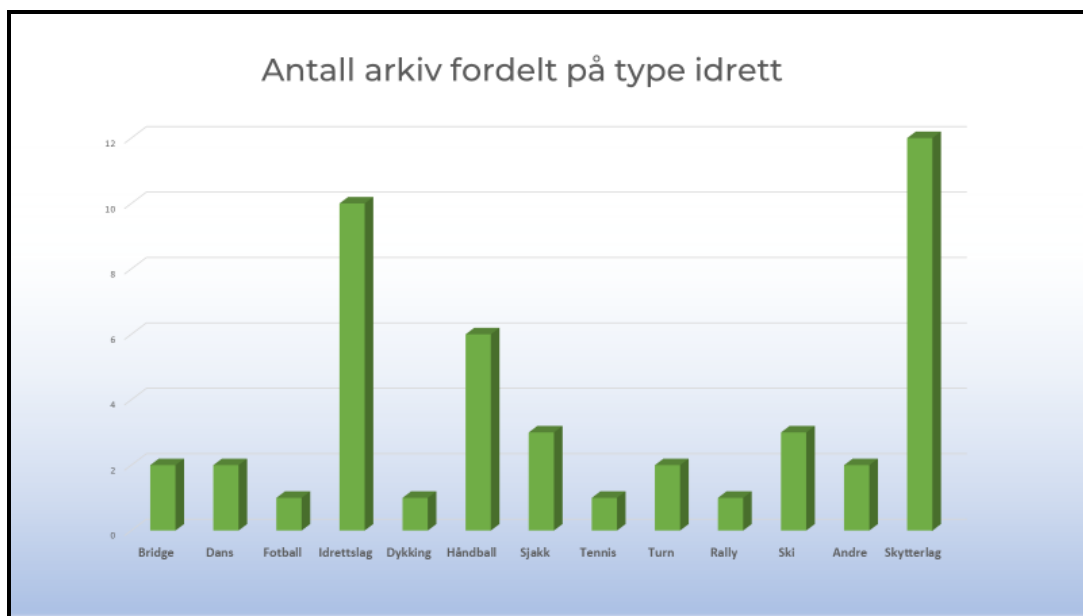
Tabellen viser antall arkiv etter politiske partier.

Politiske partier	Antall
Arbeiderpartiet	27
Sosialistiske partier	11
Kommunistiske partier	5
Høyre	5
Venstre	4
Andre partier	0
Totalt	52

Idrett, kultur og rekreasjon

Idrettslivet i Troms er ujevnt dokumentert. Analysen viser at det er tatt vare på idrettsarkiv fra Svalbard og 10 av regionens 21 kommuner. Harstad og Tromsø har 11 arkiv hver, og de øvrige kommunene har 1-3 arkiv hver. Det er derimot ikke bevart idrettsarkiv fra Karlsøy, Dyrøy, Storfjord, Kåfjord, Lyngen, Gratangen, Lavangen, Kvæfjord, Balsfjord, Skjervøy eller Tjeldsund. Seks av de bevarte arkivene er fylkeslag og vil kanskje kunne si noe om idrettslivet i kommunene som ellers ikke er representert.

Av de 53 idrettsarkivene er kun to organisasjoner etablert etter år 2000. Flere av arkivene har imidlertid et langt spenn, og 11 av arkivene strekker seg inn i dette årtusenet. 11 idretter er representert, og det er klart flest skytterlag – hele 12 stykker. Det er også 10 idrettslag som har drevet med ulike idrettsgrener. I tillegg er det tatt vare på ett arkiv etter et turlag og fem vardebøker.

Figuren viser hvordan arkivene fordeler seg innen idrett.

Innen kunst og kultur er det bevart klart flest arkiv etter kor. Fra Tromsø er det syv slike arkiv, fire fra Harstad, tre fra Målselv og tre fra Svalbard. I kategorien som helhet er det flest arkiv med relevans for Tromsø, Harstad, Senja og Svalbard. Kun åtte av 21 kommuner er representert i kategorien. Innen musikk er kun Svalbard, Tromsø, Harstad, Senja og Balsfjord representert.

Tabellen viser hvordan arkivene fordeler seg innen kultur.

Antall arkiv innen kultur

Type kultur	Antall
Teater	10
Musikk	18
Kunst	5
Kor	23
Film	3
Festival	2
Språk	6
Totalt	67

Når det gjelder rekreasjon og sosiale foreninger, er det bl.a. registrert syv speidergrupper, seks pensjonistforeninger og tre museumsrelaterte arkiv. Det finnes en rekke andre sosiale foreninger også, f.eks. mødreforeninger, bondeungdomslag, hagelag, jakt- og fiskeforeninger med flere.

Helse og sosiale velferdsorganisasjoner

Av de sosiale velferdsorganisasjonene peker avholdslagene (14 arkiv), sanitetsforeningene (12) og Røde Kors (19) seg ut med spesielt mange bevarte arkiv. Det er også bevart arkiv etter husmorlag (5) og helselag (8). Til sammen utgjør de 73 arkivene i kategorien 23,6 hyllemeter.

De fleste arkivene er fra perioden 1925-1950. Bare ett arkiv er påbegynt dannet etter årtusenskiftet, men 19 arkiv strekker seg likevel inn på 2000-tallet. Mange av arkivene spenner med andre ord over flere tiår.

Tromsø (16), Senja (11) og Harstad (9) har flest bevarte arkiv i kategorien, mens det ikke er noen bevarte arkiv i Lavangen, Sørreisa eller Salangen.

Tro og livssyn

Det er bevart 29 organisasjonsarkiv som er tilknyttet tro og livssyn. 15 av disse er tilknyttet misjonsforeninger. Kun kristelige trossamfunn (pinsemenigheten, baptister, evangelisk-lutherske) og human-etisk forbund er representert. To arkiv er etter et bedehus og en søndagsskole.

Tabellen viser hvordan arkivene fordeler seg innen tros- og livssynsorganisasjoner på ulike kommuner.

Antall arkiver etter tros- og livssynsorganisasjoner pr. kommune	
Kommune	Antall
Tromsø	5
Harstad	9
Senja	5
Tjeldsund	2
Ibestad	2
Troms/Norge	6
Totalt	29

Tro og livssyn er representert gjennom kristelige og humanistiske organisasjonsarkiv, én samling med læstadianerbrev, avskrift av predikantbrev og predikant Nils Nyheims boksamling. Det finnes også materiale fra bedehus og oppføring av kirker, prestegårder og etter Kirkemusikalsk råd, et kirkesangerforbund, Tromsø domkirkes guttekor, to kirkeforeninger, samisk kirkeråd og flere prestefrueforeninger. Personarkivet etter emissæren Erik Olson Lima forteller blant annet om misjonsarbeidet i nord på midten av 1800-tallet. Det er lite dokumentasjon fra år 2000 og utover.

Institusjonsarkiv

Det er bevart 24 institusjonsarkiv. De fleste av disse kan knyttes til pleie, omsorg og rehabilitering (8), og til utdanning og forskning (11). Institusjonsarkivene utgjør 184 hyllemeter til sammen. Trastad Gård, Rehabiliteringssenteret Nord-Norges Kurbad, Røde Kors sykepleierskole for Nord-Norge og Heimly folkehøgskole er de største arkivene og er til sammen 175 hyllemeter.

Tabellen viser hvordan institusjonsarkivene fordeler seg på kommune.

Kommune	Antall
Bardu	1
Harstad	3
Kvæfjord	1
Lyngen	3
Senja	2
Svalbard	3
Tjeldsund	1
Tromsø	9
Nord-Norge/Andre	2
Totalt	25

Arkiv etter personer, andre arkivskapere og samlinger

Det er samlet inn en betydelig andel personarkiv i Troms. Dette er arkiv skapt av enkeltpersoner eller familier. Mer enn halvparten (64%) er ordnet. Mange av arkivene passer ikke inn i nærings- eller virksomhetskategoriene, og noen passer inn i flere av kategoriene. Per i dag mangler en fjerdedel av arkivene dateringer. I likhet med bedriftsarkivene, er det få bevarte arkiv fra de siste 40 årene.

De fleste arkivene er etter privatpersoner både med og uten en spesiell rolle i samfunnet. 116 av personarkivene tilhører Polarmuseet og omhandler ekspedisjoner, fiske og fangst, og forskning og utvikling. Mange av disse er skipsdagbøker. Svalbard museum har også flere personarkiv etter overvintrede og fangstfolk på Svalbard. Det er også tatt vare på arkiv etter personer i bergindustrien, for eksempel ingeniørene Einar Grimsmo og Sigurd Westby. Familien Grønli's brevsamling viser hverdagslivet i gruvesamfunnet Ny-Ålesund.

Universitetsmuseet i Tromsø har en rekke arkiver som i stor grad omfatter forskningsrelatert materiale etter forskere som gjennom tiden har vært tilknyttet de ulike faggruppene ved museet. Dette materialet inneholder som ofte også intervjuer, lydopptak og fotografier som

ansatte i museet har samlet inn som en del av sitt virke . Dette kan ikke ansees som privatarkiv, men offentlige samlinger. Privatarkivene Universitetsbiblioteket UiT (UB) forvalter omfatter hovedsakelig personarkiv fra forfattere, forskere, journalister, kunstnere, leger og helbredere. I tillegg har biblioteket dokumentasjon fra forskningsfartøy og dokumenter relatert til ulike vitenskapelige feltarbeid.

Det er også bevart arkiv etter flere forfattere, f.eks. Cora Sandel/Sara Fabricius sitt arkiv ved Perspektivet Museum, Jens Hagerup ved SaTø og Borghild Krane ved UB. Krane var også psykiater, og det er flere arkiv etter personer som har jobbet med helse, bl.a. distriktslege Hans Eng i etterkrigstidens Kvæningen, og én av svært få kvinnelige tannleger i Norge på begynnelsen av 1900-tallet, Maren Kullsen i Harstad. Det er også bevart flere arkiv etter politikere som er deponert hos SaTø.

Bestanden inneholder også flere arkiv og samlinger etter betydningsfulle familier. Kaarbø-familien i Harstad er et eksempel på en familie som har preget lokalsamfunnet. Andre arkiv er mer ubestemmelige og inneholder brev, attester, kvitteringer, sertifikater, rasjoneringskort og kontrakter tilhørende privatpersoner.

I tillegg til organisasjoner, bedrifter, institusjoner og personer er kategorien «Andre» brukt om arkiver med ukjent arkivskaper, og om samlinger, legater, stiftelser, utvalg, råd og liknende. 19 av disse er rene fotosamlinger med bilder fra bl.a. skole, konfirmasjon og 2. verdenskrig, for å nevne noe. 48 arkiv er etter fartøy. Det er også åtte arkiv etter råd, utvalg og komiteer, og ni etter legater og stiftelser. Tre av stiftelsene kan knyttes til kunst og kultur, og det største arkivet er Nord-Norges diakonistiftelse som drev arbeid rettet mot psykisk utviklingshemmede. Legatene er tilknyttet kultur og utdanning.

Kategorien «Samlinger» inneholder syv arkiv knyttet til 2. verdenskrig. Ett arkiv er en samling læstadianerbrev, og ett er en samisk salmebok. To samlinger omhandler idrett, og to handler om bergverk i Salangen og Kvæningen. Det er også dokumentsamlinger etter tilstelninger (messe, utstilling). Tre arkiv er spøkeshistorier, og flere er samlinger med andre typer fortellinger. Noen samlinger handler om lokalhistorie, f.eks. Harstad sykehus' historie og lokalhistorie i Kilbotn. Andre er grunnlagsmateriale til ulike prosjekt. Det er flere brevsamlinger og diverse håndskrevne dokument som daterer tilbake til 1816. Universitetsmuseet har flere samlingsarkiv knyttet til ulike forskningsprosjekter.

Arkiv knyttet til urfolk og minoriteter

Samer

En stor del av arkiv etter samisk befolkning i Troms er deponert ved Samisk arkiv som er del av Arkivverket. Samisk arkiv har et særskilt ansvar for å ta vare på arkivmateriale med relevans for det samiske samfunnet i Norge. Várdobáiki museum har muntlig dokumentasjon som er samlet inn fra markasamiske, reindrifsamiske og sjøsamiske miljøer i Nordre Nordland og Sør-Troms.

Det kom frem i analysen at de største samiske organisasjonene som Norske Samers Riksforbund er godt dokumentert i depot, men det er bevart bare et samisk lokallag i Troms. Arkiver fra samiske ungdomsorganisasjoner er ikke dekket i depot. Dessuten mangler dokumentasjon fra samiske næringer som reindrift og kulturnæringer i depot.

Samisk som forskningsfelt er godt dokumentert. Det er tatt vare på arkiv etter samiske forskere, politikere og andre profilerte personer. Kulturtilstelninger som urfolksfestivalen Riddu Riđđu i Kåfjord er dokumentert, og det samme er Samisk uke i Tromsø. Arkivet til den markasamiske musikk- og kulturfestivalen Márkomeannu finnes ved Samisk arkiv, men er ikke med i datagrunnlaget siden den arrangeres i Gállogieddi i Nordland.

Tolv kommuner i Norge er innlemmet i det samiske språkforvaltningsområdet. Dette gjelder kommunene Kåfjord og Lavangen i Troms, og betyr at norsk og samisk språk er likestilt her. Det er tatt vare på svært få privatarkiv som er skapt i disse kommunene. Fra Kåfjord er det totalt 12 arkiv på ca. seks hyllemeter og fra Lavangen er det kun ett arkiv på 0,02 hyllemeter.

Kvener/norskfinner

Det er tatt vare på noen få arkiv etter den nasjonale minoriteten kvener/norskfinner. Det er registrert to arkiv etter kvenske/norskfinske medlemsorganisasjoner: Norskfinsk forening Tromsø ved SaTø og Nord-Troms finskforening ved Nord-Troms museum. Det finnes også tre hyllemeter med arkiv etter den kvenske avisen *Ruijan Kaiku*.

Flere av personarkivene har også kvensk relevans. Et eksempel på det er det omfangsrike personarkivet etter forfatteren Hans Kristian Eriksen ved Arkiv Troms. Eriksen hadde kvenske aner og tematiserte kvensk migrasjon og bosetting i flere av romanene sine. Thorleif Lyngstads lydarkiv er et annet. Lyngstad skrev bl.a. romaner om kvenske forhold. Ved Nord-Troms museum er det også funnet kvenske/finske brev.

Selv om et fåtall av arkivene handler om minoriteten direkte, vil arkiv etter bedrifter, personer, organisasjoner og institusjoner fra de kvenske kjerneområdene kunne bidra til å belyse livene til kvenene/norskfinnene som bor og bodde der. Et eksempel på dette er samlingen med skolebøker etter elever ved Niemenaike skole i Kvænangen.

Skeive arkiv

Arkiv etter folk som bryter med normer for seksualitet og kjønn er svakt dokumentert. Skeivt arkiv ved Universitetsbiblioteket i Bergen dokumenterer og formidler skeiv historie fra hele Norge. Gjennom et dokumentasjonsprosjekt har de laget 11 videoer der bl.a. folk fra Troms forteller om livene sine som skeive. Arkivet har i tillegg fragmentert materiale etter interesseorganisasjonen DNF-48 og Homofil bevegelse Tromsø (HBT), bl.a. internavisen deres *Hominor*.

Universitetsbiblioteket i UiT har arkivmateriale etter Borghild Krane, som kan ha vært den første i Norge som skrev om lesbisk kjærlighet i romanen *Følelsers forvirring* (1937). Dette er det eneste skeive arkivet i Troms.

Funksjonsnedsettelse

Det er totalt fire arkiv etter interesseorganisasjoner for hørselshemmede. Det finnes ett arkiv etter én interesseorganisasjon for synshemmede, og ett etter Nord-Norges Vanførelag, forløperen til Norges Handikapforbund.

Institusjonene Skogåsen småhjem for psykisk utviklingshemmede, Nord-Norges Diakonistiftelse og Trastad Gård (m/Straumfjordheimen) for psykisk utviklingshemmede i Kvæfjord, Salten og Nordreisa kan også nevnes.

Nyere innvandring

Arkivene til Norsk-finsk forening Tromsø og Nord-Troms finskforening er tilknyttet både kvensk kultur og nyere finsk innvandring i Troms. Arkiver som viser nyere innvandring fra andre land enn Finland er ikke dokumentert. Fraværet av slike arkiver må sees i sammenheng med at det er bevart få privatarkiv de siste 20 årene.

Kvinner

Totalt sett er det bevart langt flere arkiv etter menn og mannsdominerte yrker enn kvinner. Ser man på personarkivene, er så mye som 86 % mannlige arkivskapere, mens 14 % er kvinner.

Arkiv som helt klart dokumenterer kvinnelig foreningsliv, er Norske Kvinners Sanitetsforening, husmorforeninger, politiske- og interesseorganisasjoner for kvinner, samt kor og idrettslag for kvinner. Det er 48 slike arkiv i Troms og Svalbard, og de fordeler seg slik:

Figuren viser hvordan arkiver etter kvinnelige arkivskapere fordeler seg.

I tillegg er det noen yrker som har hatt forholdsvis mange kvinnelige ansatte. Ett eksempel på det er fabrikkarbeidsplasser i fiskeindustrien, og slike arbeidsplasser er dokumentert i noen grad i bestanden.

Foto, lyd og film

I denne analysen er det inkludert fotografisk materiale som inngår som en serie eller bestanddeler i et arkiv. Det er totalt 121 arkiv som inneholder fotografier. De fleste av disse inneholder også annet materiale. 27 av arkivene inneholder videomateriale. 26 arkiv inneholder lydopptak – både analoge og digitale.

Seks arkiv i kategorien «Personarkiv» dokumenterer utvandringen til Amerika gjennom fotografier, brev og en dagbok – ett av disse er Torleiv Vikens fotosamling fra Bella Coola i Canada. De historiske samlingene fra Tromsø Bymuseum som oppbevares ved Perspektivet Museum inneholder mye fotografi. Perspektivet Museum samler fotografier fra Tromsøområdet. Deres største privatarkiv er Stokmo-samlingen der hovedtyngden er fotografisk materiale.

Ellers har museene i Troms og Svalbard museum fotografier, film og -lydopptak som ikke er tatt med i datagrunnlaget for denne analysen. For eksempel har Universitetsmuseet i Tromsø en stor fotosamling som består av ca. 160 000 fotografier. Nord-Troms museums fotosamling teller per dags dato ca. 80 000 fotografier, hovedsakelig fra perioden 1890-1950. Svalbard museums digitale bildearkiv består av mer enn 28 000 digitale bilder.

Joike- og vokalarkivene, samt annet samiske lydmateriale

Det private lydfiler knyttet til den samiske vokale kulturarven i både Samisk arkiv, Statsarkivet i Tromsø og Várdobáiki museum. Vokalarkivet i Samisk arkiv består av lydbåndsamlinger med intervju, beretninger og joik på samisk. Her finnes store mengder samisk kunnskap av ulike slag, regnet som gyldig i ulike tidsperioder, og på ulike felt.

Statsarkivet i Tromsø oppbevarer en betydelig mengde av opptak fra urfolksfestivalen Riddu Riđđu. Her inngår digitalisering av opptak gjort på kassett m.m. i Statsarkivets dokumentasjonsprosjekt om urfolksfestivaler. Várdobáiki museum har innsamlede historier og muntlige kilder som er skapt i forbindelse med ulike dokumentasjons-, formidlings- og forskningsprosjekter. I tillegg har museet tidligere samiske radiosendinger i regi av lokalradioen ETS-radio.

Kvenarkivet, Samisk etnografisk samling/arkiv og Nordnorsk folkemusikksamling ved Universitetsmuseet i Tromsø – privatarkiv og offentlige samlinger

Nå det gjelder Kvenarkivet og Samisk etnografisk samling/arkiv ved Universitetsmuseet i Tromsø må det understrekes at mye av materialet består hovedsakelig intervjuer, lydopptak og fotografier som ansatte i museet har samlet inn som en del av sitt virke. Dette kan ikke ansees som privatarkiv, men offentlige samlinger. Arkiv og samling er ikke det samme. En samling består av materiale fra flere forskjellige arkiver. Et arkiv har bare en arkivskaper og

består som regel kun av materialet som er kommet til som del av arkivskapers liv eller virksomhet.

Kvenarkivet ved Universitetsmuseet i Tromsø inneholder dokumentasjon fra ulike forskningsprosjekt. Arkivet består særlig av intervjuer med informanter, korrespondanse og ulike rapporter. Alt materialet er samlet inn i perioden 1950- til 1990-tallet.

https://uit.no/om/enhet/tmu/vis?p_document_id=408254

Samisk etnografisk samling og arkiv består av gjenstander, litteratur, muntlig og skriftlig informasjon og en rekke ulikt arkiv som etnografiske kart, brev og saksdokumenter fra i tidsperioden 1853 – 1957. https://uit.no/tmu/art?p_document_id=381027

Nordnorsk Folkesmusikksaling inneholder norsk, samisk og kvensk materiale og omfatter mer en 10 000 melodier, av disse 2000 lydband, og om lag 36 000 manuskriptsider. Mye er originalt materiale. Lydsamlingen er digitalisert.

https://uit.no/om/enhet/tmu/vis?p_document_id=408176

Privatarkiv fra Svalbard

Arkivverket gjennom Statsarkivet i Tromsø har fått ansvaret for innhenting og bevaring av dokumentasjon fra de arktiske områdene Jan Mayen og Svalbard. Store deler av arkiver fra disse områdene oppbevares der. Dette innebærer blant annet arkivet etter Det Store Norske Spitsbergen Kulkompani AS, som utgjør ca. 400 hyllemeter, og er det største bevarte arkivet fra Svalbard. Det er også tatt vare på arkiv etter personer i bergindustrien, for eksempel ingeniørene Einar Grimsmo og Sigurd Westby. Familien Grønli's brevsamling viser hverdagslivet i gruvesamfunnet Ny-Ålesund.

Polarmuseet deponerer sitt arkivmateriale hos Statsarkivet i Tromsø. Dette omhandler dokumentasjon fra ekspedisjoner, fiske og fangst, forskning og utvikling i arktisk. Det er mange fartøyarkiv og skipsdagbøker blant dette materialet.

Svalbard museum, som er verdens nordligste bevaringsinstitusjon, har samlet inn mange små privatarkiver med lokal tilknytning. Museets arkivbestand i Longyearbyen utgjør 100 arkiver og ca. 20 hyllemeter. Det er blant annet hytte- og dagbøker, brevutvekslinger, foreningsarkiv og annen dokumentasjon fra aktører som har vært aktive på Svalbard og Longyearbyen de siste 100 år. Museet har flere personarkiv etter overvintrede og fangstfolk på Svalbard. Svalbard Museum har startet arbeidet med ordning, katalogisering og digitalisering av sine arkiv. Målet er å gjøre katalogene tilgjengelige på Arkivportalen.

Både Universitetsbiblioteket UiT og Polarmuseet forvalter privatarkiv og samlinger knyttet til forskning i arktiske og polare strøk.

Når det gjelder arkiv fra Svalbard mangler det dokumentasjon fra nye basisnæringer i Longyearbyen som bygg- og anlegg, transport, varehandel, reiseliv og turisme, samt aktører knyttet til kultur, romrelatert virksomhet og forskning i depot.

Arkivenes tilgjengelighet

Analysen viser at ca. halvparten av privatarkivene i Troms og på Svalbard er ordnet, katalogisert og tilgjengelige for publikum. Hvorvidt dette er videre digitalisert og publisert på Internett, f.eks. på Arkivportalen, ble ikke kartlagt denne gangen.

Bevaringsinstitusjonene som har arkiv som hovedarbeidsfelt (SaTø, Arkiv Troms og Troms byarkiv) har en høyere prosentandel ordnede arkiv. Sør-Troms museum har også arbeidet aktivt med arkiv og det meste av materialet deres er ordnet. I UB er minst halvparten av privatarkivene ikke, eller er mangelfullt ordnet og i varierende stand. For bedre registrering og oppbevaring, trenger Universitetsbiblioteket som de fleste andre bevaringsinstitusjoner arkivkompetanse og konservatorkompetanse. Av bevaringsinstitusjonene i Troms og på Svalbard er det Samisk arkiv, Statsarkivet i Tromsø, Sør-Troms museum og Svalbard museum som har tatt Asta i bruk og publiserer sine arkivkataloger på Arkivportalen, mens noen av institusjonene formidler innhold av sine arkiver, f.eks. på egne hjemmesider.

Tabellen viser antall privatarkiver som er ordnet og katalogisert fordelt på kommunetilhørighet. Dette sier noe om hvorvidt arkivene er tilgjengelig for publikum.

Antall tilgjengelige arkiv fordelt på kommune, inkl. Svalbard

Kommune	Ordnet	Uordnet/Ukjent
Balsfjord	11	6
Bardu	6	9
Dyrøy	11	16
Gratangen	5	0
Harstad	208	49
Ibestad	8	15
Karlsøy	14	3
Kvæfjord	10	3
Kvænangen	4	41
Kåfjord	9	4
Lavangen	0	1
Lyngen	15	12
Målselv	18	11
Nordreisa	10	17
Salangen	4	19
Senja	29	129
Skjervøy	11	12
Sørreisa	11	3
Tjeldsund	12	4
Tromsø	348	51
Svalbard	61	15
Andre	-	365
Totalt	805	785

Oppsummering

Kartleggingen estimerer at det er totalt 1590 privatarkiv bevart i de ulike bevaringsinstitusjonene. Dette utgjør til sammen 3410 hyllemeter med papirarkiver. Kategorien organisasjonsarkiv er klart størst målt i antall arkiv. I flere tilfeller er disse små og utgjør ikke mye av det totale antallet hyllemeter. Derimot er det bevart mest bedriftsarkiver målt i hyllemeter. Grunnen til dette er at det er samlet inn flere store hjørnesteinsarkiver med stort omfang.

Det er bevart få privatarkiv fra de siste 40 årene, og dette gjelder spesielt bedriftsarkiv. Datamaterialet indikerer videre at innsamlingen av arkiver fra de fleste kommuner i Troms i stor grad har vært tilfeldig og fragmentert.

Det er samlet inn flest arkiver fra de tre kommunene med høyest folketall, Tromsø, Harstad og Senja (Finnsnes), samt Svalbard. Kommunene Lavangen, Gratangen, Dyrøy, Storfjord, Balsfjord, Bardu, Kvænangen, Kåfjord, Sørreisa og Tjeldsund er underrepresentert i depot sammenlignet med andre kommuner. Av disse ligger Lavangen og Gratangen på bunn: Lavangen er klart dårligst dokumentert med kun ett bevart arkiv. Senja kommune består av de fire tidligere kommune, Lenvik, Tranøy, Berg og Torsken. Meste parten av de bevarte arkivene kommer fra Lenvik hvor Finnsnes ligger. De andre områdene er dårlig dekket.

Analysen av organisasjonsarkivene viser at arbeiderbevegelsen og den politiske venstresiden er godt dokumentert, mens det er langt færre bevarte arkiv etter sentrums- og høyrepartier. Idrett, kultur og rekreasjon viser en høy forekomst av enkelte typer organisasjoner (f.eks. skytterlag), og at tiden før årtusenskiftet er best dokumentert. Også tros- og livssynssamfunn er skjevt dokumentert.

Helse-, omsorg og sosialtjenester er svakt dokumentert i kategorien bedriftsarkiv, men det finnes en rekke arkiver etter ulike typer velferdsorganisasjoner. Det er også bevart flere større institusjonsarkiv tilknyttet sykehus, rehabilitering mv. Wenche Brennass dokumentasjon om samisk helsetjenestetilbud er også relevant i den sammenheng. Det er også tatt vare på personarkiv etter helsepersonell (psykiater, tannlege).

Bedriftsarkivene som er i bevart i Troms viser tydelig hvordan næringslivet har bidratt til å forme regionen. Noe dokumentasjon fra mekaniske verksteder er bevart både i Harstad og Tromsø, men dekningsgraden er lav. Bergverksindustri og utvinning er godt dokumentert i arkiver etter bedrifter, interesseorganisasjoner og personer med tilknytning til næringen både i Troms og på Svalbard. Det er også bevart en rekke arkiv etter viktige handelshus i regionen som forteller om samferdsel, fiske og varehandel. Samtidsdokumentasjonen av engros- og detaljhandelen er så å si fraværende.

Når det gjelder jordbruk og fiske er det noe dokumentert i depot gjennom lokale fiskarlag og en salgsorganisasjon som er Feitsildfiskernes salgslag med 57 hyllemeter (1960-1995). Gårdarkivene mangler, samt dokumentasjon fra bedrifter fra skogbruk. Matindustri generelt er svakt dokumentert med unntak av meierier som er svært godt dokumentert gjennom flere større arkiv bl.a. Finnsnes Meieri, Nordreisa Meieri, Målselv Meieri og Tine Meieriet Nord. Fiskeindustribedrifter er ikke godt nok dokumentert i depot. Store hjørnesteinsbedrifter

mangler, og det som er bevart av fiskeribedrifter er stort sett bare fragmenter. Moderne havbruk og oppdrettsnæringen er svært svakt dokumentert i depot.

Reiselivsbedrifter, overnattings- og serveringsvirksomhet er svakt dokumentert. Det er tatt vare på få arkiv, og det er liten geografisk spredning på arkivene.

Troms og Svalbard som Ishavsregion er godt dokumentert i arkivet, særlig gjennom skipsfart (ishavsskutearkiver), personarkiv og ulike samlinger. Troms og Svalbard som forskningsfelt er også dokumentert. Gruvevirksomheten er, gjennom arkivet etter Store Norske Spitsbergen Kulkompani AS, godt dekket i depot. Det mangler dokumentasjon fra nye basisnæringer på Svalbard som bygg- og anlegg, transport, varehandel, reiseliv og turisme, samt aktører knyttet til kultur, romrelatert virksomhet og forskning i depot.

Arkiv etter minoriteter og urfolk som speiler mangfoldet i regionen er underrepresentert i bestanden. Dette gjelder også dokumentasjon fra kvinnebevegelsen. Mannlige arkivskapere og mannsdominerte samfunnssektorer er bedre representert i de bevarte privatarkivene enn kvinnelige arkivskapere. Samisk og kvensk/norskfinsk organisasjonsliv er mangelfullt dokumentert i depot. Arkiver fra samiske lokallag og ungdomsorganisasjoner er ikke dekket. Dessuten mangler dokumentasjon fra samiske næringer som reindrift og kulturnæringer.

Når det gjelder format, så er det bevart lite digitalt og digitalt skapt materiale.

Vedlegg 2. Samfunnsbeskrivelse (samfunnsanalyse)

Beskrivelse om samfunnsutvikling i Troms og på Svalbard i etterkrigstiden (1946 – 2021)

Helena Maliniemi, Troms og Finnmark fylkeskommune

Innledning

Den administrative enheten Troms er i norsk historie relativt sett ung. Den ble et eget fylke i 1866 da Senjen og Tromsø fogderiet ble utskilt fra Finnmarkens amt. I 1919 ble navnet Troms amt endret til Troms fylke. I 2020 ble fylket slått sammen med Finnmark som nå skal splittes opp igjen fra 2024. Det har også vært administrative endringer i kommunene i fylket i etterkrigstiden som følge av flere kommunesammenslåinger. I 1964 ble flere kommuner slått sammen: Malangen ble en del av Balsfjord; Helgøy ble en del av Karlsøy; Øverbygd ble slått sammen med Målselv; Sandtorg og Trondenes ble slått sammen med Harstad; Andørja ble sammen med Ibestad; Astafjord ble innlemmet i Skånland; Tromsøysund og Hillesøy ble innlemmet i Tromsø og Ullsfjord ble delt mellom Tromsø og Lyngen. I 2013 ble Bjarkøy en del av Harstad, og i 2020 ble Tranøy, Torsken, Berg og Lenvik slått sammen til Senja kommune, og Skånland ble en del av Tjeldsund kommune. Det er til sammen 21 kommuner i Troms i dag. De andre kommunene er Kvænangen, Nordreisa, Skjervøy, Gáivuotna-Kåfjord, Storfjord, Bardu, Sørreisa, Dyrøy, Salangen, Lavangen, Gratangen og Kvæfjord. Tromsø, Harstad, Finnsnes og Bardufoss i Målselv har bystatus hvorav Tromsø er dominerende både i størrelse og posisjon innenfor regionens by- og tettstedshierarki.

Denne bevarings- og samhandlingsplanen berører også aktørene på Svalbard selv om Arkivverket har særlig fokus på innhenting og bevaring av dokumentasjon fra polarområdene, og en del av private aktørene på Svalbard er nevnt i Arkivverkets bevaringsplan fra 2020. Svalbard er et fellesnavn på ishavøyene Spitsbergen, Nordaustlandet, Edgeøya, Barentsøya, Kvitøya, Kong Karls Land, Hopen og Bjørnøya. Øygruppen ble en del av Kongeriket Norge i 1925 da Svalbardtraktaten trådte i kraft. Spitsbergen er den største og viktigste øya hvor også administrasjonssenteret Longyearbyen befinner seg. Selv om Svalbard er del av Kongeriket Norge, har det verken status som fylke, kommune eller valgdistrikt. I 1971 ble det opprette et lokalt Svalbardråd som utviklet seg til et politisk valgt rådgivende organ. Dette ble avløst av Longyearbyen lokalstyre i 2002. Rettslig sorterer Svalbard under Nord-Troms tingrett og Hålogalands Lagmannsrett som har sete i Tromsø.

Samfunnsutviklingen i Troms og på Svalbard har gjennomgått store endringer i etterkrigstiden. Både nærings- og organisasjonsliv har endret seg som følge av omstillinger, fremvekst av nye samfunnsområder og -aktører. I tillegg har samfunnet blitt mer avansert og kompleks enn det var før andre verdenskrig. Hvordan samfunn i Troms og på Svalbard har forandret seg, og hvilke drivkrefter som ligger bak denne utviklingen, er spørsmålene denne

samfunnsbeskrivelsen prøver å svare på. Målet er å finne frem til sentrale samfunnsområder og -aktører som kan inkluderes i bevaringsplanen for privatarkiv i Troms og på Svalbard.

Beskrivelsen er ingen full historisk framstilling, men skal gi et grovt historisk tilbakeblikk på samfunnet, og også holdes opp mot dagens arkivdanning og dokumentasjonsbehov. Utgangspunktet er i dagens kommuner. Tidsmessig avgrenses beskrivelsen til etterkrigstiden som betegner tiden fra 1946 og helt frem til i dag. Grunnen til valget av nettopp året 1946 som tidsmessig startpunkt er at alt privatarkivmateriale fra før krigen i Troms og på Svalbard bør tas vare på, særlig gjelder dette materiale fra Nord-Troms som ble brent som følge av tyskernes tilbaketrekking under andre verdenskrig.

Beskrivelsen er delt i fem deler. Den første delen handler om utviklingstrekk i befolknings-, bosetnings- og næringsstruktur, samt utvikling av samferdsel. I den andre delen beskrives utvikling av de sentrale næringene i Troms. Den tredje delen handler om organisasjons- og kulturliv. Den fjerde delen omhandler de sentrale minoritetsgruppene i Troms. Den siste delen handler om samfunns- og næringsutviklingen på Svalbard, med vekt på utviklingen i Longyearbyen som administrasjons- og aktivitetssenter på øygruppen.

Det fantes ingen samlet fremstilling av Troms sin historie i etterkrigstiden. Dermed ble et historisk riss innhentet med hjelp av lokalkunnskap gjennom faglitteratur som bygdebøker, årbøker, lokale tidsskrifter, statistikk, ulike regionale og lokale rapporter, utredninger og plandokumenter og ulike kulturhistoriske fremstillinger. Dette arbeidet innebar også et tett samarbeid og dialog med arkivinstitusjonene, museene og bibliotekene som har stor kompetanse på lokal- og regionalhistorie og samfunnsliv.

Bystyresalen i Tromsø i 1940. Foto: Thøringssamlingen/Perspektivet Museum.

Befolkningsutvikling

Troms har hatt en jevn vekst i folketallet i hele etterkrigstiden ifølge tabellen *Folketallet i Troms og kommunene i perioden 1950-2021*, som det eneste av de tre nordligste fylkene. Grunnen til dette har vært et høyt fødselsoverskudd i 1950- og 60-årene, en stor innflytting fra andre deler av Norge på 1970- og 80-tallet og en økt innvandring i de siste årene. Et kortvarig brudd i denne positive befolkningsveksten har vært en periode på 1990-tallet da det var en stor utflytting fra fylket. Utslaget var stort særlig i Nord-Troms. I framskrivning av folketallet i 2022 antar [SSB](#) at det vil bo 251 489 innbyggere i Troms og Finnmark i 2050, hvorav 174 500 bor i Troms ([Pandaanalyse](#)).

Befolkningsveksten i Troms har ikke kommet alle kommuner og regioner til gode, men utviklingen har hatt store regionale forskjeller, noe man kan se i tabellen *Folketallet i Troms og kommunene i perioden 1950-2021*. Karakteristisk for Troms, på lik linje med de to andre nordnorske fylkene, er at det er de sentrale byene som vokser. Uten Tromsø hadde fylket hatt en annen befolkningsutvikling. Tromsø er et vekstsenter og bidrar til å holde folketallet opp i hele fylket. Samtidig har dette også bidratt til en viss avfolkning i distriktene, og dermed også til sentraliseringen. Byen utgjør i dag nesten en halvpart av folketallet i fylket, og med den utviklingen som byen har hatt både innenfor næringsliv, utdanning og kultur, er det naturlig at Troms har hatt en jevn vekst i befolkningen. Byen ble et viktig administrasjons-, kunnskap-, nærings- og logistiksenter i landsdelen. Nye offentlige institusjoner ble etablert i byen, og fylkeskommunen og statlige sektororganer fikk flere oppgaver. De største vekstfaktorene har vært etableringen av Universitet i Tromsø i 1972 og Regionsykehuset i Nord-Norge i 1984. Mye av veksten i Harstad henger sammen med at byen har utviklet seg til et forretningsmessig senter og at industrien har stått sterkt. Harstad er også forsvarsby og hovedbase for oljevirksomhet i nord hvor flere oljeselskaper har bygd opp administrasjonen sin i byen.

Det har også vært andre vekstkommuner enn Tromsø: Nordreisa, Skjervøy, Bardu, Lenvik, Sørreisa og Storfjord har alle hatt en positiv befolkningsutvikling nesten hele etterkrigstiden. Setermoen i Bardu – Bardufoss i Målselv, Sørreisa og Skånland, Finnsnes-området og Nord-Troms områdene Skjervøy og Storslett-Sørkjosen i Nordreisa har utviklet seg til regionsentre eller mellomstore tettsteder parallelt med en stabilisering eller en viss økning i samlet folketall. Disse kommunene har hatt en gjennomgående yngre befolkning og en høyere kvinneandel. En høy innflytting fra utlandet har også påvirket veksten. Kommunene hadde fødselsunderskudd og om lag balanse når det gjelder innenlandsk flytting. Det kan være flere drivkrefter bak en slik utvikling, både innbyggernes økte etterspørsel etter varer og tjenester lokalt, utbyggingen av offentlig forvaltning og tjenesteyting i kommunene. Også utbygging av den offentlige infrastrukturen som kraft- og kommunikasjonsutbygging, Forsvarets virksomhet og industriutbygging i fylket ligger bak denne veksten. Storfjord hadde en befolkningsvekst i perioden på grunn opprettelsen av nye arbeidsplasser. Det ble etablert flere nye arbeidsplasser i kommunen. Opprettelsen av et fellesvaskeri i Oteren var en hjørnesteinsbedrift med 30 arbeidsplasser. I 1980 etablerte Landsforening for hjerte- og lungesyke et rehabiliteringssenter for hele Nord-Norge i Skibotn. Senteret har 50 ansatte i dag.

Det er kommuner som har opplevd en drastisk nedgang i folketallet ifølge tabellen *Folketallet i Troms og kommunene i perioden 1950-2021*. Ibestad, Torsken og Berg, Kvæningen, Karlsøy, Dyrøy, Gratangen, Kvæfjord og Lavangen har hatt en befolkningsnedgang på over 50 prosent siden toppårene. Nedgangen har ikke vært tilfeldig, men resultat av en langvarig prosess. Fellestrekk for disse er gjennomgående et svakt og ensidig næringsliv, en aldrende befolkning og en synkende andel kvinner i fertil alder. Dette har gitt lavere vekst i folketallet og ytterligere tap av arbeidsplasser fordi for eksempel skoler og barnehager må nedbemanne eller legges ned.

Befolkningsveksten i de siste årene har kommet i store deler av fylket, også i langt flere distriktskommuner enn på lenge. Innvandringen fra utlandet har vært en viktig faktor for dette. Det har vært en stor arbeidsinnvandring fra EU og EØS-området som har blitt utløst av kombinasjon av høy ledighet og østutvidelse i EU, samt høy arbeidskrafttetterspørrel i bygg- og anleggsnæringen, fiskeriene og havbruksnæringen i fylket. [Ifølge SSBs statistikk i 2010](#) bodde det 9860 personer med innvandrerbakgrunn i Troms mens, [i SSB statistikk i 2019](#) var tallet 20458 personer. Dette utgjør 12, 24 prosent befolkningen i Troms.

Familien Stefanussen utenfor hjemmet i Olderdalen, Kåfjord, ca. 1923. Foto: Fotograf ukjent/Nord-Troms museum

Folketallet i Troms og kommunene i perioden 1950-2021 (dagens kommuneinndeling lagt til grunn). Kilde: NOS 1950 og 1970, SSB 2000, 2018 og 2021.

Kommune	1950	1970	2000	2018	2021
Kvænangen	2 508	2 205	1 458	1 224	1 159
Nordreisa	2 456	2 670	4 765	4 944	4 746
Skjervøy	4 769	4 951	2 914	2 925	2 804
Gáivuotna-Kåfjord	3 074	3 362	2 429	2 132	2 012
Lyngen	2 609	3 996	3 245	2 877	2 729
Storfjord	1 693	1 804	1 863	1 866	1 836
Balsfjord	7 482	6 874	5 814	5 653	5 576
Karlsøy	4 724	3 199	2 462	2 263	2 179
Tromsø	10 931	38 094	58 121	75 638	77 544
Bardu	2 508	3 921	3 794	3 979	3 993
Dyrøy	2 125	2 053	1 365	1 165	1 068
Målselv	5 536	7 930	7 037	6 798	6 599
Sørreisa	2 872	3 179	3 301	3 494	3 414
Senja (fra 2020):					14 738
Berg	2 220	1 447	1 120	902	
Lenvik	2 579	10 551	10 983	11 644	
Tranøy	2 125	2 390	1 673	1 536	
Torsken	2 522	1 880	1 170	943	
Gratangen	2 201	1 943	1 329	1 117	1 070
Harstad (inkl. Bjarkøy fra 2013)	9 772	1 9857	23 641	24 820	24 804
Ibestad	4 248	3 036	1 808	1 380	1 289
Lavangen	1 781	1 416	1 070	1 061	970
Kvæfjord	3 518	3 300	3 314	2 928	2 789
Salangen	2 831	2 400	2 384	2 226	2 087
Skånland (en del av Tjeldsund fra 2020)	2 683	3 062	3 140	2 994	4201
Troms	117 498	136 564	150 200	166 499	167 607

Bosetnings- og næringsstruktur

Den første påtrengende nasjonale oppgaven etter den andre verdenskrig var gjenreisningen av Nord-Troms (og Finnmark). Tyskernes brenning mot slutten av krigen hadde rammet bebyggelse og infrastruktur, hardt øst for Lyngen. Til sammen 60 000 mennesker i Troms og Finnmark skulle skaffes hus og redskaper til livets opphold i de evakuerte områdene. Arbeidet kom til å sysselsette tusenvis av både menn og kvinner til langt ut på 1950-tallet. I denne perioden ble det lagt grunnlag for omfattende vekst i bygg- og anleggsnæringen, en konjunkturutsatt bygdenæring som holdt seg som en viktig næring i Troms, særlig i Nord-Troms helt frem til i dag.

Gjenreisningen er i gang i Kvæningen, 1946. Foto: Fotograf ukjent/Nord-Troms museum.

I perioden fra 1945 – 1980 var samfunnsutviklingen i Norge preget av oppbygging av velferdsstat, modernisering, teknologisering, en økonomisk vekst og sentralisering. Utviklingen var politisk styrt og baserte seg på den første store analysen for landdelens økonomi og samfunnsutvikling som ble publisert av Studieselskapet for nordnorsk næringsliv i 1948. I den ble Nord-Norge ansett som en problemregion som hang etter med høy sysselsetting i primærnæringene, for lav produktivitet og for lite industri. I 1952 ble det satt i gang «Utbyggingsprogram for Nord-Norge», bedre kjent som Nord-Norgesplanen. Hovedvekten var lagt på industrireisning, kraftutbygging og oppbygging av skipsverft og rederier. Det ble satt i gang utbygging av veier, havner, kraftverk og annen infrastruktur. Økonomisk tilskudd ble gitt til kommuner som startet industri- og bergverkproduksjon, trålerdrift og kapitalkrevende virksomhet. For eksempel ble fiskeindustrien i Skjervøy og

skipsverfts- og rederivirksomhet i Tromsø og Harstad oppbygget med offentlige midler, mens stedene der industrien var svært beskjeden som Gáivuotna – Kåfjord ble støttet minst.

Utviklingen førte til omstilling i økonomiske og sosiale strukturer i det nordnorske samfunnet. Den tradisjonelle fiskerbondetilpasningen som næringsliv i bygdene baserte seg på ble avløst av en mer avansert næringsstruktur, ny teknologi og nye driftsformer. Tabellen *Næringsstruktur i Troms 1950-2018* viser hvordan næringsstrukturen endret seg i etterkrigstiden. Jordbruk og fiske gjennomgikk en kraftig nedgang av sysselsatte, antall gårder og fiskebåter, mens det ble satset på større gårder og større fiskebåter. I andre enden økte sysselsettingen i sekundærnæringene. Tross all industristøtte forble Troms det industrifattigste fylket etter Finnmark. Veksten i sysselsettingen, antall bedrifter og nye næringer kom først og fremst i offentlig og privat tjenesteyting, som man kan se i tabellen. Særlig servicenæringene har i hele etterkrigstiden betydd mye for sysselsettingen og bosetningsutviklingen i fylket.

Næringsstruktur i Troms 1950-2018. Andelen sysselsatte av alle arbeidstakere. Reindrift er inkludert i jordbruk. Kilde: NOS 1950, SSB 1980, 2000 og Statsforvalterens (fylkesmannens) statistikk 2005-2018.

	1950	1980	2005	2018
Primærnæringer:	46 %	10,9 %	6,7 %	9,9 %
Jord- og skogbruk				0,4 %
Fiske og havbruk				9,5 %
Sekundærnæringer:	21 %	22,1 %	14,3 %	21,5 %
Industri og bergverk		13,1 %	6,7 %	6,1 %
Bygg og anlegg, kraft- og vannforsyning		9 %	7,6 %	15,2 %
Privat tjenesteyting:			33,1 %	21,7 %
Kunnskapsbasert tjenesteyting (KIFT)				8,3 %
Varehandel			17,2 %	7,4 %
Overnatting/servering/reiseliv				2,1 %
Kulturbaserte næringer				3,9 %
Offentlig tjenesteyting	33 %	67 %	46,3 %	43,9 %

Etterkrigstidens distriktspolitikk medførte økende regionale forskjeller i økonomisk og befolkningsmessig vekst og en kraftig sentralisering. Den sterke veksten i offentlig og privat tjenesteyting var med på å styrke store og små sentre. De ekspanderende industri- og servicenæringene stilte andre krav til lokalisering enn primærnæringene. Nye næringer

begynte å vokse frem i tettsteder og byer når folk flyttet fra spredtbygde områder i distriktet. Sentraliseringen og konsentrasjonen av bosetninger var så kraftig i etterkrigstiden at i 1946 bodde trefiredel av tromsøværingene utenfor tettsteder, i 1970 var tallet nesten halvparten av fylkets befolkning, i 1990 var andelen tettstedsbefolkning over 60 prosent, mens i 2017 bodde 71 prosent av befolkningen i tettsteder og byer, først og fremst i Tromsø og Harstad. Et særtrekk i bosetningen i Troms har vært nettopp det at store deler av fylkets befolkning bor i de to største byene.

Fra 1990-tallet tok norsk distriktpolitikk en ny retning, og myndighetenes holdning til hvordan regionen Troms og Nord-Norge best kan utvikles ble endret. Målet ble nå å motvirke og dempe sentralisering og økende regionale forskjeller med næringspolitiske tiltak. Det ble gitt næringsstøtte til landbruk og fiskeri og statlige overføringer til alle distriktskommuner, samt mer ressurser til infrastruktur i distriktene. Et viktig tiltak var innføring av tiltakssonen i Nord-Troms (og Finnmark) i 1990 som har hatt som mål å gjøre de kommunene i Nord-Troms, Kvænangen, Nordreisa, Skjervøy, Gáivuotna-Kåfjord, Storfjord, Lyngen og Karlsøy mer attraktiv for bosetning, næringsvirksomhet og arbeid. Til tross for en aktiv distriktpolitikk har det i de senere årene foregått en sterk sentralisering som er preget av en stor offentlig sektor og relativt lite og svak industri. Som man kan se i tabellen *Næringsstruktur i Troms 1950-2018* var 59 prosent av fylkets arbeidstakere sysselsatt i offentlig og privat tjenesteyting i 2018. Andelen sysselsatte innen offentlig sektor var større i Troms (og i Finnmark) enn landets gjennomsnitt i tidsperioden.

Folk er samlet til sang og musikk i Kjosens, Lyngen på 1930-tallet. Foto: Fotograf ukjent/Nord-Troms museum.

I de siste 20 årene har en kraftig sentralisering og nedbemanning, effektivisering og store omstillinger i offentlig sektor fått stor negativ betydning for arbeidsmarkedet i distriktskommunene i nord, også i Troms. Utviklingen har ført til en holdningsendring til hvordan distriktene og nordområdene best kan utvikles. Den siste stortingsmeldingen *Mennesker, muligheter og norske interesser i nord* ([St. meld. 9 1920-21](#)) gjenspeiler dette. I denne ser regjeringen nordområdene som Norges viktigste strategiske satsingsområde i årene fremover. I tillegg har internasjonale krav til grønn omstilling og bærekraftig utvikling av næringslivet og teknologi i forhold til miljø, klima og energi påvirket distrikt- og regionalpolitikens innhold. Ressursene og verdiene i Nord-Norge er satt høyt på agendaen gjennom kunnskapsoppbygging, miljøteknologi og kunnskaps- og utviklingsprosjekter. I [Regional planstrategi for Troms og Finnmark 2021-2024](#) *Se nord - Geahča davás - Katto pohjaisheen* har det blitt satt klare målsetninger som er knyttet til to viktige forutsetninger i samfunnsutviklingen. Den ene handler om forståelse av at den regionale utviklingen henger sammen med alle samfunnsforhold og at kunnskapsgrunnet om senterstruktur, kommunikasjon, bolyst, levekår, kompetanse, verdiskapning og naturressurser må bygges opp igjennom tverrfaglig arbeid med disse som en helhet, ikke som løsrevne deler. Den andre grunnleggende forutsetningen for samfunnsutviklingen handler om å dempe sentraliseringen og bevare det regionale bosetningsmønsteret. I næringsutviklingen innebærer dette å styrke utnyttning av landsdelens egne lokale ressurser og verdier for å skape vekst i distriktene.

Kjøretur i Birtavarre, Kåfjord. Foto: Fotograf ukjent/Nord-Troms museum.

Tabellen *Viktige næringer i kommunene i 2005* viser hvilke næringer i Troms som hadde vekstmuligheter i distriktet og som kunne bidra i desentraliserende retning. Flere av disse næringene er inkludert i Fylkeskommunens planstrategi i dag som viktige satsingsnæringer også for årene fremover: Fiskeri og havbruk, reiseliv, arktisk landbruk, reindrift, mineraler, energi, petroleum og tilknyttede næringer er nevnt som viktige næringsbjelker i Troms og

Finmark. I tillegg har kulturbasert næringsutvikling som innebærer utnyttelse av lokale ressurser og forvaltning av kollektive verdier og som har stedlig forankring og kultur som utgangspunkt blitt løftet frem som et viktig element i norsk nærings- og distriktpolitikk.

Viktige næringer i kommunene i 2005. Kilde: Fremtidens kommunestruktur i Troms.

Kommune	Næring
Kvænangen	Lakseslakteri, oppdrett, settefiskanlegg
Nordreisa	Offentlig sektor, reiseliv, service og handel, entreprenørvirksomhet
Skjervøy	Maritim sektor, fiskeri, anlegg og servicetilbud til fiskeriene
Kåfjord	Lakseslakteri, matfiskanlegg, kulturnæring, lokaliteter og samisk kultur
Lyngen	Plastindustri, reiseliv, fiskeri, havbruk og havlab.
Storfjord	Reiseliv, transport og logistikk, anlegg, eksport/import
Tromsø	Offentlig sektor, reiseliv, service og handel, IKT og nye næringer (KIFT, kultur)
Karlsøy	Fiskeindustri, rekreasjon, fisketurisme og havbruk
Balsfjord	Renovasjon, industri, jordbruk, transport og logistikk
Målselv/Bardu	Jordbruk, forsvar, slakteri og reisevirksomhet
Lenvik	Offentlige tjenester, rekeindustri, fiskeindustri, skipsmiljø og transport
Berg	Fiskeindustri, grafittverk, settefiskanlegg og reiseliv
Torsken	Filetindustri, havbruk og fiskekjøp
Tranøy	Reiseliv, nasjonalpark og transport
Sørreisa	Forsvarsinstallasjoner, industri, kursvirksomhet og entreprenører
Dyrøy	Industri, elektroteknisk industri og havbruk,
Salangen/Lavangen	Byggeindustri, mekanisk industri, verksted og havbruk
Gratangen	Slakteri, smolt og rederi
Ibestad	Rederi og havbruk
Harstad	Kultur, olje og energi, helse/miljø/sikkerhet, verksted, salg/service, rederi og havbruk
Skånland	Transport og logistikk, industri og skipsverft
Kvæfjord	Jordbruk og havbruk

Samferdsel

Troms er preget av utfordrende topografi og store kontraster: øyer, lange fjorder og fjell har tradisjonelt splittet opp landskapet og bosetning ved kysten. Troms det mest utpregede øyfylket i Norge. Nesten 22 prosent av landarealet er øyer. Dette har medført store utfordringer i utbygging av infrastruktur i fylket. Det har vært naturlig fra gammelt av at kysttrafikken var den viktigste transportveien og båten det viktigste fremkomstmiddelet mellom stedene. De største tettstedene i fylket som for eksemplet Harstad, Finnsnes og Tromsø vokste fram langs skipsleia som var skjermet fra havet av øyene. I perioden fram til 1970 var lokalbåten viktig. Troms Fylkes Dampskipsselskap (TFDS) ble grunnlagt i 1866 som Troms Amts Dampskipsselskap. Det ble etter hvert en stor aktør både nasjonalt og internasjonalt, og drev blant annet Hurtigruta.

Den første bilen til Senja Rutebil AS. Stortingets landbrukskomite på Senjatur den 20.07.1935. Foto: Fotograf ukjent/Midt-Troms museum.

Utviklingen av samferdselen på land og utbyggingen av veinettet i Troms startet i mellomkrigstiden. I 1939 var det 1440 km veier i fylket. I 1941/42 ble det bygget gjennomgangsvei, Riksvei 6 (senere E6) gjennom fylket med to fergeforbindelser: Over Lyngenfjorden og Sørstraumen. På grunn av de mange fjordene og høye fjellene ble den gjennomgående riksveien bygd innerst i fjordene. De største tettstedene i fylket – Tromsø, Harstad, Finnsnes fikk tilførselsveier til denne. Det var først etter krigen at utviklingen av samferdselen på land fikk virkelig fart. Utbygging av veinettet var en del av gjenreisningen og myndighetenes utviklingsprogram. Dessuten begynte bilen å komme for alvor også i Troms slik at den i løpet av noen tiår ble allemannseie. Utvidelser og forbedring av veinettet

foregikk spesielt i 1960- og 70-årene. Tverrforbindelsene i de ytre deler av fylket ble bygd i denne perioden. En av de siste områdene som fikk veiforbindelser var blant annet Senja hvor en stor del av veinettet ble utbygd i tidsperioden fra slutten av 1960 tallet til slutten av 1980 tallet.

Tilveksten i Finnsnes som et regionsenter for Midt-Troms henger sammen med nettopp kopling av Senja til veinett og rutebilsystemet. Finnsnes ble til et knutepunkt og kommunikasjonscenter i Midt-Troms. Stedet ble hovedsete for det største bussruteselskapet i Troms, Troms Indland Rutebiler as. (TIRB), og var dette til 2014 da Boreal overtok selskapet.

TIRB-buss på Kaarbøverkstedet som var en av hjørnesteinsbedriftene i regionen. I bakgrunnen ligger lokalbåten D/S «Røst», tilhørende Vesteraalens Dampskipsselskap. Kaarbøverkstedet produserte også busskarosserier fra 1930-tallet og leverte til flere rutebilselskaper. Bussen ble levert i 1939 og det er sannsynlig at bildet er tatt i denne anledning. Foto: Fotograf ukjent/Sør-Troms museum.

Overgangen fra sjø- til landtransport har foregått gradvis og over lang tid. Lokalbåten ble gradvis erstattet av ferger. En rekke av de øvrige øyene med bosetning i Troms har fremdeles forbindelse med bilferger. Bruer og tunneler har kommet på de mest trafikkerte stedene internt i regionene, spesielt i Tromsø slik at man kunne øke tilgjengeligheten til Tromsø sentrum. I 1960- og 70-årene fant de store brobyggingene sted. Da kom Tromsøbrua, Tjeldsundbrua, Gisundbrua, Skjervøybrua, Sommerøybrua og Sørstraumbua. 1980- og 90-tallet var de undersjøiske vegtunnelers tid. Kvalsundtunnelen og Maursundtunnelen ble åpnet, og Langsundforbindelsen, veitunnelen under Langsundet mellom Ringvassøya og Reinøya i Karlsøy, står nå for tur og venter på prosjektstart. Båt- og fergerutene spiller fremdeles en betydelig rolle i de ytre delene av fylket. Størst betydning har Hurtigruten som anløper Harstad, Finnsnes, Tromsø og Skjervøy og hurtigbåtrutene. Landsdelens hovedlufthavn ligger i Tromsø, mens Harstad betjenes av Evenes lufthavn. De andre deler av

Troms betjenes over Bardufoss flyplass i Målselv og Sørkjosen i Nordreisa.

Første landing på Tromsø Lufthavn i 1964. Foto: Thøringssamlingen/Perspektivet museum.

Næringsliv

Arktisk jordbruk og jordbruksbasert industri

Verdens nordligste landbruk drives i Troms og Finnmark. Produksjonen foregår under vekstbetingelser med lange, lyse dager, lave sommertemperaturer og kort vekstperiode. Klimaet begrenser hva jordbruksarealet i fylket kan nyttes til. Likevel har jordbruket hatt en svært viktig rolle i matproduksjon, foredlingsindustri og bosetningen i fylket. Jordbruket har tradisjonelt vært en kombinasjon med de andre primærnæringene som fiske, skogbruk og utmarksnæringer. Spesielt i tider hvor fisket slo feil var produktene fra jordbruket av uvurderlig betydning for å holde folk med mat. Landbruket har også vært en viktig bærer av kultur og tradisjon både i samisk, finsk/kvensk og norsk kultur. Den samiske og den finske og kvenske kulturen utgjør viktige elementer i jordbruket i Troms.

I etterkrigstiden har jordbruket i Troms gjennomgått en omstilling. Antall gårder har gått ned, mens antall store gårder har økt. Jordbruksarealet og husdyrproduksjon har økt betydelig. Dette er tydelig i melkeproduksjonen hvor jordbruksforetakene er blitt større både i areal, antall husdyr og produksjon. Likevel preges jordbruket i Troms av relativt små enheter, og fremdeles finnes kombinasjonstilpasninger hvor gårdsdrift har fått nye moderne former i den grunnleggende sysselsetningen som anleggsbonden, lærerbonden, pensjonistbonden osv. Den dominerende driftsformen er grasproduksjon og husdyrhold med melke- og kjøttproduksjon og saue- og geitehold. [I Landbruksdirektoratets antallsstatistikk i 2017](#) var det 869 aktive gårdsbruk i Troms. Troms hadde ellers 20 bruk med matpotet for salg, tre

veksthus, 25 bruk som dyrker grønnsaker, 18 bruk som dyrker jordbær, fire bigårder og en revefarm.

Det finnes flere viktige landbruksområder i Troms som Målselv, Bardu, Harstad, Kvæfjord, Dyrøy og Tromsø, men Balsfjord er den desidert største jordbrukskommunen nord for Saltfjellet når det gjelder verdiskapning, jordbruksareal i drift og antall husdyr. Troms er ikke selvforsynt med jordbruksprodukter. Unntaket er geitemelk hvor Troms i etterkrigstiden har utviklet seg til å bli det ledende fylket i landet. Balsfjord er fortsatt den største geitekommune, og Ysteriet på Storsteinnes er blitt kalt verdens største ysteri av geitemelk. Kvæfjord har hatt den høyeste eggproduksjonen i fylket mens Tromsø, Harstad, Lenvik og Kvæfjord dominerer salgshagebruket som poteter og bær- og grønnsaksproduksjon. I Kvæfjord dyrkes det etter nordnorske forhold adskillig jordbær.

Kaffepause i slåttonna i Kjærvik. Foto: Fotograf ukjent/Midt-Troms museum.

Hesten har gjennom generasjoner vært en viktig del av jordbrukskulturen i Troms. Selv om hesten er borte som arbeidsdyr er den fremdeles et viktig kontaktpunkt mellom jordbruket og ungdom og publikum som bidrar til rekruttering og aktivitet, og presenterer en mulig næringsutvikling i distriktkommuner. Dette vises blant annet igjennom flere hestesportklubber, hesteforeninger og avlsstasjoner i fylket. Det er tre store avlsstasjoner i fylket: Nasjonalt senter for nordlandshest i Olsborg i Målselv og avlsstasjoner for lyngshest i Nordreisa og i Lyngen. Lyngshesten har sin opprinnelse i Nord-Troms og har vært det mest utbredte bruksdyr i Troms. Rasen er en av tre nasjonale hesterasene og den står på i FAOs liste over utrydningstruede raser i verden. Alslaget for lyngshest i Troms er det eldste eksisterende lokallaget for lyngshest i landet. Det er også verdt å nevne at det har blitt drevet

hesteløp og travsport i stor skala i Harstad-området frem til i dag. I 1982 ble Kvæfjordeidet Travbane åpnet. Den er drevet av Harstad og Oppland Travlag (stiftet i 1917) som ble stiftet på nytt i 1979 da travsporten i fylket fikk en ny oppblomstring. I 2003 var Harstad Travpark som eies av Nord-Norge Travforbund ett av 12 totalisatoranlegg i Norge, og Nord-Norges eneste og verdens nordligste totalisatorbane.

Bonde i Tranøy, Nils Grønnevik, i slåttearbeid. Foto: Fotograf ukjent/Midt-Troms museum.

Landbruksbasert foredlingsindustri er en av de viktigste industrigrenene i Troms. Dette omfatter i første rekke meierier, slakterier, kjøttforedlingsbedrifter, fórprodusenter, kornmottak og potetindustribedrifter. I forbindelse med en nærmest eksplosiv utvikling i jordbruksproduksjon, melketilførsel og kjøttproduksjon i de første tiårene etter krigen opplevde landbruksbaserte industribedrifter gode driftsår, men i dag er har næringsmiddelindustrien basert på landbruk gått kraftig ned. [I følge NIBIOs rapport fra 2018](#) var Harstad, Tromsø, Målselv og Balsfjord kommunene med størst verdiskapning i landbruksbasert industri.

Harstad har tradisjonelt hatt og har fremdeles en ledende posisjon som senter for omsetning av landbruksprodukter i Nord-Norge. Det har vært flere hjørnesteinsbedrifter blant matprodusentene i byen, for eksempel pølse- og hermetikkfabrikk Brødrene Bothner og Harstad Meieri. Hovedkontorene til Nord-Norges Melkesentral (NNM), Sentralslakteriet for Nord-Norge og Nord-Norges Salgslag var plassert i Harstad. Meieriet samlet inn melk fra Sør-Troms, Senja, Lofoten og Vesterålen fra 1934. Nortura har i dag distribusjonsanlegg i Harstad og produksjonssted i Målselv (slakteri og produksjon av Gilde pøser og deiger).

Det har vært betydningsfull landbruksbasert matindustri også i Tromsø og Balsfjord. Mack, verdens nordligste bryggeri, etablert i 1877 i Tromsø, er i dag lokalisert i Nordkjosbotn i Balsfjord. Bryggeriet er et av landsdelens største privateide selskaper.

Organisasjoner knyttet til landbruk i fylket er det flere av: Troms bondelag med sine lokallag (22 lokallag per 2022) og Nordnorsk Landbruksråd hovedkontor i Evenskjer.

L. Macks Bryggeri. Foto: Chr. Hansen/Perspektivet Museum.

Skogsbruk og skogbruksbasert industri

I Troms drives verdens nordligste skogbruk. Gjennom historien og frem til i dag har folk hatt nytte av trevirke til varme og lys, til utstyr og bruksting, til redskaper og fremkomstmidler. Skogen har gitt materialer til sleder, vogner og skip, hytter og hus. Veden ga trekull til bruk når jernet skulle bearbeides i smia.

I dag drives det kommersielle skogbruket i Indre Troms, hovedsakelig som en del av gårdsdriften. Målselv er den største og viktigste skogbrukskommunen i Nord-Norge etter Rena. I 2018 sto Målselv for 2/3 av fylkets skogavvirking av både furu, gran og løvtre, [ifølge NIBIOs rapport](#). Skogbruket er også merkbart i Bardu og Balsfjord. For de fleste skogeierne er avvirking av industrivirke for salg den viktigste kilden fra skogen. Skogsbasert industri som tradisjonelt har vært avhengig av råstoff finner man innenfor trelast-, trevare-, treforedlings- og møbelproduksjon. I fylket var det rundt 75 ulike bedrifter/aktører som driver med

foredling av trevirke i 2018. Bedriftene omfatter alt fra småskala produksjonsbedrifter innen møbelindustri til ferdighusproduksjon. En av de største treindustribedriftene har vært Troms Treforedling A/S i Sørreisa som har produsert ulike typer sponplater av løvtrevirke. Selskapet gikk i konkurs i 2005.

Tjærebrenning i Skibotn ca. 1930. Foto: Fotograf ukjent/Nord-Troms museum.

Smelteverk, fjernvarme og vedproduksjon er meget viktige måte for skogeierne å avsette skogsvirke på, og i de kalde vintrene har produsentene vanskelig for å forsyne markedet. En av de største produsentene av fyringsved, flis, pellets og briketter er Nordnorsk bioenergi i Skånland. Bioenerginæringen i Troms er i vekst og det er etablert flere større biobrenselanlegg basert på av denne typen fornybar og klimavennlig energi. Bioenerginæringen bidrar til sysselsetning og verdiskapning i distriktene og i enkelte områder leveres store deler av avvirkningen som råstoff til disse anleggene. Hjørnesteinsbedriften Finnfjord Smelteverk i Senja er et eksempel på en bedrift som bruker flis som reduksjonsmiddel i produksjonen. Hittil er det meste av dette levert på båt sørfra, men det arbeides med å få til lokale leveranser av smelteverksflis.

Det er flere sentrale organisasjoner knyttet til skogsbruk i fylket: Skogselskapet i Troms (Troms skogselskap stiftet i 1900). Troms skogeierforening ble stiftet i 1951 og er tilsluttet Norsk skogeierforening i dag).

Skogplanting i Målselv. Foto: Hans jr. Hansen/Midt-Troms museum.

Reindrift og reindrifftsbasert industri

Reindrift er i utgangspunktet en næring forbeholdt den samiske befolkningen. Den har i dag en viktig betydning som tradisjonsbærer av samisk språk og kultur. Reindriften er dermed unik som næring for de samiske områdene, og følgelig mye viktigere i disse områdene i nord enn ellers i landsdelen og landet. Reindrift og reindrifftsrelaterte industri utgjør mye mindre del av sysselsetningen i Troms enn i Finnmark hvor reindriften har hatt sitt tyngdepunkt. Det finnes lite reindrifftsbasert industri i Troms: Andsvatn Reinslakteri as i Sørreisa er en av de få reinslakterier i Troms.

I Troms følger ikke reinbeiteområder fylkesgrensene, og reindriften i Troms og reinbeiteområdene i området er ikke det samme. I Nord-Troms inngår all reindrift i Vest-Finnmark reinbeiteområde og har vinterbeiter i Kautokeino. Reindriften i Nord-Troms er i stor grad drevet av personer som er registrert bosatt i Guovdageaidnu-Kautokeino. I sør og sørvest inngår deler av Nordland fylke i Troms reinbeiteområde. I de markasamiske

områdene i Midt- og Sør-Troms (Sørreisa, Lavangen, Gratangen, Skånland og Evenes) drives reindriften i mye mindre omfang og mer ekstensivt enn i Finnmark. De relativt få reineierne er bosatt spredt i mange kommuner. Det er fire svenske samebyer som har sine vinterbeiter i Kiruna kommune, der de langt fleste sommerbeitene er i indre Troms. I følge [en studie av næringsutvikling i samiske samfunn fra 2014](#) var totalt reintall i Midt – og Sør-Troms og Nordland fordelt på to reinbeiteområder og 26 reinbeitedistrikter. Videre var det 90 siidaandeler og ca. 400 reineiere. Mange som arbeider i reindriften, har annet arbeid i andre næringer eller offentlig virksomhet.

Svenske fjellsamer med kløvrein. Bildet er tatt i beitevandring mellom vinterbeite i Sverige og sommerbeiter i Troms fylke. Foto: Ivar Ruden/Stiftelsen Norsk skogmuseum.

Fiske og fiskeindustri

Fiske har dominert næringslivet i Troms. Fiskerbonden var tidligere den mest typiske tromsøværingen. Etter den andre verdenskrig har næringen gjennomgått spesialisering og fiskebåtene har blitt større. Nedgang i sysselsettingen og antall fiskere har preget næringen (tabell Næringsstruktur i Troms 1950-2019). Selv om fiske ikke sysselsetter så mange lenger, er det fortsatt en viktig næring i flere kommuner. [Ifølge fiskeristatistikken i 2016](#) var Tromsø, Senja, Karlsøy og Skjervøy de største i henhold til fiskeriflåte, ilandbrakte fangster målt i forhold til innbyggertallet og andel av sysselsatte i fiskeindustrien. Av disse har Karlsøy vært den viktigste fiskerikommunen i Troms. I 1980 var 24 prosent av de yrkesaktive i Karlsøy fiskere. Stedene på yttersiden av Senja, Kvaløya, Arnøya og Lenangen i Lyngen har vært viktige fiskerisamfunn. Det blir ilandført en rekke typer fiskeslag: sild, arktisk torsk, reker, sei og hyse hvorav arktisk torsk har hatt den største betydningen for fiskeriene.

Fiskeindustri har stått sterkt i Troms og er den viktigste industrigrenen. Opphavet til fiskeindustrien finner man i de lokale sesongfiskeriene og i fremstilling av tørrfisk hos fiskeren

og handelsbedrifter i fiskeværerne. Salting og tørking var den tradisjonelle formen for fisketilvirking. Importen av salt åpnet for produksjon av saltfisk og ga muligheten for salting av sild som ble betydelig i enkelte distrikter. En av bærebjelkene i fiskeindustrien i Troms har vært sildefiske (storsilda) som åpnet for produksjon av olje, mel og hermetikk. Troms ble et av de viktigste sildefylkene, og Harstad og Tromsø ble de største sildekommunene. De første bedriftene i sildeolje- og sildemelproduksjonen ble stiftet i 1910-årene.

Sildefangst i Harstad fotografert fra en sildesnurper på 1940-tallet. Foto: Stefan Strand/Sør-Troms museum.

Filetindustrien har vært den andre bærebjelken i fiskeindustrien i Troms. Den industrielle utviklingen innen torsk og annen hvitfisk skjøt fart etter den andre verdenskrigen. I flåten førte ny teknologi som dieselmotoren, nylon, trål, samt elektronikk som radio, radar og ekkolodd til rask økning i effektiviteten. Innføring av fryseteknikken i mellomkrigstiden betydde revolusjon i filetproduksjonen. Tromsø Fryseri og Kjøleanlegg (1939-2006) var en av pionerene i å motta både fisk, kjøtt og frukt til lagring og frysing da anlegget var ferdig til drift ved årsskiftet 1937-1938. Filetindustrien hadde sitt tyngdepunkt i Tromsø, Skjervøy, Senja og Karlsøy. Det ble stiftet flere moderne anlegg med samlebandproduksjon av frossen filet som Kræmer i 1948, Gryllefjord Fryseri og kjøleanlegg m.fl.

Rekeindustrien har vært den tredje bærebjelken i fiskeindustrien i Troms, og Troms har fremstått også som et rekefylke. Dette kan knyttes til utvikling av en foredlingsindustri, som med større fartøy ble omstilt til havfiske og en voksende landbasert industri for pilling av reker. En av pionerer var Helge Richardsen som i 1959 startet rekeproduksjon i Tromsø. Bedriften hadde 300 ansatte på det meste. Troms fisk AS fra 1953 har også vært en av hjørnesteinsbedriftene i Tromsø, samt rekeproduksjon i Nord-Lenangen i Lyngen som har vært betydelig. Rekeindustrien var i medvind i Troms på 1970-1980-tallet da rekefisket i Barentshavet og utenfor Spitsbergen økte kraftig og toppet seg i 1985. Da var det 11 rekefabrikker i Tromsø (blant annet en i Kaldfjord, Tromsø reker AS).

Helge Richardsen fryseri i 1968. Bedriften holdt til i Hansjordnesbukta. I 2005 ble fabrikken revet, men fram til da hadde den vært en sentral del av industriutviklingen i Tromsø og en viktig eksportavdeling. Foto: Stokmo Foto AS/Perspektivet Museum.

Fiskeindustrien gjennomgikk store vanskeligheter og omstillinger i løpet av 1980-90-årene. Man snakket om fiskerikrisen som oppsto som følge av markedsførings- og råstoffproblemer.

Denne hadde konsekvenser for sildeindustrien, filetindustrien og rekeindustrien som ble kraftig redusert. I dag er mangfoldet av lokale foredlingsbedrifter langs tromskysten borte. Mens det var 20 sildeoljefabrikker i landsdelen ved inngangen til 1970-årene, var det bare fem ved inngangen til 1990-årene, [ifølge fiskerapporten fra 2002](#). Flere kriser i rekemarkedet, flere oppkjøp og Eiermessige omstruktureringer gjennom 1980-tallet førte til at antallet bedrifter i 1991 var redusert til åtte, et antall som ble syv i 2001 og fire i 2002. I dag er det én rekeindustribedrift i Troms, Skjervøy Rekeindustri AS som ble etablert i 1990 og har 35 helårsansatte. I 1999 var det 51 fiskeforedlingsbedrifter hvorav 18 hadde filetavdeling, 22 bedrifter med saltfisk-, tørrfisk- og klippfiskproduksjon og 17 bedrifter med bearbeiding av fiske og fiskevarer.

Skipsverftet og fiskeindustrien i Skjervøy ble kraftig utbygd på 1960-tallet. Foto: Fotograf ukjent/Nord-Troms museum.

Svingningene i fiskerinæringen har også hatt konsekvenser for næringene som har vært avhengig av fiskeriene. Dette gjelder blant annet fabrikker som produserer fiskeredskap på innsiden av Senja og i Finnsnesområdet der næringslivet bærer et visst preg av fiskeriene. Det beste eksempelet er Vónin Refa som er den største industrifabrikken i Finnsnes. I takt med opp- og nedgang i fiskerinæringen har den flere ganger hatt økonomiske problemer og reorganisering har funnet sted.

Havbruks- og oppdrettsnæring

Havbruksnæringen i form av settefisk- og smoltanlegg, slakteri og foredlingen av oppdrettsfisk har hatt en sterk vekst de siste 30 årene i Troms. Ca. 95 prosent av disse har vært lakseoppdrett, men oppdrett av hvitfisk er økende. Selv om sjømatnæringen også inkluderer fiskeri er det havbruket og den maritime delen av havbruksvirksomheten som både står for den største andelen og hele veksten av smolt i antall sysselsatte i fylket. Nesten

halvparten av norsk havbruksproduksjon er lokalisert i Nord-Norge og denne andelen øker stadig. Oppdrettsnæringen har blitt en betydelig næring og bidrar til sysselsetting og verdiskapning i flere distriktskommuner som Kvænangen, Skjervøy, Kåfjord, Lyngen, Storfjord, Karlsøy, Torsken, Berg, Gratangen, Ibestad og Kvæfjord. Havbruk er en av Norges mest distriktsbaserte næringer. Fiskeri- og havbruksnæringens landsforening anslår at verden i 2030 har behov for dobbelt så mye oppdrettsfisk som i dag. Norge og Troms som nå dekker noen få prosent av verdens sjømatbehov har gode forutsetninger for å ta en del av denne veksten. Distriktskommuner i Troms vil spille en viktig rolle i dette i fremtiden.

Det har også vært betydelig vekst i næringer som er knyttet til havbruksnæringen. Handel og eksport som tilbyr tjenester og utstyr til oppdrettsnæringen og opplevelsesturisme til oppdrettsanlegg er eksempler på slike næringer. Det er etablert visningsentre for oppdrettsanlegg hvor besøkende får tilbud på opplevelser knyttet til akvakulturnæringen.

I de siste årene har forskningsmiljøene i Tromsø målbevisst satset på å bygge opp kompetanse, fasiliteter og teknologi for å utvikle marinbioprospektering som leter etter spesielle gener, biomolekyler og organismer fra det marine miljø som kan brukes til næringsmidler, farmasøytiske produkter, kosmetikk osv. Marineteknologiindustrien i Tromsø-området omfatter i dag ca. 30 bedrifter med ca. 500 ansatte. Stiftelsen SINTEF Nord AS er en av de største bedriftene i marinteknologiindustrien i Troms.

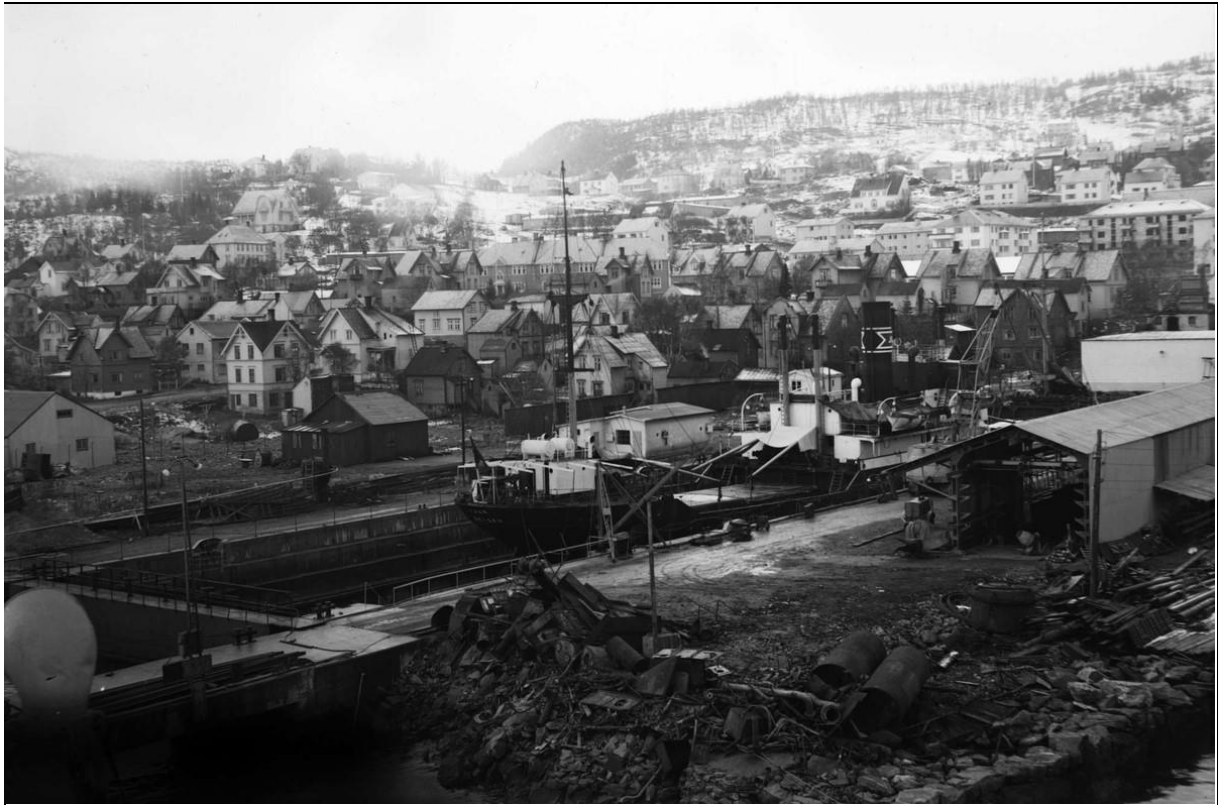
Industri – skipsverft, mekaniske verksted, småindustri og bergverk

Etter Finnmark er Troms landets nest industrifattige fylke. Industrien i fylket er sterkt råvareorientert og i første rekke basert på råvarer fra primærnæringene.

Næringsmiddelindustrien er den viktigste bransjen, mens verkstedindustrien er den nest viktigste bransjen. Andre viktige industribransjer er transport- og maskinindustrien, metallproduksjoner, trevareindustri og småindustri. Selv med en kraftig sysselsettingsvekst på 1970-tallet var bare 12 prosent av de yrkesaktive sysselsatt i industrien i 1980. Troms har ikke som nabofylket Nordland hatt et stort overskudd av elektrisk kraft som har gjort fylket attraktivt for store konserner innenfor den kraftkrevende industrien. Det har vært typisk for store deler av fylkets bedrifter at de er dannet som aksjeselskaper med aksjer spredt på få hender innenfor en enkelt lokal familie.

Verkstedindustrien har hatt en stor betydning for stedene langs kysten i Troms. De største verkstedene og skipsverftene har vært lokalisert i de to største byene Harstad og Tromsø hvor sjøfartsnæring lenge var en av de aller viktigste næringsveiene. Skipsfarten la grunnlag for skipsverftene i disse byene. Det er først og fremst Harstad som er den ledende industribyen i Nord-Norge, i alle fall når det gjelder skipsverft. Fra en beskjeden start rundt 1900-årene vokste flere av verftene jevnt i etterkrigstiden. Ingen andre steder i landsdelen har hatt så mange arbeidsplasser i denne bransjen. I begynnelsen av 1980-tallet var over 800 personer sysselsatt i verkstedindustrien i byen, og 10 prosent av alle skipsreparasjoner i landsdelen foregikk på dem. Kaarbøs Mek. Verksted var det største og eldste. Bedriften ble dannet i 1887 av Rikard Kaarbø, og hadde 450 ansatte på det meste. Kaarbø stiftet sammen med de to andre største verkstedbedriftene Ejnar S. Nielsen og Mathiassen Mek. Harstad

Stålindustri as (HAST) i 1974. Verkstedet leverte trålere, bilferjer, marinefartøyer, forsyningskip og slepebåter til oljeindustrien i Nordsjøen. Selskapet hadde til sammen 1000 ansatte på det meste før det ble avviklet i 1999. På grunn av sin tradisjonelle sterke posisjon som verkstedby og handelsted ble Harstad gjort til hovedbase for olje- og petroleumsindustriens virksomhet i Nord-Norge. Flere oljeselskaper har bygd opp administrasjonen sin i byen.

Harstad har vært en ledende industriby i Nord-Norge. De største verkstedene befant seg her. I bildet er Kaarbøverkstedet på 1950-tallet. Foto: John Berthung/Harstad Tidende/Sør-Troms museum.

Verkstedene i Harstad har hatt ringvirkninger til mindre verksteder i nabokommunene. Ibestad Mek. Verksted as på Rolla fungerer som underleverandører til Harstad -verftene. Grovfjord Mek. Verksted i Skånland er Norges største produsent av arbeidsbåter i aluminium, og er ledende produsent på batteri- og hybrid elektrisk fartøy. Det har vært betydelig verkstedindustri også i Tromsø og Skjervøy.

Andre viktige industribransjer i Troms har vært transportmiddel- og maskinindustrien, metallproduksjon, gummi-, plast- og mineralindustri og grafisk industri. Innen metallproduksjon har Finnfjord AS i Finnsnes vært et av verdens største smelteverk for produksjon av ferrosilisium. Fra bedriften ble etablert i 1960 har selskapet hentet det viktigste råstoffet, kvartsen, fra Dyrøya i Troms. Gummi-, plast- og mineralindustri finnes i Tromsø, Harstad, Bardu, Målselv og særlig i Lyngen som utmerker seg med en ganske omfattende småindustri. Furufalten har både plast-, metall- og byggeindustri. Plastfabrikken Haplast AS er et av de mest vellykkede industriltakene i Troms i småindustrifeltet. Fabrikken ble stiftet i 1961 av Svein Hamnvik. Siden vokste bedriften relativt hurtig til en av de viktigste

produsenter og leverandører til utbyggingen av den nordnorske infrastrukturen. I motsetningen til annen industri i fylket baserte den sin produksjon på råstoffer som ikke finnes lokalt. Bedriften er meget levedyktig og har i dag 30 ansatte.

Berggrunnen i Troms inneholder en lang rekke malmer og industrimineraler, men i dag er det bare grafittforekomsten i Senja som er i drift, foruten skiferen i Nordreisa. Skaland Grafittverk på Senja (Skaland Graphite AS fra 2003) har vært den eneste bergverkbedriften i Troms i etterkrigstiden som har økonomisk betydning. Selskapet ble opprettet i 1917 og har vært det største i Europa innen produksjon av krystallinsk grafitt. Forekomstene er de eneste som finnes i Norge. Fra 2019 er selskapet eid av det australske gruveselskapet Mineral Commodities. Bedriften har vært en hjørnesteinsbedrift med 80-90 ansatte på det meste, og er Senjas eneste større industribedrift utenom fiskebedrifter.

Infrastrukturnæringer – kraft og vann, bygg- og anleggsbransjen

I fjordbygdene i Troms har bygg- og anleggsnæringen lange tradisjoner når det gjelder veianlegg og kraftutbygging. I de femti første årene etter krigen var veksten i bygg- og anleggssektoren langt sterkere i Troms enn i landet ellers, særlig i Nord-Troms og kommunene Kåfjord og Nordreisa var andel av sysselsatte høyere enn i resten av fylket. Bygg- og anleggsvirksomhet har vært en næring sterkt knyttet til pendlingsmønsteret. Firmaene som har stått for denne bygge- og anleggsvirksomheten har ofte fått med seg en del arbeidere fra anleggsområdene i distriktene til byggeplasser i byene. Videre har rekrutteringen foregått fra far til sønn eller gjennom slektninger, naboer og venner. De fleste tromsøpendlerne har arbeidet hos kjente byggefirmaer som Richard Bjørn (Bjørn Bygg AS.), F. Selmer og Nordbetong (Nord-Gruppen AS) som alle har vært blant de største entreprenørene i Nord-Norge. Bjørn-selskapets historie går tilbake til 1920-tallet da Richard Bjørn startet handelsvirksomhet i Birtavarre i Kåfjord. Virksomheten utviklet seg raskt, og firmaet levert den første boligen i 1933. Firmaet vokste kraftig etter gjenreisningen. I 1987 ble byggevirksomheten utskilt under navn Bjørn Bygg AS med Tromsø som hovedmarked.

Bygg- og anleggsnæringen er fremdeles en betydelig næring i Troms i dag. Privatpersoner står for 90 % av eierskapet i selskapene. For Tromsø er de tre største bedriftene målt i verdiskapning Econor, Totalrenovering og Roald Madsen AS.

I dag er Bardu den største kraftkommunen i Troms. Kommunen får inntekter fra de fire kraftverkene i Barduelva. Troms var reisemål allerede på 1800-tallet.

Reiseliv, turisme, overnattings- og serveringsvirksomhet

Det var velstående europeere som kom med cruiseskip og stoppet i Harstad, Tromsø og andre anløpshavner på tur til de primære store reisemålene, Nordkapp-plataet eller Lyngsalpene.

Etter den andre verdenskrigen fikk utviklingen av reiselivet et oppsving. Dette hadde sammenheng med den allmenne forbedring av samferdselen, ferdigstilling av gjennomgangsveier, økning av overnattings- og serveringssteder og den allmenne gunstige

økonomiske og sosiale utviklingen. En viktig faktor for turistnæringens vekst var arbeidstidsreformene i 1947 og 1964 som lovfestet ferie for en stor del av landets arbeidstakere. [SSBs overnattingsstatistikk](#) viser at turismen var en av de næringene som hadde stor vekst i Troms i tidsrommet 1960-1990. Turisttrafikken økte til fylket med 200 prosent i perioden, særlig i Tromsø og tettstedene ved Riksvei 6 til Nordkapp. Særlig populær ble rundreiseturismen som ble et av de mest tilgjengelige arktiske reisemål for regionen. Det var en omfattende utbygging av veikroer og overnattingssteder i byer, tettsteder og trafikknutepunkter. Vollan Gjestestue i Nordkjosbotn, Bios C  fe på Storslett og Senjakroa på Silsand er eksempler på de tradisjonsrike veikroene i fylket som eksisterer den dag i dag og er fra denne tiden. På 1990-tallet definerte Norsk reiselivsråd Tromsø som nasjonalt satsingsområde som konferanseby. I 1992 var det 18 hoteller med 272 ansatte i Tromsø.

Lyngsalpene er har vært en av turistmagnetene i Norge gjennom årene. Foto: Fotograf ukjent/Troms og Finnmark fylkesbibliotek.

Et av de eldste og mest populære turistm  lene i Troms er Fjellheisen (og restauranten Storsteinen) som ble bygget i 1961 av Brødrene Jakobsens Rederi – et rederi som drev stort innen polarfangst, fiske og ekspedisjoner i Arktis og Antarktis. Polar Park AS / Polar Zoo i Salangdalen i Bardu har vært et av de mest besøkte opplevelsessentre i Troms siden etableringen i 1984. Senjatrollet var et populært opplevelsessted og turistattraksjon knyttet til kultursenteret Hulderheim på Finns  ther i Berg kommune fra 1993 frem til 2019 da den brant ned.

I dag har reiselivsnæringen langt større betydning for verdiskapning og sysselsetting i Nord-Norge og Troms enn i resten av landet. Opplevelses- og aktivitetsturisme har blitt stadig viktigere for reiselivsnæringen i form av naturopplevelser, sjøfiske, hvalsafari, hundekjøring,

utmarkskjøring og særlig nordlysturisme som tok helt av på 2000-tallet. De mest populære stedene er Lyngenfjorden, Øksfjordjøkelen og øyene i Troms. Den største helkommersielle aktør i nordnorsk sammenheng er Tromsø Villmarksenter som ble stiftet i 1988.

Cruiseskip på Harstad havn. Foto: Ole Solstad/Sør-Troms museum.

Privatdominert tjenesteyting

Privatdominert tjenesteyting kan være ulike tjenester innen transport, handel, reiseliv, kultur, sport, media, KIFT og forretningsvirksomhet.

Handel

Tradisjonelt har sentre i Tromsø og Harstad vært omfattende arbeidsplassområder med handel som den viktigste bærebjelken. Sentrene har gitt store ringvirkninger i form av sysselsetting i bygg og anlegg, i hotell- og restaurantbransjen og i varehandel. I privat varehandel og tjenesteyting skjedde det noenlunde tilsvarende vekst som følge av økende behov for tjenester innenfor kommuner, banker, forsikringselskaper, spesialbutikker og sosiale og kulturelle organisasjoner sine arbeidsoppgaver. I de siste 20 år har utbygging av de store kjøpesentrene utenfor bykjerner spist opp forretning- og varehandelen i selve sentrum.

Kunnskapsbasert forretningsmessig tjenesteyting

De store vekstbransjene innen privatsektoren i Troms i dag er kunnskapsintensiv forretningsmessig tjenesteyting (KIFT). Med KIFT-sektor menes næringer/bedrifter som yter tjenester med et høyt innhold av kunnskap til andre bedrifter. KIFT-bedrifter er

medietjenester, IKT-tjenester, finansielle tjenester og generiske kunnskapstjenester der lokaliseringen og deres kunder er mer geografisk spredt. Disse er knyttet til tyngdepunktene i næringsstrukturen som bygg og anlegg, sjømatnæringen, maritime næringer, reiseliv- og opplevelsesnæring og handel. Typiske kommersielle kunnskapsbedrifter finner man for eksempel innen informasjonsteknologi, fiskeriteknologi, marinbioteknologi og konsulentfirmaer. [I følge Menon Business Economics sin rapport i 2016](#) utgjør KIFT-næringene en bærebjelke i norsk økonomi. I Troms utgjorde KIFT-næringene en liten, men viktig del av næringslivet. De sysselsatte 7367 personer i 2016. Tromsø har gjennom universitetsetableringen og utbygging av ulike andre forskningsinstitusjoner blitt kunnskaps- og kompetansesenter i nord. Det har bidratt til at de fleste KIFT-bedriftene er sterkest representert i Tromsø med koplinger nettopp mot høyere utdanning og forskningsmiljøer. Et av de eldste og største private konsulentfirmaene er Barlindhaug AS som ble stiftet alt i 1969 av sivilingeniør Johan P. Barlindhaug, i utgangspunktet orientert mot bygg- og anleggsprosjekt, men etter hvert også overfor fiske og oppdrett. På det største var bedriften oppe i 150 ansatte fordelt på en rekke kontor i og utenfor Troms. Et eksempel på en stor KIFT-bedrift er Akvaplan-niva. Den sistnevnte ble opprettet i 1984 med overvåkning av havmiljø og akvakultur som hovedområde.

Forsvarets rolle

Troms har hatt en sentral posisjon både politisk, strategisk og geografisk i nordområdene, og fylket har lange tradisjoner som vertsfylke for Forsvaret. Harstad fikk det første forsvarsanlegget i 1899. Det er utdannet soldater helt siden 1898 på Setermoen i Bardu.

I dag har brigaden i Nord-Norge hovedtyngden av sine forlegninger i Indre Troms. Målselv og Bardu er kommunene hvor konsentrasjonen er størst og virkningene mest synlige. Særlig på Setermoen og i Bardufoss har Forsvaret vært en sentral aktør og arbeidsgiver. Bardufoss garnison i Målselv er den største militærleiren i Nord-Norge. Garnisonen er et større kompleks som omfatter Bardufoss flystasjon og leirene Heggelia og Rusta. I tillegg holder Hærstaben til på Bardufoss, brigadestaben og forsvarets flyskole. Sammen med Setermoen og Skjold leirer er Bardufoss et militært kraftsenter i nord. Den militære oppbyggingen fra 1950-tallet har forårsaket mange endringer og militære og sivile arbeidsplasser har gitt sysselsetting til deler av lokalbefolkning og ført til vekst i Bardu og Målselv. Andre positive følger av Forsvarets nærvær har vært oppbygging av kommunal infrastruktur og kulturliv i samarbeid med kommunale og militære myndigheter. Forsvarets nærvær har hatt positive ringvirkninger også til de andre nabokommunene, som til Sørreisa, hvor Forsvaret har vært en betydelig arbeidsgiver gjennom Luftforsvarets stasjon og Hærens intendantter med verksted og sentralvaskeri.

Harstad har historisk sett vært forbundet med forsvaret. Både i tiden frem til den andre verdenskrig og de første tiårene etter skjedde det en utbygging av de militære styrkene og anleggene innenfor sjø- og landforsvaret. Overkommandoen for Nord-Norge holdt til Harstad fram til 1974 da den ble flyttet til Bodø. Militærstatens etablering og oppbygging fra 1899 har

hatt store ringvirkninger for næringslivet i byen. Forsvarets tilstedeværelse har også vært en betydelig faktor i Harstads kulturliv, med særlig stor innvirkning på det sivile musikklivet som den dag i dag preger militærmusikken. I dag er det kun lønn- og personelladministrasjon igjen i byen, samt militærmusikken.

Divisjonsmusiker på 1970-tallet. Foto: Sevald Eilertsen/Harstad Tidende/Sør-Troms museum.

Institusjoner og andre private virksomheter som har utført/utfører tjenester for det offentlige

Det er en del private virksomheter i Troms som utfører og leverer bestemte oppgaver for det offentlige. Disse kan være knyttet til helse, omsorg og rehabilitering, men også opplæring, krisesenter, energi, brann og redning, havn og farvann m.fl. Disse faller utenfor Arkivlovens virkeområde slik det er fremstilt i Departementets hørings svar på Lovutvalgets innstilling *Fra kalveskinn til datasjø*. Flere av denne typen virksomheter har skapt og skaper fremdeles viktig dokumentasjon.

Eksempler på slike institusjoner er en av de største helseinstitusjonene i Troms, Trastad gård i Kvæfjord. Trastad gård var stedet for Nord-Norges Åndssvakehjem, Nord-Norges diakonistiftelses institusjon for psykisk utviklingshemmede. Institusjonen ble etablert i 1954. Frem til 1976 mottok de pasienter fra hele Nord-Norge, senere bare fra Troms og Finnmark. I begynnelsen av 1970-årene var belegget på omkring 370 pasienter, i 1984 på 230. Med sine omkring 400 hel- og deltidssysselsatte var Trastad den største arbeidsplassen i Kvæfjord på 1980-tallet. Rotsund gård i Nordreisa var også en slik institusjon. Disse institusjonene ble lagt

ned på grunn av HVPU (Helsevernet for psykisk utviklingshemmede)-reformen i 1991. Ansvaret for psykisk utviklingshemmede ble overført fra fylkeskommunen til kommunene.

I Storfjord finnes Skibotn helse- og rehabiliteringssenter som ble stiftet i 1980 av Landsforening for Hjerter- og lungesyke (LHL). Senteret har 50 ansatte i dag.

Fra 2005 har det vært en privatinstitusjon med omsorgstjeneste i Kvæfjord, Kvæfjord opplevelse og avlastning. Tjenesten tilbyr tilrettelagte botilbud for voksne, avlastningstjenester for barn og unge og barneverntjenester. Den har også fungert som asylmottaket for voksne asylsøkere.

Det har vært flere private barnehjem, tuberkuløsehjem osv. i Troms.

Organisasjonsliv

Utvikling av det moderne organisasjonssamfunnet – idrett, rekreasjon, kultur og det sosiale

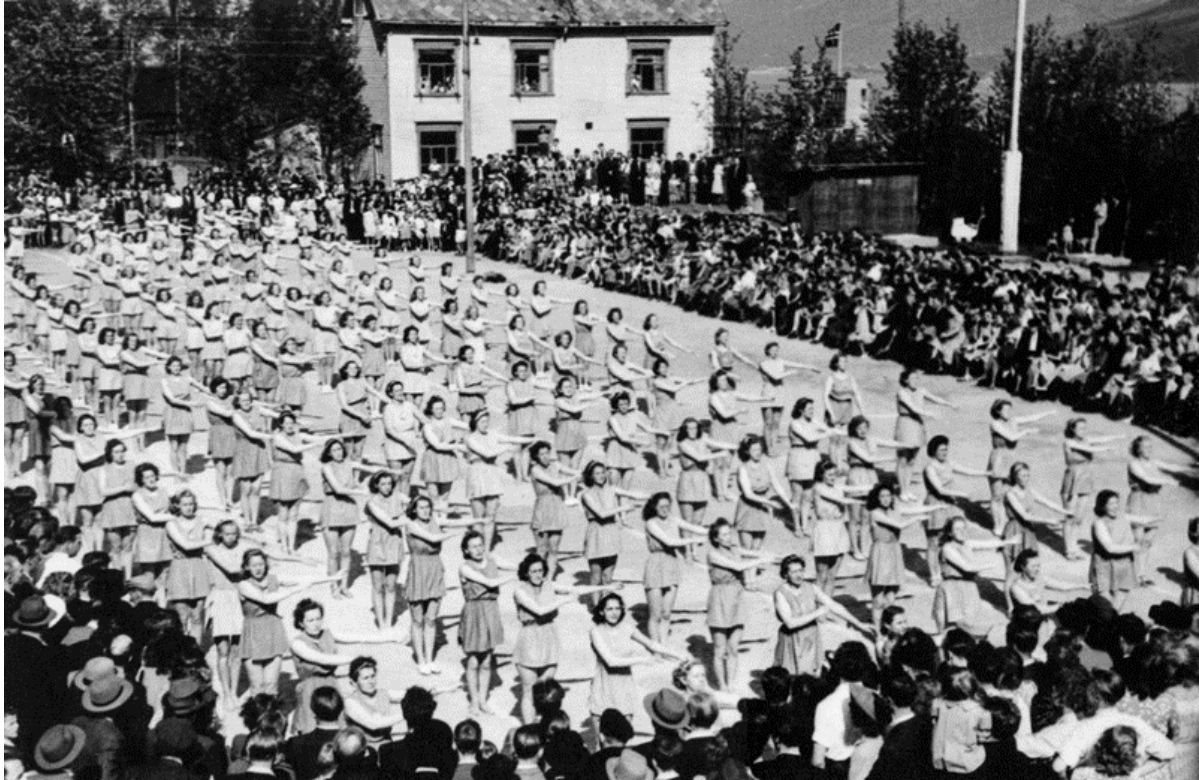
Det er vanskelig å tidfeste nøyaktig når fremveksten av organisasjonssamfunnet egentlig startet. Lag og foreninger kan ha eksistert uten at arkiver og annen dokumentasjon er bevart. De første lagene var bygd opp rundt naturlige geografiske felleskap som i grendelag og bygder der mennesker omgikk hverandre både som yrkesutøvere, naboer, slektninger og venner. Lagvirksomhet dreiet seg sjelden om det rent organisasjonsmessige, men handlet mer om det sosiale felleskapet. Dette gjelder svært mange organisasjoner som ble opprettet på 1800-tallet som avholdsforeninger, kvinneforeninger, ungdomslag osv.

Generelt kan man si at utvikling av det moderne organisasjonssamfunnet har kopling til økning av fritid eller det som vi forbinder med fritid i dag. I 1919 ble det innført avtalefestet to ukers ferie og lovfestet 8-timers arbeidsdag. Det ble et klart og tydelig skille mellom arbeid og fritid, noe som manglet i det tradisjonelle før-industrielle samfunnet der tiden var bestemt av naturens rytme med vekslinger mellom årstider og arbeidssesonger. Fritiden slo inn i bysamfunnene i mellomkrigstiden, mens dette kom inn i bygdesamfunnene først etter andre verdenskrig. Den nye normalhverdagen bidro til en fundamental omlegging av hverdagslivet.

Det viser seg at nettopp mellomkrigstiden peker seg ut som en særlig blomstringstid for ulike typer foreningsvirksomhet og flere av dagens foreninger og lag er rotfestet her. Svært mye av denne aktiviteten var det kvinnene som sto for. Sanitetsforeningene, helselagene (i dag Nasjonalforening for folkehelse), husmorlagene og husflidslagene i fylket skriver seg tilbake til denne tiden, også Røde Kors opprettet sine første avdelinger på denne tiden. Flere av de tradisjonelle kvinneforeningene hadde en enorm rolle i stedenes helsearbeid og oppbygging av helseinstitusjoner i en tid når det offentlige ikke tok ansvaret for dette.

Turn- og skytterbevegelsen er blant de eldste fritidsorganisasjoner i Norge og i Troms. Tromsø skytterlag ble stiftet i 1862 som nordkalottens eldste idrettslag. Skytterlagene hadde en klar politisk og forsvarsmessige agenda på denne tiden, særlig i Harstad hvor Forsvarets nærvær

og byens borgerlige preg kan forklare en del av den store oppslutningen av medlemmer i Trondenes skytterlag som ble stiftet i 1875. Turnforeninger har vært blant de eldste og største idrettsforeningene både i antall medlemmer og utvalg av aktiviteter i fylket frem til i dag. I Tromsø var turnforening en del av skytterlaget før disse ble skilt fra hverandre til egne foreninger i 1886. Harstad turnforening ble stiftet i 1898. I 1907 ble fylkeslaget Troms turn opprettet.

Turnstevne i Tromsø. Foto: Olav Aasegg/Perspektivet Museum.

Skisporten er også røtter på 1800-tallet er skisporten. Den eldste av eksisterende skiklubbene er Tromsø skiklubb i 1897. Troms Fotballkrets ble stiftet i 1919 som en av kretsene i Norges Fotballforbund, og den består av kommunene i Nord- og Midt-Troms. Kommunene i Sør-Troms tilhører Hålogaland Fotballkrets. Fotballsporten har hatt sterkt fremvekst særlig i Tromsø. De store byklubbene, Skarp, TIL og Fløya så dagens lys rundt 1920. I dag er TIL en ren fotballklubb, men opp gjennom historien har TIL også drevet blant annet turn, roing, ski og håndball. Klubben er en av de største med hensyn til antall fotballag i Nord-Norge med 44 lag i seriesystemer og over 650 aktive spillere. Troms idrettskrets ble stiftet i 1945 som et felles organ for alle idrettslag, idrettsråd og særkretser tilsluttet Norges idrettsforbund og olympiske og paralympiske komité i Troms og også på Svalbard. I 2019 var antall idrettslag i Troms idrettskrets 386 og antall medlemmer 58 000, tilsvarende 34 % av befolkningen. (<https://www.idrettsforbundet.no/contentassets/9f94ba79767846d9a67d1a56f4054dc2/20201001-nokkeltallsrapport-2019.pdf>). Troms idrettskrets og Finnmark Idrettskrets ble slått sammen til Troms og Finnmark Idrettskrets 1. januar 2020.

Sosialt og kulturelt liv fulgte i kjølvannet av et ekspanderte næringsliv i byene Harstad og Tromsø. Det ble opprettet kunstforeninger, revylag, teaterlag og ulike musikkforeninger. I Harstad som var forsvarsby hadde militærmusikken en stor innvirkning på det sivile musikkliv. Forsvarets musikkorps Nord-Norge, bedre kjent som Divisjonsmusikken, ble opprettet i 1911. I Divisjonsmusikkens fotspor vokste det frem en rekke sivile musikkforeninger, hvorav Harstad Mannskor er en av de eldste musikkforeningene i Nord-Norge, sammen med Tromsø Mannskor. I Tromsø ble to nøkkelorganisasjoner over flere musikalske og kunstneriske aktiviteter stiftet på 1920-tallet, Tromsø kunstforening i 1924 og Tromsø Orkesterforening i 1923. Disse foreningene spiller fremdeles en viktig rolle for byens kulturliv.

Tromsø Guttemusikkorps i 1923. Foto: Chr. Hansen/Perspektivet Museum.

Ekspandering av organiserte fritidsaktiviteter har gått hånd i hånd med utvikling av fritidssamfunnet. Arbeidsdagen ble satt ned til 45-timer i 1959 og til 42,5 timer i 1968. Da ble det vanlig med lørdagsfri. Midt på 1970-tallet ble 40-timers-uka innført og på slutten av 1980-tallet var den ukentlige arbeidstiden på 37,5 timer. Folk fikk mer tid til å delta på arrangementer og være med i organisasjoner og foreninger. Noe av det som virkelig er et særpreg i det senmoderne samfunnet slik som det har vokst frem fra 1980-tallet er fritidskulturens dominerende stilling og blomstring av ulike foreninger og organisasjoner knyttet nettopp til fritidsaktiviteter. Det er kommet bridgeklubber, filmklubber, seilforeninger, båtforeninger, hytteforeninger og et spredt spekter ulike idrettsforeninger osv.

Tidlig på 1900-tallet ble det opprettet ungdomslag over hele landet. De hadde ofte stor betydning for samholdet og den lokale kulturen rundt i byer og i distriktet. Det første ungdomslaget i Troms er regnet for å være U.L. Fram, som ble stiftet i Kvæfjord i 1892. I dag er det flere frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner som organiserer og driver aktivitet under paraplyen Troms barne- og ungdomsråd, TROBUR. Under paraplyen finner vi både politiske og ideologiske organisasjoner: speiderarbeidet, kulturarbeid, ungdomspolitikk og religiøst arbeid <https://trobur.no/medlemsorganisasjoner/>

Barneforening i Nordreisa på 1930-tallet. Foto: Fotograf ukjent/Nord-Troms museum.

Kulturlivet har også blitt mangfoldig og komplekst. Skillet mellom profesjonell og amatør har blitt skarpere og går i retning av profesjonalisering og institusjonalisering. Kultur har blitt en næring. Bevisstheten om at Nord-Norge og Troms har en egen særegen og verdifull kulturarv har økt og kommer til uttrykk i form av festivaler og lokale kulturarrangementer. En av de tidligste pionerne var Harstad og Festspillene i Nord-Norge som fra 1964 har satsset på et spesifikt nordnorsk innhold, men samtidig omfavnet det lokale og regionale. Festspillene er i dag oppfattet som en av de mest prestisjefylte kulturelle begivenhetene, ikke bare i Nord-Norge, men også på nasjonalt nivå. Flere store og profilerte festivaler som Nordlysfestivalen, Tromsø Internasjonale Filmfestivalen og Riddu Riđđu har sine røtter på 1980- og 1990-tallet, også kalt for festivalens tiår. Utover dette arrangeres det mindre kulturfestivaler i fylket. [2022 fikk 27 festivaler i Troms Fylkeskommunens støtte](#) For å nevne noen: Márkomeannu Searvi, Midnight Sun Marathon, Karlsøyfestivalen, Kvenfestival Paaskiviikko, Foldvik Marked og kystkulturfestival, Rabalderfestival, Spinnvil Rokkefestival, Ordkalotten, Buktafestivalen, Kråkeslottfestivalen og Kalottspel.

Tromsøbandet Englebarn spiller på studenthuset Driv i 2000. Foto: Mari Hildung/Perspektivet museum.

Politiske, faglige og sosiale bevegelser – arbeiderbevegelse, fagbevegelse og miljøbevegelse

Skillet mellom politiske partier, interesseorganisasjoner og sosiale og politiske bevegelser ligger i arbeidsmåter, sentrale ressurser og interne adferdsnormer. Alle disse er viktige private aktører og skaper arkiv med høy dokumentasjons- og informasjonsverdi.

De politiske partienes, arbeiderbevegelses og fagbevegelses røtter i Norge stekker seg tilbake til slutten av 1800-tallet da de første landsomfattende partiene, et Venstreparti og et Høyreparti ble stiftet i 1884. Bakgrunnen var en voksende arbeiderklasse som krevde innflytelse og rettigheter. I flere byer i Norge hadde det eksistert arbeiderforeninger allerede fra midten av 1800-tallet, men disse var upolitiske og hadde som formål å fremme opplysning, flid, orden, sparsommelighet og velvære. Det ble stiftet slike upolitiske arbeiderforeninger også i Troms: Tromsø Arbeiderforening i 1853 er den eldste eksisterende foreningen i fylket i dag, Harstad Arbeiderforening ble opprettet i 1894.

Den politiske mobiliseringen i Troms falt sammen med voksende spenning mellom handelsmenn (nessekonger) og fiskerbønder rundt århundreskiftet 1900. Troms arbeiderparti ble stiftet i 1902. Den politiske arbeiderbevegelses gjennombrudd skjedde etter Stortingsvalget i 1903 da sosialistene fra Troms vant alle de tre stortingsplassene for Troms fylke. En av disse var den læstadianske sognepresten Alfred Eriksen fra Karlsøy som har blitt ansett som frontfiguren i den organiserte arbeiderbevegelsen i Troms. Arbeiderbevegelsen og Arbeiderpartiet har dominert det politiske livet i store deler av Troms. Unntaket har vært Harstad som har skilt seg politisk ut fra resten av fylket. Harstad har tradisjonelt vært en konservativ og borgerlig by med et betydelig innslag av offiserer, handels- og forretningsfolk, og Harstad høyre har hatt en sterk posisjon i store deler av etterkrigstiden.

Den faglige arbeiderbevegelsen var i motsetning til den politiske bevegelsen sent ute i Troms. Det sies at fagbevegelses høyborg var Nordland mens den politiske arbeiderbevegelsen sto sterkest i Troms. Organisasjoner, lag og foreninger knyttet til fiske og fiskerinæringen har stått sentralt i fagbevegelsen fra mellomkrigstiden i Troms. De første fiskarlag og fiskernes salgsorganisasjoner for omsetting av fiskeprodukter stammer fra denne tiden. Som følge av 1930-tallets problemer i fiskerinæringen var det stort oppsving i oppretting av lokale fiskarlag tilsluttet Norges Fiskarlag som ble stiftet i 1926. I 2022 var det 16 aktive lokallag i Troms, Troms fiskarfylking ble stiftet i 1930 som et fylkeslag under Norges Fiskarlag. Ved siden av Troms Fiskarfylking som organiserer fiskere generelt fantes det i fylket to andre fylkeslag: Troms Sildefiskarlag og Troms Rekefiskarlag. Som følge av Råfisklag («fiskernes grunnlov») i 1938 ble det stiftet et lovbeskyttet salgslag, Norges Råfisklag med hovedsete i Tromsø. Fiskeprodusentene Fellessalg AS ble stiftet i 1971 med hovedkontor i Tromsø og ble oppløst i 2013. Selskapet var et lovbeskyttet innenlands salgsgorgan som primært solgte saltfisk, klippfisk og tørrfisk fra fisketilvirkere på strekningen Finnmark-Nordmøre.

Ved siden av fagbevegelsen har miljøbevegelsen blitt en av de viktigste sosiale bevegelser i Norge i de siste 20-30 årene. Naturvernforbundet i Troms / Romssa luonddugáhttenlihttu er landets nest eldste natur- og miljøvernorganisasjon, stiftet i 1914, noen få uker etter Østlandske kredsforening. Naturvernforbundet har to lokallag: I Tromsø og omegn og Nordreisa. Fylkeslaget i Natur og Ungdom har ett lokallag, Tromsø Natur og Ungdom. I tillegg kan folkeaksjoner og uformelle grupperinger regnes som en del av miljøbevegelsen. Eksempler var skolestreik for klima som ble startet av Greta Thunberg i 2019 og Facebook-baserte Extinction Rebellion (XR) som har fått oppslutning også i Troms og har hatt lokale ad hoc. kampsaker som «Stopp Kvaløya»-forbindelsen og «Urfolk, naturbruk og naturvern».

Samvirkebevegelse

Samvirkebevegelse er en organisasjonsform for økonomisk virksomhet. Prinsippet er at de som driver produksjonen eller drar nytte av den, også skal lede den, slik at overskuddet ikke tilfaller utenforstående kapitaleiere. Et sentralt prinsipp var at disse skulle være religiøst og politisk nøytrale, men på det praktiske og lokale plan allierte samvirketanken seg ofte med arbeiderbevegelsen, og de har vært en viktig del av arbeiderkulturen. Disse ble støttet av fagforeninger, partilag og personer med bakgrunn i arbeiderbevegelsen. Langt opp på 1970-tallet fantes det borgerlige kretser som ikke kunne sette sine bein i et samvirkelag.

Forbrukersamvirke Coop Norge SA var NKLS samvirkelag enda på 1950-tallet. I dag konkurrerer Coop med andre selskaper i sin bransje, og har de samme behov for kapital og omstilling som disse.

Historien til forbrukersamvirket og samvirkelagene i Norge startet på 1840-tallet. En viktig målsetning for disse var å skaffe medlemmene gode varer til fornuftig pris. Forbruksforeningene var de første samvirkelagene i fylket. Reisen Forbruksforening ble startet på Sørstraum i Sørreisa i 1867.

I Troms fikk den kooperative bevegelsen og forbrukersamvirke- og samvirkelagsbevegelsen gjennombrudd i etterkrigstiden, men har røtter helt tilbake til midt på 1800-tallet. De første samvirkelagene, «Koopene» ble etablert i kjerneområdene for fiskebondesamfunnene i Midt- og Nord-Troms: i Bardu i 1906 og i Karlsøy og Lyngen i 1907. Midt på 1920-tallet var det 23 samvirkelag i Troms og Finnmark. I 1947 var tallet 147. I etterkrigstiden skjøt samvirkelagsbevegelsen fart i fylket. Tromsø Samvirkelag ble størst i Troms med 4566 medlemmer ved inngangen til 1970-tallet. Forbrukersamvirke i Nord i Tromsø (senere Coop Nord) har vært den nest største bedriften innenfor privatsektoren etter Mack Bryggeri. I dag er de fylkesomfattende butikkjedene, Coop Prix, Coop Ekstra og Coop Obs og Coop Mega blant de største innen varehandel i fylket.

Tro og livssyn

Livssyn og religion vært en viktig del av samfunnslivet i Troms, selv om religiøse og kirkelige uttrykk har vært mindre synlig enn i andre deler av Norge hvor bedehusene og kirkene hadde tidligere en stor oppslutning. Den religiøse utviklingen i Troms har vært resultat av mange strømninger og impulser. Etter at konventikkelplakaten ble opphevet i 1842 og dissenterloven av 1845 trådte i kraft fikk ulike religiøse grupper i Norge lov til å samle seg og å organisere egne menigheter. Dette har muliggjort at en rekke frikirkelige organisasjoner og trossamfunn ble etablert også i Troms. Frimisjonen i Tromsø, «Den frie apostoliske christelige Menighed i Tromsø», ble etablert i 1856 og er den eldste frikirkelige menigheten i Norge. Baptistmenigheten i Tromsø som ble stiftet i 1892 er Nord-Norges eldste baptistmenighet. Metodister, Pinsevennene, Frelsesarmeen og Jehovas Vitner har også rotfeste i Troms. Også Den katolske kirken, Den ortodokse kirken og islamske trossamfunn finnes i Troms. Den eldste islamske gruppen er Islamsk senter for Nord-Norge i Tromsø fra 1992.

Læstadianismen har tradisjonelt vært en utbredt religiøs kirkelig retning i store deler av Troms, særlig i Nord-Troms og i indre deler av Troms. Denne kirkelige vekkelsesbevegelsen kom til Troms med reindriftssamer og senere med kvenske bosettere. Læstadianismen har vært nært knyttet til nettopp de samiske og kvenske folkegruppene. I dag finner man læstadianske menigheter blant annet i Gratangen, i Lavangen, i Grovfjord i Tjeldsund, i Lyngen, i Nordreisa, på Skjervøy, i Tromsdalen og i Kaldfjord i Tromsø. Det finnes to ulike retninger innen læstadianismen i Troms. Den ene vokste i Nord-Troms, kjent som Lyngenretningen, under ledelse av predikant Erik Johnsen fra Manndalen i Gáivuotna-Kåfjord. Skibotn i Storfjord kommune har vært deres sentrale samlingssted. Den andre retningen, de «førstefødte» har bakgrunn i det læstadianske miljøet i Nord-Sverige. Den ble spredt i Sør-Troms, Ofoten og Tromsø.

Frelsesarmeen opptrer i bursdagsfeiring. Bildet er tatt i Sommerfeldts gate 75 i Tromsø. Foto: Olsensamlingen/Perspektivet Museum.

Etterkrigstidens velferdsutvikling og sekularisering førte til at alternative livsynsknytninger etablerte seg også i Troms. Human-Etisk Forbund Troms Regionlag ble stiftet i 1974. Forbundet etablerte seg også i Harstad i 1981 og Tromsø i 1984.

I perioden 2017 – 2020 fantes det 26 ulike tro- og livssynssamfunn utenfor den norske kirken i Troms, [ifølge Statsforvalterens historisk oversikt over tros- og livssynsamfunn](#). Flest medlemmer er det i Tromsø stift av Den Katolske Kirken i Nord-Norge som hadde 7104 medlemmer. Trossamfunnene har avleveringsplikt av sitt arkivmateriale lovfestet i [trossamfunnsforskriften](#). Der står det at for å få offentlig tilskudd må de ulike trossamfunnene utlevere dokumentasjon fra sin virksomhet som årsmøteprotokoller, læredokumenter og regnskap. I praksis betyr det at store deler av trossamfunnenes arkiver avleveres til Statsforvalteren.

Nonner ved st. Elisabets Hospital i Tromsø. Foto: Chr. Hansen/Perspektivet Museum.

Urfolk og minoriteter

Samere som urfolk

Samene er definert som urfolk i ILO-konvensjonen nr. 169 som Norge ratifiserte i 1990. Det er registrert samisk befolkning i alle kommuner i Troms fra gammelt av (Evjen 2007). I dag er det hovedsakelig to samiske bosetningsområder i Troms. Den ene er kommunene i Nord-Troms Kvænangen, Gáivuotna -Kåfjord, Storfjord og Lyngen som alle har en betydelig samisk befolkning. Andelen av befolkningen over 18 år som er registrert i Sametingets valgmanntall i 2019 var ca. 20 prosent i Gáivuotna-Kåfjord og 8-12 prosent i de øvrige tre kommunene. Det andre samiske bosetningsområdet er de markasamiske områdene i grensetraktene mellom Troms og Nordland. Her er kommunene Sørreisa, Lavangen, Gratangen, Skånland og Evenes som representerer de markasamiske områdene. Innslaget av samisk befolkning varierer, og er trolig høyest i Lavangen og Skånland, og lavest i Sørreisa. I Lavangen er 13 prosent av befolkning over 18 år registrert i Sametingets valgmanntall, mens det gjelder 2-8 prosent i de øvrige kommuner. Disse kommunene utgjør de sørligste nordsamiske områdene i Norge. I tillegg finnes det grenseoverskridende reindrift fra Sverige, og grensestengningen bidrar til en historisk kontekst for dette.

Samiske barn foran en skolelavvo i 1934. Foto: Fotograf ukjent/Perspektivet Museum.

Urbaniseringen av landsdelen leder også til tilflytting av samer fra hele landet til Tromsø. Opprettelsen av Universitetet i Tromsø har medført at en betydelig andel samiske studenter oppholder seg i Tromsø by i studietiden. Mange har blitt byen og etablert seg her endte studier. Kjente samiske kunstnere og ledende samiske akademikere har hatt sitt tilholdssted i Tromsø, blant annet Kevieselie og avdøde Iver Joks.

Samisk kulturnæring

De tradisjonelle samiske næringene er fiske, jordbruk og reindrift eller kombinasjon av disse. I takt med moderniseringen av samfunnet er nye næringer utviklet. En viktig ny næring er kulturbasert næringsvirksomhet som spiller en stadig viktigere rolle i verdiskapning og næringsutvikling i hele Nord-Norge, men veksten i denne har vært sterkest nettopp i de samiske områdene. Det er kreativ næring, duodji og samisk reiseliv som er knyttet til begrepet kulturbasert næringsvirksomhet, ifølge Sametingsmeldingen fra 2019. Meldingen definerer videre begrepet kulturnæring til å omfatte små private bedrifter og selvstendige næringsdrivende som arbeider med distribusjon, formidling, kommersialisering, markedsføring og/eller salg av kulturelle uttrykk. Samisk kunst og kulturuttrykk må være kjernen i virksomheten. TV, radio, museum og bibliotek er ikke med, da disse i hovedsak er basert på offentlige midler. Samisk reiseliv hvor samiske kulturelementer utgjør en sentral del av bedriftens virksomhet er særlig viktig i kommunene i Lyngområdet som Gáivuotna-Kåfjord, Storjord og Lyngen. I rapport om næringsutvikling i samiske samfunn 2014 kommer det frem at av de samiske kommunene i Troms hadde Kåfjord den største andel av sysselsatte som jobbet i kulturbaserte næringer. Dette skyldtes den samiske private og offentlige institusjonsoppbyggingen som fant sted på 1990-tallet. Her er det Senter for nordlige folk

som bidrar med kulturproduksjon og kulturformidling med bibliotek, kulturskole, opplevelsesbedrifter og den verdenskjente urfolksfestivalen Riddu Riđđu som hadde sitt utspring i opprettelse av en samisk ungdomsforening i 1990. Disse institusjonenes virke fører også til en rekke ringvirkninger for annet næringsliv som leverer varer og tjenester, og bidrar til sysselsetting og grunnlag for bosetning i kommunen som i ulik grad er preget av nedgang i folketallet.

De sjøsamiske kulturelle tradisjonene gir seg utslag i det lokale næringslivet. Den særpregede husfliden i Manndalen er det beste eksemplet. Husflidslagene i Manndalen og i Olderdalen har vært viktige bærere og formidlere av dette. Helt spesielle grenevevede artikler selges gjennom husflidslagenes utsalg i bygda. Avisen Fremtid i Nord flyttet sin administrasjon fra kommunen til Nordreisa tidlig på 2000-tallet.

Kulturnærings andel i sysselsetningen i de markasamiske kommunene er relativt lav med unntak av i Gratangen og til dels Tjeldsund (Skånland, Evenes), og dette er i hovedsak i offentlige institusjoner. I Gratangen er Nordnorsk fartøyvernssenter den klart største kulturinstitusjonen, og står for mye av kultursysselsettingen i kommunen. I Evenskjer er det den samiske språk- og kulturinstitusjonen Várdobáiki som er klart viktigste kultursysselsetter. Det er arrangert festivaler som musikkfestivalen Márkomeannu i grenseområdet mellom Tjeldsund kommune i Troms og Evenes kommune i Nordland siden 1999. Festivalen ønsker å fremme markasamisk kultur og er kulturaktør for hele Sápmi. I Gratangen arrangeres kystkulturfestivalen Foldvik Marked som er knyttet til stedets rike tradisjoner knyttet til markasamiske og maritime miljøer.

Portrett av Henrik Kvandahl, en samisk pioner. Arkiv: Fotograf ukjent/Várdobáiki museum.

Samisk organisasjonsliv

En viktig del av det samiske samfunnet er frivillige organisasjoner, lag og foreninger. Samenes politiske oppvåkning og organisering skjedde rundt 1900-tallet som en reaksjon på fornuksningspolitikken. Norske Reindriftsamers Landsforbund ble stiftet i 1947. Nedsettelsen av Samekomiteen i 1956 med Per Fokstad som frontfigur stimulerte etableringen av samiske organisasjoner. I 1950 ble Samisk Selskap stiftet som forløper til Norgga Sámiid Riikkaservi/Norske Samers Riksforbund (NSR). NSR er en norsk-samisk kulturorganisasjon og en landssammenslutning av lokale sameforeninger. Organisasjonen er også et politisk parti på Sametinget. Troms fikk sitt første NSR-lokallag i 1969 da Romssa Sáme Searvi/Tromsø Sameforening NSR ble stiftet som en av Norges eldste sameforeninger. På 1970 og 80-tallet ble det stiftet flere lokallag som Gáivuona sámesearvi/Kåfjord sameforening i 1977. Troms Reindriftsamers Fylkeslag ble stiftet i 1995. Av viktige lag og foreninger i Troms i dag kan det også nevnes, basert på tildeling av [Troms og Finnmark fylkeskommunens aktivitetsstøtte i 2021](#): Návuona sámiid searvi/Kvænangen sameforening, linna ja biras sámiid searvi/Hinnøy og omegn sameforening, Stuornjargga Sámi duodji, Samisk foreldrenettverk og Romssa Samiid Duodji. I tillegg er Samisk studentforening i Tromsø, Moskavuona NSR/Ullsfjord NSR og Ishavsbyen SFF viktige foreninger i Tromsø. Her finner man en liste over NRS lokallag i Troms og Finnmark: <https://nsr.no/sameforeninger/>

Elever og lærere fra Prestvannet skole fremfører joik og rap på Perspektivet museum under samisk uke 2016. Foto: Mari Hildung/Perspektivet Museum.

Kvener/norskfinner som nasjonal minoritet

Kvener / norskfinner er en av de fem nasjonale minoritetene i Norge. Kvenene emigrerte hovedsakelig fra nordlige deler av Finland og Sverige til Nord-Norge fra 1500-tallet og frem til 1945. De etablerte seg i noen av de beste landbruksområdene i Nord-Troms og indre deler av Troms, samt i Sør-Troms. Sammen med annen innflytting fra Norge, spesielt til Bardu og Målselv, har kvenene hatt en stor betydning for utvikling av landbruket i Troms. De tradisjonelle kjerneområdene for kvensk befolkning har vært kommunene i Nord-Troms som Storfjord, Nordreisa og Kåfjord, men det er også registrert kvensk bosetning i alle kommuner i Midt-Troms i folketellingene frem til 1930 (Evjen 2007).

Det foreligger ingen offisiell statistikk over antall kvener i Norge og i Troms. Et anslag er 10 000 - 15 000 som ofte benyttes i offentlige dokumenter. Kvenske organisasjoner har i noen tilfelle brukt tall som 30 000 – 50 000. Antallet som snakker kvensk er mye lavere og har sunket de siste generasjonene. I en helseundersøkelse utført av Universitet i Tromsø 1987 - 1988 oppga omtrent 25 prosent av befolkningen å ha kvensk/finsk opphav. Ifølge [rapporten i 2020 fra siste Folkehelseundersøkelsen](#) er andel kvener/norskfinner er betydelig i Nord-Troms og Tromsøområdet mens i Midt-Troms og Sør-Troms har det vært verre færre som har regnet seg som kven. I dag har bevisstheten om sine kvenske røtter hos befolkningen økt også i Midt-Troms og Sør-Troms.

Det kvenske flagget. Foto er fra Norske Kveners Forbunds nettside.

Det er etablert fagmiljøer og offentlige kulturinstitusjoner i Troms med kompetanse til å ivareta oppgaver innen kvensk kultur og språk. Slike institusjoner er Halti Kvenkultursenter, Nord-Troms museum, språksentre i Kvæningen og Storfjord, kulturfestivalen Paaskiviikko, eget Landbyspill (Kyläpeli) og kulturnæringsbedrifter.

Det er en stor aktivitet i frivillig sektor og det finnes flere interesseorganisasjoner med noe ulikt syn på egen identitet og språk. Den største og eldste av disse er Ruijan Kveeniliitto/Norske kveners forbund som ble stiftet i 1987. Forbundet har lokallag i Kvæningen, Nordreisa, Kåfjord, Skibotn og Tromsø. Kvenforbundet fremhever at kvensk er et eget språk separat fra riksfinsk/finsk. Den landsdekkende ungdomsorganisasjonen Kvääninuoret ble stiftet i 2008. Den kvenske avisen Ruijan Kaiku er delvis eiet av Kvenforbundet. Norsk-finsk forbund/Norjalais-Suomalainen Liitto ble stiftet i 2007 og har to lokallag i Tromsø og i Nordreisa. Forbundet er en landsomfattende organisasjon som arbeider for interessene og rettighetene til norskfinner som nasjonal minoritet og finlendere bosatt i Norge. Organisasjonen har finsk som sitt minoritetsspråk. Forbundet har ingen krav knyttet til status som eget folk eller eget språk. Norsk-Finsk Interesseorganisasjon (NFI) som ble stiftet i 2008 arbeider også for norskfinske interesser, men har markert seg mot at norskfinner har status som en nasjonal minoritet. De mener at en slik status innebærer at gruppen blir plassert i en offerrolle. Kvensk Finsk Riksforbund/Kveeni Suomi Liitto ble stiftet i 2009 (som Kvänlandsforbundet - Kveenimaanyhdistys) og har lokallag i Lyngen og Nordreisa. Det har som mål å ivareta kvenenes og finnenes kultur, historie, språk og rettigheter, hvorav sistnevnte også omfatter anerkjennelse av og styrking av eiendomsrett og bruksrett til land, naturressurser og vann. Forbundet krever likeverd og likestilling mellom kvener/norskfinner og samer.

Innvandrere og multikulturelle grupper

De multikulturelle gruppenes historie i Norge begynner på andre halvdel av 1960-tallet, og kan deles i flere faser (Predelli 2006). Den tidlige fasen var immigrasjon av ufaglærte mannlige arbeidere som fant seg jobber i industrien og i servicesektoren. Mennene som kom for å benytte mulighetene på arbeidsmarkedet var for det meste fra Europa og Nord-Amerika, mens noen kom fra land i Asia og Afrika, slik som Pakistan og Marokko. Innvandringsstoppen som ble gjennomført i 1975 stoppet arbeidsinnvandringen. Etter dette begynte en ny fase innvandring karakterisert ved familieinnvandring som følge av den nye lovgivningen som tillot familiegjenforening. En tredje fase i denne perioden inkluderer flyktninger fra Chile og Vietnam på 1970- og 1980-tallet, Iran på 1980-tallet, Jugoslavia, Bosnia-Herzegovina og Somalia på 90-tallet. Tromsø som var den mest multikulturelle byen, hadde innvandrere fra 100 ulike nasjonaliteter på 1990-tallet. I tidsrommet 2000 – 2019 har både antall og andel innvandrere økt kraftig, også til Troms. Dette har hovedsakelig vært østeuropeere som følge av arbeidsinnvandring.

[Ifølge SSBs statistikk i 2010](#) bodde det 9860 personer med innvandrerbakgrunn i Troms mens, [i SSB statistikk i 2019](#) var tallet 20458 personer. Dette utgjør 12, 24 prosent befolkningen i Troms. De største gruppene i 2019 var fra Polen, Syria, Litauen, Russland, Finland, Sverige,

Somalia, Latvia og Thailand. Flest innvandrere målt i andel av befolkningen i 2019 var i Skjervøy (flest fra Romania), Tromsø (flest polakker og svensker), Karlsøy (flest litauere), Gratangen (flest polakker), Salangen (flest polakker), Senja (flest litauere), Ibestad (flest tyske og litauere), Harstad (flest polakker) og Kvæfjord (flest polakker). Alle disse kommunene hadde en andel innvandrere i befolkningen på over ti prosent i 2019. Tromsø hadde størst antall innvandrere og var fremdeles den mest multikulturelle byen med 139 nasjoner.

Foto: Mari Hildung/Perspektivet Museum.

Innvandrerforeningenes historie er kort og henger naturlig sammen med immigrasjonsperioden som begynte på andre halvdel av 1960-tallet. De første foreningene ble stiftet av mannlige immigranter, og religiøs tilhørighet var tidlig basis for organisering. Da familietilflytting begynte å dominere immigrasjonsmønsteret, oppsto det et behov for grupper og foreninger basert på nasjonal, etnisk og kulturell arv og tilhørighet. Flyktninger med ulik bakgrunn etablerte foreninger med forskjellige nasjonale, etniske, kulturelle og religiøse profiler. I Tromsø ble det stiftet internasjonale studentforeninger. I 1994 var det nærmere 30 foreninger i Tromsø som på en eller annen måte hadde tilknytning til multikulturelle grupper. [Ifølge Brønnøysundregister i april 2022 var](#) Tromsø tamilforening, stiftet i 1988, den eldste organisasjonen i Troms. Det er også andre innvandrerforeninger som er eksistert lenge: The Association of Ghanaians in Tromsø fra 1992, Norsk-russisk forening i Tromsø fra 1999, Nigerian Association in Tromsø fra 2000 og Liberiske foreninger i Tromsø og Midt-Troms fra 2004-2005, samt Forening for Kamerunske i Tromsø fra 2004. Det thailandske buddhistssamfunnet i Nord-Norge i Tromsø ble stiftet i 2009. Det er ellers foreninger for eritreere, kongolesere, filippinere, somaliere og polakker både i Tromsø, Harstad og på Finnsnes. Den nyeste foreningen er Den ukrainske forening i Tromsø som ble stiftet i mars 2022 ([Brønnøysundregister](#)).

Det flerkulturelle samfunnet i Troms har kommet til uttrykk også i utelivsnæringen gjennom kafeer og restauranter. En av de mest langvarige restaurantvirksomhetene var jugoslavisk/slovakisk Brankos mat- og vinhus i Tromsø som var i drift i 1983-2000-tallet.

Skeive

Skeive er grupper av personer hvis seksuelle orientering, kjønnsidentitet eller seksuelle egenskaper er forskjellig fra det antatte flertallet av befolkningen, som er mannlige eller kvinnelige heteroseksuelle. LHBT-begrepet favner både homofile, lesbiske, bifile og transpersoner.

Den offisielle foreningshistorien til seksuelle minoriteter i Norge er kort og henger sammen med oppheving av straffelovens bestemmelser om homoseksuelle handlinger i 1972. I 1977 opphevet Norsk Psykiatrisk Forening homoseksualitet som sykdomsdiagnose. De eldste offisielle organisasjoner i Norge som kjemper for de seksuelle minoritetenes rettigheter er fra 1970-tallet, men allerede i 1950 ble det avholdt konstituerende møte for den første norske sammenslutningen for homofile, nemlig Forbundet av 1948 – Norsk seksjon af Det Danske Forbundet af 1948. Oppstarten av den selvstendige foreningen Homofilbevegelse i Troms (HBT) i 1979 markerte starten på et aktivt organisasjonsliv i Troms. Laget hadde 60 medlemmer da det ble innlemmet i DNF-48 i 1986. I 1993 ble Landsforeningen for Lesbiske, Homofile, Bifile og Transpersoner (LLH) med lokallag i Troms dannet. I 2016 skiftet foreningen navn til Foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold (FRI). Denne har lokallag også i Troms. Skeiv Ungdom Troms som er FRI's frittstående ungdomsorganisasjon ble stiftet i 2011. Skeiv ungdom Harstad og omegn ble stiftet i 2018. I siste årene har det blitt arrangert synlige markeringer i form av Pride-parader også i Troms: Harstad Pride og Nord-Troms Pride er eksempler på dette.

Arrangementene i Troms og Finnmark er viktige for å markere, støtte og synliggjøre skeiv kultur, kjærlighet og mangfold. Foto: Vadsø kommune.

Skeivt arkiv har ansvar for arkiver etter seksuelle minoriteter i Norge. Arkivet har arbeidet med å kartlegge skeivt liv og organisasjonsvirksomhet i Nord-Norge. Dette er et pågående prosjekt, og de samler for tiden inn mer informasjon om dette.

Personer med nedsatt funksjonsevne

Personer med nedsatt funksjonsevne i Troms begynte å organisere seg rundt 1900. Organisasjonsetableringen kom i bølger (NOU 2001:22). De som første organiserte seg var gruppene med synlige funksjonshemminger i form av sansetap eller sterke bevegelseshemninger. Nord-Norges forening for vanføre ble stiftet i Tromsø i 1919. Denne var forløper til det som skulle bli Norges handikapforbund i Nord-Norge (NHF Nord-Norge). Foreningen tilsluttet seg Norges vanførelag i 1931.

Den andre bølgen av organiseringsetableringen til Troms kom rundt 1950. I denne perioden dannet de som ble rammet av de store folkesykdommene tuberkulose, astma og allergi, polio og revmatisme sine organisasjoner. I 1951 ble det første lokallaget i Tromsø for Landsforeningen for hjerte og lungesyke LHL (Tuberkuloses Hjelpeorganisasjon) stiftet. Foreningen er den største organisasjonen i Troms knyttet til personer med funksjonsnedsettelse. Den har i dag 19 lokallag. I 1958 ble Tromsø revmatikerforening stiftet.

På 1960- og 1970-tallet kom organiseringen av andre grupper funksjonshemmede, bl.a. psykisk utviklingshemmede. Norsk Forbund for funksjonshemmede ble dannet i 1967 som en organisasjon for utviklingshemmede og deres pårørende. De første lokallagene av Norsk Forbund for Utviklingshemmede ble stiftet i 1970 i Harstad og i 1974 i Tromsø. I denne tidsperioden skjedde det store omveltninger i synet på mennesker med ulike funksjonsnedsettelse. Det vokste også frem en forståelse av at de funksjonshemmede er likeverdige mennesker med de samme rettigheter som andre mennesker og dette er startet diskusjonen om hvilke betegnelser som burde benyttes og hvordan omsorgen skulle organiseres. Betegnelser som vanføre og åndssvake ble erstattet med handikap og utviklingshemmede. Etter hvert ble handikap erstattet av funksjonshemmet. I 1975 skiftet Norges vanførelag navnet sitt til Norges handikapforbund.

Utover 1970-, 80-tallet og 90-tallet ble det flere nye organisasjoner i fylket. Norges blindforbund Troms ble stiftet i 1970. Hørselshemmedes Landsforbund Troms (i dag Troms og Finnmark) ble stiftet i 1985. Døves fylkeslag Troms kom i gang i 1986. Samarbeidsorganisasjon Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon Troms ble stiftet i 1978. I 2020 ble den slått sammen med Finnmark. FFO er Norges største paraplyorganisasjon som jobber for kronisk syke, funksjonshemmede og deres pårørende. FFO har sine kommunelag i Harstad, Målselv, Tromsø og Midt-Troms. I dag har Norges handikapforbund i Nord-Norge (NHF Nord-Norge) hovedkontor i Tromsø. Det har tre lokallag i Troms: Kvæningen, Nordreisa og Tromsø.

Svalbard

Historie og befolkning

Tradisjonelt har bosetningene på Svalbard vært knyttet til gruvevirksomhet, men det har oppholdt seg mennesker i øygruppen fra mye tidligere. Fangstmenn og oppdagere har satt sine preg på Svalbard kulturhistorie. Den nederlandske sjøfareren Willem Barents oppdaget Bjørnøya og Spitsbergen i 1596, og det første kjente Svalbard-kartet ble laget i 1598 på basis av denne reisen. I årene som fulgte kom det overvintrende fra Nederland, Stor-Britannia, Tyskland, Russland og andre land som har lange tradisjoner som selfangstfolk, fiskere og pelsjegere. Norsk overvintrings- og sommerfangst på Svalbard fikk et oppsving på 1800-tallet. Tromsø ble Norges fremste ishavsby hvor fangstfolk ble utrustet til reisen. Denne tiden foregikk det også vitenskapelig utforskning av Svalbard og havområdene. Det ble samlet inn nye opplysninger om Svalbards topografi, og de gamle kartene ble revidert. Samtidig fikk man bedre kjennskap til flora, fauna og klimatiske forhold på øygruppen.

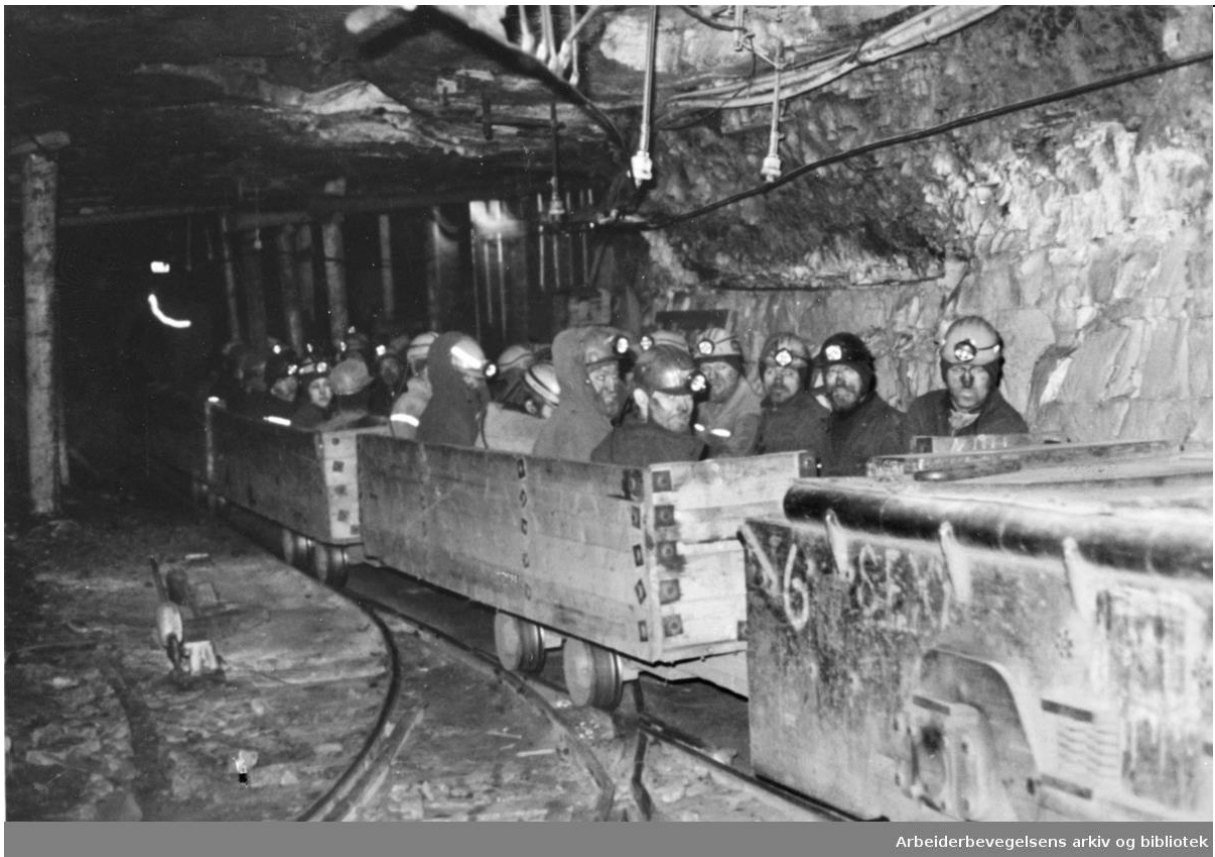
«Gamle» Longyearbyen i 1920. Longyearbyen ligger i dag lenger inne i fjorden. Gruvebyen ble flyttet etter total ødeleggelse under andre verdenskrig. Foto: Iver Olsen/Rørosmuseet.

[Ifølge SSBs statistikk i 2021](#) var det registrert 2940 personer bosatt på Svalbard. Antallet var ny rekord, og tallet er stadig økende. Nordmenn som bor der har hjemstavn på fastlandet, i den kommunen de var bosatt i før de reiste til Svalbard. Befolkningsstrukturen er svært forskjellig fra kommuner på fastlandet. Den henger sammen med at folk i stor grad kommer

til Svalbard for å jobbe. Befolkningen skiftes ut relativt raskt. Det er 1378 menn, 1174 kvinner og 466 i alderen 0-19 år. Unge voksne, yrkesaktive menn er sterkt representert. Andelen barn og unge er lav, og det er nesten ingen eldre. Det er også relativt mange utlendinger bosatt på Svalbard. Omtrent alle innbyggere som registrert i de norske bosetningene er registrert i Longyearbyen hvor det var, sammen med Ny-Ålesund, 2552 innbyggere i 2021. I Barentsburg (russiske bosetninger, Pyramiden og Hornsund) bodde det 388 mennesker på dette tidspunktet.

Næringsliv

Utviklingen på Svalbard har gjennom hele forrige århundre vært preget av kulldriften. Den la grunnlaget for helårssamfunnene på Svalbard, og var den viktigste basisnæringen. Kulldriften tok til sommeren 1899 da ishavsskipperen Søren Zachariassen vendte hjem til Tromsø med en last kull. Flere gruveselskaper ble opprettet etter dette, men den første som klarte å komme i gang med vellykket kullproduksjon var amerikaneren John M. Longyear. Han grunnla The Arctic Coal Co. i 1905. Dette ble solgt til et norsk syndikat og navnet ble endret til Store Norske Spitsbergen Kulkompani (SNSK). I Svalbardtraktaten forsikrer samtlige 46 land sine rettigheter til økonomisk virksomhet på Svalbard, men i nyere tid er det bare Norge og Russland som har drevet med kulldrift på Svalbard. Norge i Longyearbyen, Svea nord og Ny-Ålesund, Russland i Pyramiden og Barentsburg.

Gruvetoget i Longyearbyen, 1974. Foto: Fotograf ukjent/Arbeiderbevegelses arkiv og bibliotek.

Utviklingen av samfunnet og bosetningen i Longyearbyen er tett knyttet til historien om Store Norske Spitsbergen Kulkompani. Selskapet hadde ansvaret for de fleste sider av samfunnslivet. I dag har konsernet bare en gruve i drift, Gruve 7 som er planlagt nedlagt høsten 2023. Konsernet har planer om å opprette nye arbeidsplasser innen fornybar energi. Konsernet driver også virksomhet innenfor boligutvikling og logikktjenester gjennom sine datterselskap Store Norske Spitsbergen Grubekompani AS, Store Norske gruvedrift AS, Store Norske Boliger AS og Gruve 3 AS, samt deleide Pole Position Spitsbergen AS, Svea Svalbard AS, Materiallageret AS og Svea Tank AS. Konsernet har i dag om lag 127 ansatte. Staten eier 100 prosent av aksjene. En av de viktigste lokale entreprenørbedriftene i dag er Leonard Nilsen & Sønner as og LNS Spitsbergen as. som opprinnelig hadde ansvar for støttefunksjoner rundt gruvedriften i Svea. I dag er LNS sine forretningsområder meget omfattende, og selskapet har ca. 100 ansatte. Selskapet har forretningsaktiviteter innen transport, entreprenørvirksomhet, feltarbeid, boligbygging, verkstedtjenester, betongproduksjon, tankanlegg, terminal og logikktjenester. Datterselskap er Svalbard Auto AS, Svalbard Buss og Taxi AS og Svalbard Busservice AS.

Longyearbyen har gjennomgått en betydelig omstilling fra en anleggsby til et moderne familiesamfunn i løpet av de siste 30 årene. Her har staten brukt ressurser. I 1988 overtok Svalbard Næringsutvikling AS, Spitsbergen Travel AS og Svalbard Samfunnsdrift ansvaret for utvikling av næringsliv, reiseliv og samfunnstjenester. Etter dette skjedde det store endringer i næringsstrukturen. Utviklingen har ført til et mer differensiert næringsliv på Svalbard som man kan se også i [Virksomhetsopplysninger | Brønnøysundregistrene \(brreg.no\)](https://brreg.no). Den mest påfallende var nedgangen i andelen sysselsatte innenfor bergverk og økningen i andelen som arbeider innenfor reiseliv, kultur, varehandel, forretningsmessig tjenesteyting og romrelatert virksomhet. I tillegg er det andre sektorer med betydelig sysselsetting på Svalbard, slik som bygg- og anleggsnæringen, forskning, høyere utdanning og offentlig virksomhet.

Reiseliv er en internasjonal vekstnæring som utgjør en stadig viktigere del av næringslivet, også på Svalbard. Reiselivsnæringen består av privateide virksomheter som turoperatører, destinasjonsselskaper og scooterutleie. Store aktører som Hurtigruten Svalbard AS, Svalbard Adventure Group AS og Basecamp Spitsbergen AS dominerer næringen.

Bygg- og anleggsvirksomhet er i dag en betydelig næring på Svalbard. Klimaendringenes påvirkning på bygningsmassen og konstruksjoner påvirker behovet for rehabilitering av boliger, rassikring og bygging av nye boliger fremover.

Aktivitet i reiselivsnæringen er viktig for varehandelen. Varehandel og forretningsmessig tjenesteyting utgjør ca. femtedelen av sysselsettingen på Svalbard. I disse næringsgruppene finner vi blant annet butikker, dagligvarehandel, kontortjenester og tjenester knyttet til eiendomsdrift. Senere år er det etablert flere selskaper som produserer mat og drikkevarer lokalt under paraplyen «verdens nordligste». Dette gjelder blant annet Svalbard Bryggeri, Fruene som produserer sjokolade og Svalbardi som selger isbrevann til et eksklusivt marked.

Romrelatert virksomhet, høyere undervisning og forskning er i sterk økning på Svalbard, og andelen forskningsbaserte arbeidsplasser er høyere enn på fastlandet. Sektoren omfatter flere offentlige institusjoner som UNIS, Norsk Polarinstitut, Meteorologisk institutt, Svalbard

museum og Studentsamskipnaden, men også private aktører som kjøper varer og tjenester. Bærebjelken i romvirksomheten på Svalbard er nedlesningsstasjonen SvalSat på Platåberget ved Longyearbyen. Dette er den nordligste nedlesningsstasjonen i verden og eies av firmaet Kongsberg Satellite Services (KSAT). Kongsberg Satellite Services er verdensledende i drift og nedlasting av data fra satellitter i polare baner, spesielt innenfor miljøovervåkning. Hovedkontoret ligger i Tromsø, men selskapet har også avdelinger i Longyearbyen, Oslo og Stockholm. Drift av bakkestasjoner står for hoveddelen av omsetningen, mens resterende er tjenester basert på satellittinformasjon. Selskapet har 238 sysselsatte, hvorav om lag 35 er lokalisert i Longyearbyen.

Emmy Lou Sutton fra Kansas på jaktcruise til Svalbard i 1932. Turen var 18-års gave fra foreldrene. Det første turistcruiset til Svalbard var i 1881 og helt fram til isbjørnen ble totalfredet i 1973 ble det arrangert private jaktekspedisjoner til Arktis. Foto: Richard L. Sutton. Reprofoto: Chr. Hansen AS/Perspektivet Museum.

På Svalbard var det 359 norskregistrerte virksomheter i ulike bransjer i 2019.

(<https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/nfd/dokumenter/strategier/innovasjon-og-naringsutvikling-pa-svalbard.pdf>). Det er 20 flere enn året før, og en økning på 65 prosent siden 2009. 61 av 142 nye bedrifter siden 2009 er innen forretningsmessig tjenesteyting av kultur, underholdning og fritid, og skyldtes vekst i reiselivsnæringen. I overkant av 20 prosent av de nye bedriftene siden 2009 har kommet innen høyere utdanning og FoU (forskning og utvikling).

Organisasjonsliv

Beboere på Svalbard er i større grad medlemmer og aktive i organisasjoner og foreninger enn befolkningen på fastlandet. I [SSBs statistikk fra 2002](#) vises at hele 87 prosent av befolkningen på Svalbard var med i en forening og hele 64 prosent av Longyearbyens befolkning er aktivt medlem av en forening. Foreninger og organisasjoner betyr mye for Svalbardsamfunnet.

Ifølge SSBs statistikk fra 2002 var det et større volum på fritids- og kulturaktiviteter i Longyearbyen enn på fastlandet. [Gulesider](#) viser (april 2022) at det er over 70 ulike lag og foreninger i Longyearbyen.

Longyearbyen hornorkester. Fotograf: Arne T. Pedersen. Bildet er fra arkivet etter Longyearbyen hornorkester/Svalbard museum.

Den eldste av de eksisterende foreninger og organisasjoner på Svalbard, Longyearbyen Arbeiderforening, ble dannet i 1925 som en del av Norsk Arbeidsmandsforbund. Fagbevegelsen fant naturlig sin plass også i det norske kullgruvesamfunnet og har lange tradisjoner på Svalbard. Idrettslagene har også vært og er fremdeles viktige nøkkelorganisasjoner i Longyearbyen. Sammenlignet med fastlandet er det langt flere som er med i idrettslag på Svalbard, ifølge SSBs statistikk. Svalbard Turn ble stiftet i 1930 med tilknytning til Troms Idrettskrets. Det er musikk- og kunstforeninger, hytteforeninger, næringsforening, seilforening, Røde Kors, foto- og filmklubb, bridgeklubb osv. Foreninger knyttet til religion og livssyn er nesten fraværende på Svalbard. Det var kun en prosent som oppga at de er medlem av en religiøs forening. Utenom Den Norske Kirke i Longyearbyen og Den russiske Ortodokse menighet i Barentsburg er det ikke religiøse foreninger. Det er seks politiske partier i Longyearbyen: FRP, Miljøpartiet, Venstre, Høyre, Arbeiderpartiet og SV.

Ulike kultur- og idrettsarrangementer har stor betydning både for befolkning på Svalbard og reiselivsnæringen. Arrangementer som Dark Season Blues, Svalbard Skimaraton, Spitsbergen Marathon, Polarjazz, KunstPause Svalbard, Oktoberfest, Solfestuke og Arktisk kammermusikkfestival bidrar med besøkende i perioder av året med lavt belegg på overnattingsstedene.

Kilder (både analoge og digitale)

[AGENDA Utredning & Utvikling AS \(2009\): Kommuner med sterkt fallende folketall Virkninger for kommuneøkonomi og tjenester - potensialet ved lokale motstrategier. KS rapport.](#)

Arlow, Thor B. (1996): Svalbards historie. Aschehoug & co., Oslo.

Angel, Elisabeth et.al.: [Næringsutvikling i samiske samfunn. En studie av sysselsetting og verdiskapning i nord. Norut Alta - Áltá Rapport 2014:4.](#)

[Arktisk landbruk – smart, godt og bærekraftig. Regionalt bygdeutviklingsprogram for Troms og Finnmark 2019 – 2022 - et strategiprogram for næringsutvikling og miljøinnsats i landbruket. Fylkesmannen i Troms og Finnmark.](#)

[Befolkningsutvikling for Troms fylke - Panda analyse 2017](#)

[Berg, Lars Petter: Kunnskapsintensive næringer i Norge. SSBs rapporter 2016/04.](#)

Bjørklund, Ivar (1985): Fjordfolket i Kvænangen. Fra samisk samfunn til norsk utkant 1950-1980. Universitetsforlaget, Tromsø.

Bratrein, Håvard Dahl (1994): Karlsøy og Helgøy bygdebok. Folkeliv – Næringsliv – Samfunnsliv. Fra år 1925 til 1985. Bind IV. Karlsøy kommune, Hansnes.

[Brønnøysundregister, nøkkelopplysninger Skeive organisasjoner](#)

Brønnøysundregister Virksomheter på Svalbard: [Virksomhetsopplysninger | Brønnøysundregistrene](#)

Christensen, Pål og Pedersen, Gunnar (1995): Tromsø gjennom 10 000 år: Ishavsfolk, arbeidsfolk og fintfolk: 1900 – 1945. Tromsø kommune.

Eilertsen, Roar (1984): Næringslivet i Tromsø. Sparebank 1984.

Enoksen, Ivar (2011): Ytterst i vest. Berg og Torsken bygdebok, Bind 3. Midt-Troms museum. Lavonia-Print, Latvia.

Eriksen, Hans Kristian (1979): Troms gjennom tidene. I Kristoffersen, Ivan (red.): Troms. Gyldendal Norsk Forlag A/S, Oslo. s. 150-191.

Evjen, Bjørg (2007): [Samisk tilstedeværelse i området sør for Finnmark 1865-1930. NOU 2007: 14, del 15.](#)

Folketallsutvikling i Troms og Finnmark 2018 / 2021. Statsforvalteren i Troms og Finnmark. [folketallsutviklingen-i-troms-og-finnmark-2018.pdf \(statsforvalteren.no\)](#)

<https://www.statsforvalteren.no/contentassets/933cf70d65264e4e9311ff6e52ba26bb/folketallsutviklingen-i-troms-og-finnmark-2021.pdf>

[Fremtidens kommunestruktur i Troms, Asplan Viak AS/Barlindhaug Norfico AS, februar 2005.](#)

Grunn- og aktivitetsstøtte til samiske kulturorganisasjoner: <https://www.tffk.no/tjenester/samisk-og-kvensk-norskfinsk/aktuelt-samisk-og-kvensk-norskfinsk/grunn-og-aktivitetsstotte-til-samiske-kulturorganisasjoner.30534.aspx>

[Handlingsplan for kvensk språk og kultur i Troms 2017 – 2020. Kven er jeg og kven er vi?. Troms fylkeskommune.](#)

Hansen Finn R. (1996): Troms Fylkes Dampskibsselskab, Tromsø. De første år.

<https://skipshistorie.net/Tromso/TRS101TromsFylkesDS/Tekster/TRS1010000000001%20historie.htm>

Havbruk i Norge. <https://laks.no/laksenaringen/#!/Torsken>

Hirsti, Erling (1979): Et fiskeri-fylke. I Kristoffersen, Ivan: Troms. Gyldendal Norsk Forlag A/S, Oslo. 192 – 205.

Holmen, Rasmus Bøgh, Leo Andreas Grünfeldt og Anders Merckoll Helseth (2016): Styrkeforholdene i KIFT-næringenes verdikjede over næring og geografi. Menon-publikasjon nr. 15/2016.

[Innovasjon og næringsutvikling i Svalbard. Strategi. Nærings- og fiskeridepartementet 11/2019.](#)

[Isaksen, John R. og Bjørn Inge Bendiksen \(2002\): Fiskeindustrien i Troms og Finnmark. Strukturendring og verdiskaping. Rapport 18/2002. Norut, Alta og Fiskeriforskning, Tromsø.](#)

Johansen Steinar, Knut Onsanger og Kjetil Sørlie: Samspill og regional vekstkraft i Tromsøregionen. NIBR-rapport 2015:4. Norsk institutt for by- og regionforskning, Oslo.

Kildal, Endre Iversen, Toril Løge og Anders Helseth (2017): Reiseliv i Nord. Rapport. Menon-Publikasjon nr. 51/2017. Menon Economics.

[Kleven, Øyvind \(2002\): Sosiale levekår i Longyearbyen. En sammenligning mellom Svalbard og fastlandet. Statistikk sentralbyrås rapporter 2002/17.](#)

[Knutsen Heidi et al. \(2018\): Verdiskaping og sysselsetting i landbruk og landbruksbasert industri i Nord-Norge. Oppdaterte beregninger basert på tall fra 2018. NIBIO 2018, vol. 6, nr. 108. Divisjon og kart og statistikk. Østlandsforskning ved Høgskolen i innlandet.](#)

[Kulturnæringen i samiske områder – sysselsettingsstruktur og bedriftskultur. Norut Alta- Áltá Rapport 2012:12.](#)

Lange Vilhelm, Dag Mangset og Øyvind Ødegård (2001): Privatarkiv. Bevaring og Tilgjengeliggjøring. Riksarkivaren. Skriftserie 11.

[Lie, Kjetil et.al. \(2015\): Utredning av kommunestruktur i Midt-Troms TF-rapport nr. 365.](#)

[Lundestad, Svein \(1997\): Fiskerbønder, arbeidere og arbeiderbevegelse i Nordland og Troms 1900-1940. I: Arbeiderhistorie. Årbok for Arbeiderbevegelses arkiv og bibliotek, s. 174-200.](#)

[Lystad, Jan-Erik \(1992\): Norsk hotellnæring 1950 – 1990. Sosiale og økonomiske studier 77. SSB.](#)

[Melhus, Marita og Ann Ragnhild Broderstad \(2020\): Folkehelseundersøkelsen i Troms og Finnmark. Tilleggsrapport om samisk og kvensk/norskfinsk befolkning. Rapport til Troms og Finnmark fylkeskommune. Senter for samisk helseforskning, UiT Norges arktiske universitet.](#)

[Mikkelsen, Eirik Inge og Arne Rydningen red \(2001\): Innovasjon og omstilling i fiskeindustrien. Case-studier fra Troms og Finnmark. Norut Samfunnsforskning as. / Norut Finnmark as. Tromsø/Alta.](#)

Moe, Kjell (1979): Industri. I Ivan Kristoffersen: Troms. Gyldendal Norsk Forlag A/S, Oslo. S. 217 – 221.

[Nordnorsk eierskap i bygg- og anleggsnæringen gir stor verdiskapning. Kbnn: notat publisert 2021](#)

Norges idrettsforbund. Nøkkeltall – rapport 2019.

<https://www.idrettsforbundet.no/contentassets/9f94ba79767846d9a67d1a56f4054dc2/20201001-nokkeltallsrapport-2019.pdf>

Norsk handikapforbundets hjemmeside: <https://nhf.no/om-oss/historien-var/>

[NOS 1950, XI 145. Første hefte. Folkemengde og areal i de ymse administrative inndelinger av landet.](#)

[NOS 1950, XI 221. Tredje hefte. Folkemengden etter hovedyrke i de enkelte kommuner og fylker](#)

[NOS 1970, A 412. Folketallet i kommunene 1970- 1971](#)

[NOS 1980. Hefte II. Folke- og bolig telling 1980. Sysselsettingsstatistikk](#)

[NOS 1/2000. Regional statistikk i Troms.](#)

[NOU 2001:22. Fra bruker til borger – En strategi for nedbygging av funksjonshemmende barrierer. Kap. 4. Bakgrunn og utviklingstrekk.](#)

Oftedal, Ivar T. (1984) (red.): Nord-norsk fiskeindustri: erindringer og tanker, utgitt i anledning til Helge Richardsen A/S, Tromsø's 25 års jubiléum, april 1984.

[Predelli, Lisa Nyhagen \(2006\): Innvandrersorganisasjoner i Norge. Utforming, aktiviteter og politisk deltakelse. NIBR-rapport 2006:14.](#)

Reiersen, Olve (1989): Historisk tilbakeblikk på vegvesenet i Troms. Vegstikka 1989:2, s. 3-12.

[Riseth, Jan Åge \(2016\): Situasjons- og verdikjedeanalyse for reindrifta i Troms. Norut rapport 15/2016. Troms fylkeskommune.](#)

[Regionale utviklingstrekk 2018. Kommunal- og moderniseringsdepartementet, rapport.](#)

<https://sametinget.no/politikk/valg/sametingets-valgmanntall/sametingets-valgmanntall-1989-2021/>

[Šattolaš Sápmi. Bærekraftig næringsutvikling. Sametingsmelding om næringsutvikling 2019.](#)

[»Se nord - Geahča davás - Katto pohjaisheen», Regional plantreategi for Troms og Finnmark 2021-2024](#)

Selle, Per & Bjarne Øymyr (1995): Frivillig organisering og demokrati. Det frivillige organisasjonssamfunnet endrer seg 1940-1990. Det norske Samlaget, Oslo.

<https://skeivtarkiv.no/skeivopedia/skeive-liv-og-organisasjoner-i-troms-og-finnmark>

[Skogen - en kilde til verdiskapning og klimagevinst Regionalt skog- og klimaprogram for Troms og Finnmark 2019-2022. Fylkesmannen i Troms og Finnmark.](#)

[Slotfeldt–Ellingsen Dag og Karstein P. L. Sandvik \(2009\): Industriutvikling i Nord-Norge frem mot 2030. En situasjons- og fremtidsstudie utført av SINTEF og NORUT.](#)

https://www.kommuneprofilen.no/profil/UtvalgteNaringer/Bench/fiskeri_sjofiske_bench.aspx

SSB 2000. <https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/folkendrkv/kvartal/2000-11-23>

SSB 2010. Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre i Troms.

SSB 2019. Næringer Svalbard

SSB 2019. Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre i Troms.

SSB 2022 Befolkningen på Svalbard.

SSB 2022. Regionale befolkningsframskrivinger

St. meld. nr. 8 (2003-2004): Rikt mangfold i nord. Om tiltakssonen i Finnmark og Nord-Troms. Det kongelige kommunal- og regionaldepartementet.

St. meld. Nr. 9 (2020-2021): Mennesker, muligheter og norske interesser i nord.

Steinnes, Kristian (2003): Ved egne krefter. Harstads historie 1904-2004. Harstad kommune.

Store Norske 75 år. Jubileumsskrift. Store Norske Spitsbergen Kulkompani as. 1916 – 1991.
Store Norske Spitsbergen Kulkompani as. Eget forlag., Longyearbyen 1991.

Tjelmeland, Halvard (1996): Tromsø gjennom 10 000 år. Fra byfolk og bona til tromsøværing 1945 – 1996. Tromsø kommune.

[Tros- og livssynssamfunn \(Statsforvalteren.no\)](#)

[Troms og Finnmark i tall - demografi \(arctis.com\)](#)

Zachariassen, Kjetil (1998): Da staten kom til Nord-Troms. Økonomisk modernisering i fire Nord-Troms kommunar i eit innanfrå- og utanfrå-perspektiv, 1945 – 1970. Hovudoppgåve i historie Institutt for historie, hausten 1998, Det samfunn.

Vedlegg 3. Magasinforholdene i Troms og på Svalbard

Tabellen beskriver hvor og under hvilke magasinforhold institusjonene i Troms og på Svalbard oppbevarer sine arkiv og om det kan være aktuelt å deponere arkiver i egnede magasiner utenfor egen institusjon/annet sted.

<p>Arkiv Troms:</p> <p>Arkiv Troms leier kontorer og magasiner av Arkivverket i Statsarkivet i Tromsø. Der er det er svært lite ledig magasinplass igjen, og det snart 40 år gamle bygget tilfredsstillende ikke dagens krav til funksjonalitet og HMS. I tillegg har selskapet et magasin i grunnetasjen i Veita, i Tromsø sentrum, og nytt pallemagasin i Stakkevollvegen 33. Kommunalt og fylkeskommunalt arkivmateriale har førsteprioritet, men Arkiv Troms tar også imot privatarkiver som enten er kommet inn via eierne eller er gitt til eierne av selskapet som gave. Arkiv Troms ønsker å flytte hele sin virksomhet til nye lokaler i løpet av 2025/2026, og er i forhandlinger med Kræmer Eiendom om dette.</p>
<p>Arkivverket - Statsarkivet i Tromsø:</p> <p>Depotsituasjonen er kritisk. Per dags dato kan Statsarkivet ikke ta imot privatarkiver på grunn av plassmangel. I Statsarkivet-bygget blir det mye ledig magasinplass hvis Arkiv Troms flytter ut. Det er flere museer og Byarkivet som deponerer sine arkiver hos SaTø.</p>
<p>Arkivverket - Samisk arkiv:</p> <p>Samisk arkiv har foreløpig ledig magasinplass, men all ledig hylleplass vil bli prioritert til inntak av Sametingets arkiv. Arkivet har planer om å utvide bygningens andre etasje til magasinformål.</p>
<p>Ibestad folkebibliotek:</p> <p>Magasinet til biblioteket er bygget med gunstige klimaforhold for oppbevaring av papir. Magasinet/arkivet befinner seg i underetasjen til biblioteket, som er på bakkeplan. Det er ventilasjon i magasinet, det er hyller på skinner man kan skyve fram og tilbake. Tilgangen er med nøkkel, det er ikke åpent for publikum.</p>
<p>Nord-Troms museum:</p> <p>Museet har kjølemagasin for foto, lyd og film på Halti i Nordreisa kommune som, inkludert sluse, måler 16m². Et arbeidsrom er tilknyttet magasinet for digitalisering av foto og lydmateriale. Registrert/katalogisert arkiv oppbevares i museets magasin i Kvæningen, hvor også museets kulturhistoriske samling oppbevares. Magasinet har klimaanlegg, er brannsikret og ansees som tilfredsstillende ut fra et bevaringsperspektiv. I tilknytning til magasinet ligger et inntaksrom og museet disponerer kontorlokaler til å arbeide med arkivmateriale, men all registrering og katalogisering skjer i gjenstandslaben ved museets hovedavdeling på Halti. Museet har kapasitet til å lagre eget arkiv, også med tanke på noe økt vekst i fremtiden, men eksakte tilgjengelige hyllemeter må vi komme tilbake til når vi har fått sortert og samlet eksisterende arkivmateriale i museets magasin.</p>

Midt-Troms museum:

Hovedadministrasjon/Sundlia leir:

Midt-Troms museum har definert et av rommene i magasinet som arkivrom, og har startet en prosess med å flytte privatarkiv fra bygdetun og andre museumsbygg til dette arkivrommet. Arkivmaterialet har blitt oppbevart under varierende forhold, og er preget av fuktighet og mugg. Ved flytting til arkivrom har arkivaliene blitt sanert, men er ikke ordnet. Rommet har hylloreoler i stål, og vi vurderer det slik at det er stort nok til å dekke museets behov for oppbevaring av privatarkiv i dag, men vi ser at museet ikke har mulighet til å ta inn og selv oppbevare nye arkiver av en viss størrelse i fremtiden. Arkivrommet har avfuktingsanlegg og jevn temperatur.

Bankbygget, Stonglandseidet: I tilknytning til MTMs kontor på Bankbygget i Stonglandseidet oppbevares noen få privatarkiver – ca. 0,5 hyllemeter. Rommet der arkivene oppbevares holdes avlåst, og har brannsikring og ventilasjon godkjent for kontor. Fra 2012 ble store deler av arkivet som var innsamlet av Sør-Senja Bygdemuseum innlevert til SATØ.

På Lenvik museum, Bjorelvnes, har det vært drevet aktiv innsamling av privatarkiver, og det oppbevares i dag rundt 25,5 hyllemeter arkivalia.

Troms Forsvarsmuseum, Setermoen: Museet tar for seg hærens historie i Midt-Troms, med spesielt fokus på andre verdenskrig. Museet har få originale privatarkiv, men har en del kopier av privatarkiv som er i privat eie. Arkivet oppbevares i et lokale i 2. etasje, og holdes låst og med adgangsbegrensning. Bygningen har nylig fått oppgradert brann- og innbruddsalarm.

Skaland: I Kvithuset på Skaland oppbevares to arkiver, ca. 11,5 hyllemeter, knyttet til Skaland grafittverk. Arkivrommet er ikke klimatilpasset, men har brannsikring.

Perspektivet museum:

Perspektivet Museum har ikke formålsbygde magasin. Museet leier lokale som er tilpasset slik at det holder relativt jevn temperatur og fuktighet gjennom året, og det er også montert alarm for innbrudd og brann). Gjenstander og ubehandlede foto i privatarkivet etter fotograf Stokmo oppbevares i samme magasin. Lokalet er ok for de fleste gjenstander, men egner seg ikke til foto og papirmateriale. Ordnet historisk fotomateriale og arkivalia er deponert hos Statsarkivet i Tromsø. Museet er avhengig av ekstern magasinering for å kunne oppbevare dette materialet trygt.

Svalbard museum:

Svalbard museum oppbevarer alt av arkivmateriale i et klimastyrt magasin sammen med gjenstandssamlingen (fuktig luft, 134m² 18°C 50%RF). Fotosamlingen lagres i eget magasin (15 m² 5 °C <40%RF). Alt dette befinner seg i museets lokaler. Magasinene har aspirasjonsbrannvarsling direktetilkoblet brannvesen, med manuell slokking. Museet har 15 hyllemeter tilgjengelig lagringskapasitet og det er ikke behov for å lagre utenfor egen institusjon.

Sør-Troms museum:

Privatarkiver i Sør-Troms museum er hovedsakelig magasinert på Trondenes Historiske Senter i Magasin I. Der er det lite lagringsplass, og forholdene er dårlige: Magasinet er ikke brannsikret og er utsatt for vannskader. Noe arkivmateriale er derfor midlertidig plassert på museets fellesmagasin for gjenstander i Sjøvegan, noe på fjernlagret i Harstad (gjenstandsmagasin) og i kommunens tilfluktsrom med cirka 120 kvadratmeter stort rom (eksternt magasin). Trondenes Historiske Senter, der privatarkiver mottas og oppbevares, har ikke egnet rom for mottak av verken arkiv, gjenstander eller foto. Det er ikke heller rom der mugginfisert materiale kan settes. Det er i juni 2022 innført midlertidig mottaksstopp for å ta mot gjenstander og arkivmateriale. Det er utfordring i forbindelse med henvendelse fra Harstad Shipping om Kaarbø Mekaniske verksteds privatarkiv (eldre dokumenter allerede på museet) som omfatter cirka 100 hyllemeter dokumenter og 10-15 tegningsskap. Museet vil i løpet av høsten 2022 utrede hvordan mottaksfasiliteter og magasin kapasitet kan forbedres.

Tromsø bibliotek og byarkiv:

Byarkivet har magasinlokaler i rådhuskvartalet hvor eldre og avslutta arkiv oppbevares. Lokalet har behov for utbedringer med hensyn til luftfuktighet og klimastyring, men oppfyller ellers krav til arkivrom. I forhold til lagringskapasitet er situasjonen kritisk. Byarkivet arbeider for tiden med en større registrering og omorganisering av arkiv i depot i forbindelse med Arkivverkets tilsynsrapport, og all ledig hylleplass vil om kort tid bli brukt til inntak av kommunale arkiv. Byarkivet arbeider for tiden med å finne en løsning på mangel på magasinplass. Dette kan innebære utvidelse av magasin i rådhuskvartalet eller magasinplass i andre lokaler utenfor rådhuset. (f.eks. Mellomvegen).

UiT Norges arktiske universitet – Polarmuseet:

Arkivet oppbevares utenfor egen institusjon, på Statsarkivet i Tromsø, med alt det byr av magasinforhold.

UiT Norges arktiske universitet – Universitetsmuseet:

Per dags dato er magasinbehovene tilknyttet arkiv varierende. Det er behov for å få en samlet arkivering av likeartede dokumenter, slik at man har et mer stedkonsentrert arkiv. I dag er det i all hovedsak ett hovedarkiv, men det foreligger også en god del mindre arkivdeler som enten ikke er komplettert inn i arkivet, eller som ikke er ferdig arkivert. På bakgrunn av dette er det derfor noe vanskelig å estimere lagringsbehov og kapasitet. I dag er hovedarkivet brannsikret og klimaregulert. Fotoarkivet er brann- og vannsikret, og har også klimaregulerte rom. Nordnorsk folkemusikksamling samt de mindre arkivene er i mindre grad sikret mot dette per dags dato. Riksrevisjonene har også slått fast at samlingene ved museet, i likhet med samtlige øvrige universitetsmuseer, ikke oppbevares under tilstrekkelig beskyttelse mot nedbrytende faktorer. Bygningsmassen tilfredsstiller ikke de krav som stilles til klimaregulering, tyverisikring, brannsikring eller generell fysisk tilstand.

Norges arktiske universitet UiT - Universitetsbiblioteket (UB):

Privatarkivene oppbevares i tre ulike magasiner (UB Natur- og helsefag, UB Psykologi og jus, UB Museet). PA 9 Karl Pettersen (2 hm) oppbevares i Qvigstadrommet på museet. Rommet har god brann-, vann- og tyverisikring. Det har et eget klimaanlegg som er modent for utskiftning. UB Natur- og helsefag sitt magasin er brannsikret med et vanlig sprinkleranlegg. Publikum har ikke tilgang, men alle ansatte har. 112 hm er dedikert til privatarkivene, men mange flere hm kunne tas i bruk. Privatarkiv med sensitiv informasjon oppbevares ikke i dette magasinet. Magasinet har ikke fulle vegger mot publikumsområde og yttervegger og har dermed store temperatursvingninger og støvbelastning. UB Psykologi og jus har et avlåst bokmagasin der få har tilgang. Det brukes for eldre litteratur og kart. Privatarkiv med sensitiv informasjon eller særlig høy verdi har også blitt plassert der p.g.a. tilgangsbegrensning. Det er ikke ledig kapasitet til privatarkiv. Rommet har ikke tilfredsstillende klimakontroll og har mangelfull brann-, vann- og tyverisikring.

Magasinet som har ledig hylleplass til arkiv, må vurderes med tanke på langtidsoppbevaring. Rullemagasinet er nederst i et åpent rom som inkluderer flere etasjer og reolene som er aktuelle for lagring, ligger under trapper opp gjennom hele bygget. Det er åpning mellom trinnene, så støv drysser ned på og i reolene. Det skal undersøkes om trappen kan få tett bakplate mellom trinnene for å redusere støvet ned i magasinet. Nærmeste vegg for reolene har store vinduer ut med tanke på lys og varierende temperatur. Vinduene åpnes om sommeren og støv og pollen kommer inn. Brannslukningsløsningen i rommet er vann med sprinkleranlegg. Rommet har sluk i gulvet der det har hendt at vann har kommet opp.

UB har en sikkerhetsbenk klasse1 Scanlaf Jupiter i et arbeidsrom nær kulverten. Det er noe, men begrenset benkeplass i rommet for ordningsarbeid etter rens. Sikkerhetsbenken er et omluftskap med hepafilter og gir trygge forhold for arbeid med forurensede (støvete) dokumenter. Skapet er ofte i bruk på UB, men vil i noen grad kunne være tilgjengelig for andre institusjoner.

Várdobáiki museum:

Várdobáiki museum har magasinplass i form av skap og rullearkiv. Pr. dags dato har ikke museet behov for å oppbevare arkivmateriale utenfor museet.